

De Takkeling

Werkgroep Roofvogels Nederland

Derde jaargang (1995) nummer 1

Werkgroep Roofvogels Nederland
in samenwerking met Vogelbescherming Nederland

De Takkeling is een uitgave van de Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN). De WRN is een landelijke werkgroep die, in samenwerking met Vogelbescherming Nederland, de belangen behartigt van de Nederlandse roofvogels. Naast activiteiten als het geven van voorlichting en het stimuleren van maatregelen voor een effectieve roofvogelbescherming, voert de WRN gestandaardiseerd onderzoek uit naar de ecologie van de in ons land voorkomende soorten.

Bestuur
Voorzitter: Rob Vogel (SOVON)
Secretaris: Maria Quist
Penningmeester: Hans Peeters (Vogelbescherming Nederland)
Leden: Frank de Roder (Staatsbosbeheer), Hans Dekker en Andri Binsbergen (NBLF), Lex Tervelde (AID).
Landelijk coördinator: Maria Quist
Administratieve ondersteuning: Ans Blanckenborg

Redactie: Willem van Manen, Maria Quist en Rob Bijlsma
Opmaak: Willem van Manen
Tekeningen: Willem van Manen, Rob Bijlsma en Corinne Stouthamer
Drukwerk: Drukkerij Van Goor, Diever

Redactieadres: Aekingaweg 3, 8426 GN Appelscha

U kunt onze activiteiten steunen door lid te worden van de WRN. U bent dan tevens geabonneerd op De Takkeling. De minimale jaarlijkse bijdrage is per 1 januari 1995 Fl. 15,-. Gelieve dit over te maken op postgiro 76284 t.n.v. Werkgroep Roofvogels te Appelscha o.v.v. 'nieuw lid'. Vermeld a.u.b. duidelijk uw naam en adres.

De Takkeling

Derde jaargang (1995) nummer 1

Werkgroep Roofvogels Nederland

Mannetje Grauwe Kiekendief op nest in luzerne, Groningen (Hans Hut)

Intro

Maria Quist

We kunnen terugkijken op een roerig jaar. Sinds we begin 1994 een landelijke club werden, bereikten ons uit het hele land berichten over vervolging van roofvogels. En dat wat we binnen krijgen, is slechts een klein deel van wat er in werkelijkheid gaande is. Exacte aantallen zijn moeilijk te geven, maar het moet om duizenden gevallen van vergiftiging, afschot, klemmen en nestverstoring per jaar gaan. We realiseren ons dat roofvogelvervolging omvangrijker en intensiever is dan we ooit voor mogelijk hebben gehouden. Sinds 1936 zijn roofvogels beschermd, maar ze worden anno 1995 nog steeds uitgeroeid als onkruid. Dergelijke praktijken horen in dit land en in deze tijd niet langer thuis. Op initiatief van Natuurmonumenten is op 14 november jongstleden, in samenwerking met Vogelbescherming Nederland en de Werkgroep Roofvogels Nederland, een campagne *Stop de moord op roofvogels* van start gegaan. Doel: het onder de aandacht van de Nederlandse bevolking en politiek Den Haag brengen van de wijze waarop de roofvogels in Nederland worden vervolgd. Dit alles uiteraard om een einde aan deze vervolging te maken. Er ging een brief naar minister Van Aartsen met drie wensen:

- (1) betere faciliteiten voor onderzoek naar de doodsoorzaken van onder verdachte omstandigheden dood aangetroffen roofvogels,
- (2) strengere straffen voor roofvogelmoord,
- (3) geen jacht meer in natuurgebieden.

Voor punt 1 kan worden verwezen naar het artikel van Jan Schipperijn in deze Takkeling.

Ook strengere straffen, zoals genoemd in punt twee, zijn geen overbodige luxe. In het verleden was de maximale straf een geldboete van 500 gulden. Sinds april 1994 valt roofvogelvervolging onder de economische delicten en is de straf een geldboete van maximaal 25.000 gulden of een gevangenisstraf van maximaal 2,5 jaar.

Aangezien de relatie tussen jacht en roofvogelvervolging inmiddels duidelijk is aangetoond, wordt in punt drie gepleit voor het jachtvrij houden van natuurterreinen.

We doen ons best om de roofvogels in Nederland steeds meer in beeld te brengen en met behulp van dag- en weekbladen, radio en TV begint dat aardig te lukken. Het was de laatste tijd beredruk. Er waren volop aanvragen voor lezingen, video's en lespakketten en informatie. Het ledental van de WRN heeft zich het afgelopen jaar verdubbeld. De belangstelling voor de landelijke roofvogeldag op 18 februari is overdonderend. De stadsschouwburg in Meppel kan een kleine 500 mensen aan. Dat aantal was al vier weken voor de geplande dag bereikt en alle aanvragen die nog dagelijks binnenkomen moeten tot onze grote spijt worden afgezegd.

Naast deze positieve reacties ook enkele negatieve. Jagers, postduivenhouders en valkeniers voelen zich vaak aangevallen omdat deze groeperingen worden opgevoerd bij de vraag: wie vervolgen roofvogels en waarom? En ik kan me die reactie heel goed voorstellen. In de media worden de feiten vaak minder genuanceerd weergegeven dan ze tijdens het interview naar voren zijn gebracht. Laat ik bij deze stellen, dat we ons heel goed bewust zijn van het feit dat lang niet alle jagers, duivenhouders en valkeniers zich aan roofvogels vergrijpen. Om maar iets te noemen: onder de leden van de WRN bevinden zich ook jagers, duivenliefhebbers en valkeniers. En vorige week werd door een jachttopzichter in Drenthe de vondst van drie dode Buizerds bij ons gemeld. Een aantal jagers inventariseert roofvogels voor de Werkgroep en houdt de nesten in de gaten. De Nederlandse Bond van Postduivenhouders heeft onlangs een uitstekende voorlichtingsfolder over duiven en roofvogels onder haar leden verspreid. We hebben de Bond schriftelijk onze complimenten overgebracht voor deze genuanceerde, fraai uitgevoerde folder. Van valkeniers ondervinden met name asielhouders veel steun bij het uitwinnen van door hen gerevalideerde roofvogels. Ik kan me daarom voorstellen dat het pijn doet als er steeds wordt gesproken van de jager, de postduivenhouders en de valkenier. Mensen, voelt u niet persoonlijk aangesproken, het gaat alleen om de malafide lieden.

Over de Takkeling hoeven we ons niet langer zorgen te maken, die loopt als een lier. Dit nummer wordt gevuld met de inventarisatieresultaten over 1994, althans voor zover ze ons hebben bereikt. Het is nog een beetje een allegaartje, maar we gaan hier het komende jaar meer structuur in aanbrengen. Verder in deze Takkeling de introductie van enkele nieuwe steunpunten van de Werkgroep. Bij het lezen zult u merken dat iedereen vanuit zijn eigen invalshoek aan de slag gaat. Bij de een ligt de nadruk vooral op de bestrijding van roofvogelvervolging, bij de ander op inventarisatiewerk. We hebben in alle gevallen te maken met vrijwilligers. Hoewel een min of meer uniforme aanpak van roofvogelonderzoek wenselijk is, is in dit stadium enthousiasme en motivatie het belangrijkste.

Tot slot wil ik iedereen graag bedanken voor de positieve reacties en betuigingen van sympathie voor ons werk. Een aantal van u heeft soms flinke geldbedragen overgemaakt, ver boven de 15 gulden. Ik wil niet in clichés vervallen maar het is werkelijk hartverwarmend. Het is niet alleen vanwege het geld, dat we overigens goed kunnen gebruiken, maar vooral vanwege het gebaar. Opkomen voor iets, in dit geval de roofvogels, is vaak een eenzame en niet altijd makkelijke strijd. Het wordt je niet altijd in dank afgenomen. Alle blijken van medewerking en waardering geven ons het gevoel dat we er niet alleen voor staan. In dit verband ervaren wij ook onze samenwerking met Vogelbescherming Nederland en Natuurmonumenten als heel positief. Beste mensen, hartelijk bedankt allemaal. Laten we hopen dat het een goed broedseizoen wordt en dat er weer veel te genieten valt in het veld.

Mijn hobie is al vijf jaar lang: Roofvogels.
Het begon met gieren, en nu hou ik van alle soorten die er zijn. Niet alleen zittend vind ik ze mooi, maar vooral vliegend. Bijvoorbeeld de buizerd, die prachtig boven zijn territorium zweeft en bijna niet zijn vleugels beweegt. Maar als ik dat zie denk ik er wel aan dat die beesten met de meest gruwlijke methoden worden vermoord! Laatst kregen we het blad 'Natuurbehoud' door de bus. Daar stond ook weer vanalles over dat gruwelijke iets in. Waarom ROOFVOGELS? Waarom geen liefeheersbeetjes die bladluizen vreten? Waarom geen merels die zielige wormpje en rupjes vreten? Waarom geen spinners die zielige vliegjes vreten? Waarom geen mensen die zielige pasgeboren lammetjes vreten?, en die zelf het meeste jacht maken op de prooidieren van roofvogels, waarom gaan ze zichzelf niet vermoorden? Ik vind het stom en gemeen!

Marius-Douwe Draaisma (10 jaar)

Marius-Douwe Draaisma
Uargel 158
9732 J.V. Groningen

Overzicht van het lopende roofvogelonderzoek in Nederland in 1994

Rob G. Bijlsma, Maria Quist

Tellen, meten en publiceren

Een roofvogel loopt in Nederland een gerede kans gedurende zijn leven door een vogelaar te worden waargenomen. Immers, het aantal mensen met een verrekijker is enorm (honderdduizenden) en het oppervlak van Nederland is klein (slechts 36.000 km²). Tussen een waarneming doen en een waarneming opschrijven bestaat echter een groot verschil: in het ene geval beleef je eenmaal plezier (wow, zag je die Buizerd vlak langs de weg op die paal zitten!), in het andere geval kun je die ene ervaring eindeloos herhalen omdat hij is vastgelegd in een opschriftboekje of op een kaart. Wanneer er veel waarnemingen worden goetoeerd, kan er na verloop van tijd een 'gemiddeld beeld van Buizerds' ontstaan door al die waarnemingen op een hoop te gooien. Bijvoorbeeld: Buizerds op paaltjes worden uitsluitend buiten de broedtijd gezien, en dan nog alleen langs wegen. Pas als een dergelijke bevinding wordt gepubliceerd, wordt iets toegevoegd aan de kennis van roofvogels. En het aardige is: door te publiceren kunnen anderen worden aangespoord hun eigen waarnemingen op papier te zetten, of de conclusie -getrokken uit bovengenoemde waarnemingen- in twijfel trekken. De kans is namelijk groot dat bovenstaande waarnemer zich per auto voortbeweegt en daardoor uitsluitend Buizerds langs de weg ziet zitten. Een minder kapitaalkrachtige (of meer milieubewuste) waarnemer, die het van lopen en fietsen moet hebben, bestrijkt een andere reeks van habitats en kan dus de vermeende relatie tussen weg en Buizerd makkelijk ontkrachten.

Kort gezegd: meten is weten en publiceren is noodzakelijk.

Landelijke opzet van het roofvogelonderzoek

De activiteiten van de roofvogelwerkgroep kwamen in een stroomversnelling na de publikatie van de *Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels* (Bijlsma 1993). De belangstelling voor roofvogels is groot en stijgende. In bijlage 29 van de Ecologische Atlas is een samenvatting gegeven van gebieden in Nederland waar langlopend onderzoek naar roofvogels plaatsvond en -vindt. Sindsdien is daar het nodige aan toegevoegd.

Met de roofvogelwerkgroep willen we proberen een meer omvattend beeld van leven en sterven van roofvogels in Nederland te krijgen. Dat is nogal ambitieus, maar gezien de geweldige belangstelling kunnen we in ieder geval een serieuze poging wagen. Er zijn drie punten die daarbij de aandacht verdienen:

1. Monitoring in vastomlijnde gebieden gedurende een zo lang mogelijke tijdreeks,
2. Bepaling van reproductiecijfers (legselsel- en broedselselgrootte, broedsucces),
3. In kaart brengen van vervolging.

Een deel van deze vragen is met de publikatie van de Ecologische Atlas beantwoord. Met een landelijke werkgroep zouden resterende vragen kunnen worden opgelost.

Monitoring

Langlopende inventarisaties van roofvogels in vastomlijnde gebieden zijn bekend uit een 30-tal gebieden in Nederland (overzicht in bijlage 29 in de Ecologische Atlas). De onderzoeksgebieden liggen niet homogeen verdeeld over Nederland. Belangrijke omissies zijn te vinden in Friesland, Groningen, Overijssel, Zuid-Holland, westelijk Noord-Brabant en Noord- en Midden-Limburg. Monitoring ligt meer in de lijn van de Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland (SOVON), maar gezien het specialistische karakter van roofvogelmonitoring zou de WRN zich kunnen ontfemen over de tot nu toe slecht gedekte gebieden. De recente activiteiten van Ben Koks en zijn medewerkers rond de Grauwe Kiekendief in Groningen passen goed in dit beeld.

Een belangrijke voorwaarde voor monitoring is standaardisatie van de onderzoeksmethode. Alleen gestandaardiseerd onderzoek levert betrouwbaar vergelijkingsmateriaal op. De inventarisatiehandleiding van SOVON (van Dijk 1993) is een goede aanzet voor de wijze waarop het veld- en bureauwerk dient plaats te vinden. In de nabije toekomst zal de WRN een handleiding voor specifiek roofvogelonderzoek uitbrengen, waarin gedetailleerd wordt ingegaan op de specifieke problemen bij karteringen van roofvogels (en de uitwerking van de veldgegevens).

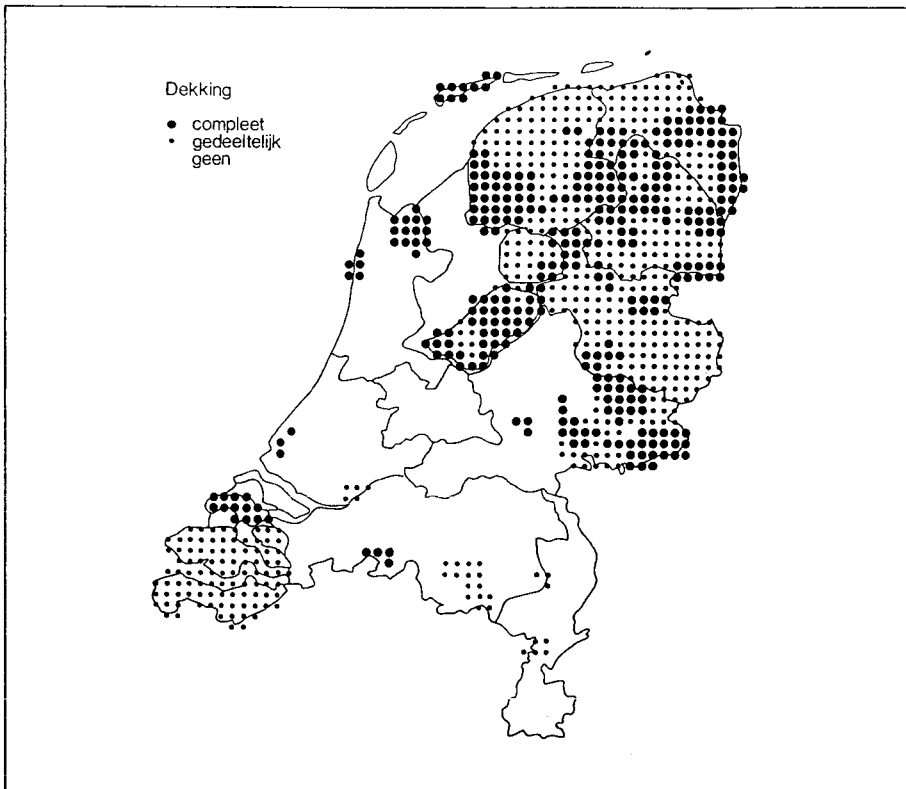
Kartering

Welke gebieden

In het onderstaande overzicht wordt een beeld geschetst van de gebieden in Nederland waarvan de Werkgroep Roofvogels Nederland het afgelopen jaar gegevens heeft ontvangen (figuur 1). Het is geen uitputtend overzicht van de gebieden waar onderzoek naar roofvogels plaatsvindt. Vooral de langlopende studies, zoals die van -om enkele te noemen- Jan van Diermen in Noord-Brabant (Sperwer), van Menno Zijlstra in Flevoland (kiekendieven), van Gerard Müskens en Ronald Zollinger in het Rijk van Nijmegen (Havik en Sperwer), van de Rijksuniversiteit Groningen in de Lauwersmeer (Bruine Kiekendief en Torenvalk), van Fred Koning in de Noordhollandse duinen (alle roofvogels) en van Rob Bijlsma op de Veluwe (idem), zijn niet opgenomen.

Het beeld in figuur 1 is enigszins geflatteerd, omdat alle atlasblokken (van 5x5 km) zijn geplot waarvan gegevens zijn binnengekomen, ongeacht de compleetheid van de kartering. In een deel van de gevallen gaat het zelfs om gegevens die niet op formulier staan, maar die telefonisch of schriftelijk aan ons zijn doorgegeven (vooral in Overijssel).

De volledige dekking van de vijf noordelijke provincies, de Achterhoek en Zeeland is gebaseerd op de activiteiten van de voormalige WRNON, Staatsbosbeheer-personeel en Zeeuwse actievelingen. Hierdoor worden delen van voornoemde provincies en regio's volledig uitgekamd (voor resultaten: zie elders in deze Takkeling), terwijl uit de resterende gedeelten hapsnap-waarnemingen worden verzameld. Tezamen leveren deze bronnen een uitstekend beeld op van het reilen en zeilen van roofvogels in de respectieve gebieden.

Figuur 1. Overzicht van de gebieden (5x5 km-blokken) in Nederland waarin in 1994 roofvogelonderzoek plaatsvond.

Survey of areas in The Netherlands where raptor research was carried out during 1994. Large dot: fairly well covered; small dot: incidental observations.

Daarbuiten begint de vlam van het roofvogelwerk ook te branden: op Terschelling, op enkele plaatsen in Noord-Holland, in het Westland, in de Biesbosch, in Boswachterij Chaam en omstreken en in de Kempen en omstreken (zie elders in deze Takkeling). Een verheugende ontwikkeling! Dat neemt niet weg dat er nog een aantal gebieden sterk ondervertegenwoordigd is, of zelfs geheel ontbreekt: Zuid-Holland, Utrecht, Noord- en Midden-Veluwe, het rivierengebied, grote delen van Noord-Brabant en Limburg.

Deze laatste provincie is een verhaal apart: er gebeurt veel aan roofvogels, maar het is onduidelijk wat precies. In een gesprek tussen lokale vogelwerkgroepen en de WRN is geprobeerd wat licht in de duisternis te brengen. Komend jaar zullen de activiteiten rond Montfort, Echt, de Roerstreek en de Peel in ieder geval worden gecoördineerd (Piet Beckers, VWG 'de Haeselaar', Har Pluijmakers). Door regelmatig de gegevens uit te werken en te publiceren, zal worden geprobeerd het enthousiasme van de medewerkers op te stuwen en in goede banen te leiden. Daarnaast komen er veel gegevens bij Jo Erkens terecht, waar ze tot nu toe een overwegend slapend bestaan leiden. Bij een uniforme aanpak van het veld- en archiefwerk zou dit materiaal nuttig kunnen worden aangewend.

Welke soorten

Van alle in Nederland broedende roofvogels, met uitzondering van Zwarte Wouw en Slechtvalk (voor die laatste: zie elders in deze Takkeling), zijn gegevens verzameld en binnengekomen (tabel 1).

De kwaliteit van het materiaal is nog buitengewoon heterogeen. Voor een aanloopjaar is dat niet verwonderlijk. Het ligt in de bedoeling de activiteiten zoveel mogelijk te standaardiseren, niet alleen wat betreft het veldwerk maar vooral ook waar het om de vastlegging ervan gaat. Verderop zullen daar enkele voorstellen voor worden gedaan.

Hoe goed worden de in Nederland broedende roofvogelsoorten nu gedekt door ons onderzoek? Met andere woorden: hoe representatief is het materiaal? In tabel 1 staat vermeld hoeveel procent van de Nederlandse broedvogelpopulatie door de in 1994 binnengekomen gegevens is gedekt. Dat varieert van 5% (Boomvalk) tot 72% (Grauwe Kiekendief). Deze cijfers zijn belangrijk, omdat ze een leidraad zijn voor toekomstige inspanningen ten aanzien van veldwerk. Immers, het heeft geen zin extra aandacht te besteden aan basaal onderzoek naar Buizerds als blijkt dat al bijna een kwart van de Nederlandse populatie wordt gedekt (zoals nu het geval is), tenzij bepaalde regio's in Nederland volledig buiten de boot vallen (zoals de zuidelijke helft van Nederland). Aan het eind van dit stuk zullen enkele suggesties worden gedaan welke soorten nader onderzoek vergen (tabel 2).

Tabel 1. Aantal onderzochte paren (meestal synoniem met nesten) in de verschillende regio's in Nederland in 1994. Van links naar rechts: Wespandief, Rode Wouw, Bruine Kiekendief, Blauwe Kiekendief, Grauwe Kiekendief, Havik, Sperwer, Buizerd, Torenvalk, Boomvalk. Het percentage geeft het aandeel van de Nederlandse populatie weer dat door onderhavig onderzoek is gedekt.

Number of pairs (mostly synonymous with nests) studied in the respective districts in The Netherlands in 1994. From left to right: *Pernis apivorus*, *Milvus milvus*, *Circus aeruginosus*, *C. cyaneus*, *C. pygargus*, *Accipiter gentilis*, *A. nisus*, *Buteo buteo*, *Falco tinnunculus*, *F. subbuteo*. The percentage in the lower line indicates the proportion of the Dutch population that was covered by the present survey.

Soort Species	WES Pa	ROW Mm	BRK Ca	BLK Cc	GRK Cp	HAV Ag	SPE An	BUI Bb	TOV Ft	BOV Fs	Totaal Total
Friesland	-	-	122	-	-	94	51	185	99	8	559
Terschelling	-	-	59	48	-	-	7	8	18	2	142
Groningen	-	-	78	1	23	41	17	79	71	8	318
Drenthe	33	-	26	3	-	201	145	456	233	25	1122
Overijssel	12	-	23	-	-	117	151	311	105	29	748
Gelderland	23	1	1	-	-	51	148	233	103	27	587
Flevoland	3	-	-	-	-	45	2	90	8	-	148
Utrecht	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Noord-Holland	-	-	26	-	-	4	2	7	4	2	45
Zuid-Holland	-	-	1	-	-	-	4	1	2	4	12
Zeeland	-	-	6	-	-	-	1	1	19	1	28
Noord-Brabant	1	-	-	-	-	6	7	12	7	1	34
Limburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Σ	72	1	342	52	23	559	535	1383	669	106	3743
%	10	-	24	40	72	28	13	23	9	5	

Reproductie

Door jongen groot te brengen, kunnen verliezen als gevolg van sterfte en emigratie worden opgevangen. Kennis van de aanwas is dus van groot belang. De gegevens moeten dan wel op gestandaardiseerde manier zijn verzameld en op formulier zijn gezet. In deze Takkeling zijn daar enkele uitwerkingen van te vinden, soms inclusief langere tijdreeksen (Drenthe, IJsselmeerpolders).

In 1994 waren de broedresultaten van de meeste soorten aan de matige kant in vergelijking met eerdere jaren, vooral bij de zoogdiereters. De Grauwe Kiekendief in Groningen is daar een fraai voorbeeld van: hoewel deze soort de schaarse aan veldmuizen probeerde op te vangen door vogels te vangen, bleek dat onvoldoende en werden slechts weinig jongen grootgebracht (Koks, Jonker & Visser 1994). Ook Buizerd en Torenvalk brachten het er slecht vanaf. De meeste Buizerds begonnen bijvoorbeeld nog redelijk op tijd met broeden (in Drenthe en de IJsselmeerpolders gemiddeld op 6 april), maar de legsel- en broedselgroottes waren aan de kleine kant (zie bijlage 2 in het verhaal van Willen van Manen over Drenthe, en tabel 1 in het verhaal over de IJsselmeerpolders). Deze geringe reproductie is een uitvloeisel van de lage prooidierstand en de kleine pakkans

van prooien als gevolg van slechte weersomstandigheden in het voorjaar. Hoe dramatisch de gevolgen soms ook lijken te zijn (veel sterfte, scharminkelige jongen op de nesten), het is de normale loop der dingen! Met behulp van broedbiologisch onderzoek kan worden vastgelegd hoe groot de jaarlijkse variatie in reproductie is en waardoor die wordt veroorzaakt.

Vervolging

Hierover kunnen we kort zijn. Roofvogelvervolging is wijd verspreid en -naar het zich laat aanzien- omvangrijk. In één van de komende Takkelingen zal een totaaloverzicht van het afgelopen jaar verschijnen (gegevens ID-DLO). Een voorlopig overzicht van de zes noordelijke provincies is door Jan Schipperijn samengesteld en elders in de huidige Takkeling te vinden. Het hoeft geen verwondering te wekken dat vervolging vooral optreedt op plaatsen waar roofvogels door natuurlijke oorzaken (bijvoorbeeld door de aanwezigheid van bossen, of door een plotseling groot voedselaanbod) talrijk zijn of talrijker zijn geworden. Sinds jaar en dag worden de meeste gevallen van vervolging op de zandgronden gemeld, waar verreweg de meeste roofvogels zijn te vinden. Zodra zich echter in voorheen roofvogelarme gebieden een toename van de roofvogelstand begint af te tekenen, slaan ook daar de stoppen door en wordt naar vergif en geweer gegrepen. De illegale activiteiten in Zeeland zijn daar een goed voorbeeld van. Hoewel deze provincie slechts spaarzaam is bedeed met broedgevallen van boombroedende roofvogels (er staan immers nauwelijks bomen), hebben de vestiging en minieme uitbreiding van de Buizerd al geleid tot een toename van de vervolging (die voorheen vooral was gericht tegen Bruine Kiekendieven; zie het stuk van Henk Castelijns in deze Takkeling).

Activiteiten voor het komende jaar

Ligging van de onderzoeksgebieden

De noordelijke helft van Nederland is inmiddels goed gedekt met onderzoeksgebieden. Uitbreiding naar Utrecht, Zuid-Holland, Noord- en Midden-Veluwe, Noord-Brabant en Limburg verdient een hoge prioriteit. Wie dient zich aan?

Te onderzoeken soorten

Van slechts twee soorten wordt een aanzienlijk deel van de Nederlandse populatie gedekt door onderzoek: Grauwe Kiekendief (Ben Koks c.s.) en Slechtvalk (Werkgroep Slechtvalk Nederland). Voor de overige soorten valt nog wel wat te wensen, en wel:

Wespendief: hoewel 10% van de Nederlandse populatie als onderzocht is opgegeven, gaat het vaak om territoria in plaats van nestvondsten. Bovendien ontbreken gegevens uit de zuidelijke helft van het land. Van deze soort is elke nestvondst van belang.

Rode Wouw: hoewel incidenteel broedgevallen worden gemeld, is vrijwel niets bekend over territoriumbezetting en broedsucces. Gegevens kunnen onder geheimhouding worden doorgegeven. Bedenk dat het achterhouden van gegevens (wat uiteraard ieders goed recht is) niets toevoegt aan onze kennis en dat bescherming het best is te realiseren door kennisvermeerdering.

Bruine Kiekendief: deze soort verdient geen prioriteit. In de eerste plaats komen via de WRN al betrekkelijk veel gegevens binnen (zij het relatief weinig nesten), in de tweede plaats wordt deze soort al goed gedekt door langlopend onderzoek in Flevoland (Menno Zijlstra) en Lauwersmeer (Rijksuniversiteit Groningen). Uit het Deltagebied zijn broedbiologische gegevens overigens zeer welkom; de aantalsontwikkeling is hier uitstekend bekend, maar over de reproductie ontbreken daarentegen zelfs de meest basale gegevens. Het zuidwesten van Nederland wijkt in een aantal opzichten nogal af van de rest van het land, alleen al klimatologisch. Het verdient daarom aanbeveling om de broedbiologie van Bruine Kiekendieven in Zeeland nader te bestuderen.

Blauwe Kiekendief: van deze Rode Lijstsoort zijn alleen van Terschelling gegevens binnengekomen. Doordat de Blauwe Kiekendief zich momenteel als broedvogel in Nederland vrijwel geheel beperkt tot de Waddeneilanden, doet zich hier een unieke gelegenheid voor tot onderzoek. Op Texel, Ameland en Schiermonnikoog wordt deze soort ook bekeken, soms zelfs in detail. Het ware te wensen dat de verantwoordelijke onderzoekers hun gegevens aan het papier toe vertrouwen, liefst in een gezamenlijke publicatie. De laatste onderzoeken naar Blauwe Kiekendieven op de Waddeneilanden stammen inmiddels alweer uit de late jaren zestig en vroege jaren zeventig (Wim Schipper).

Grauwe Kiekendief: wordt goed gedekt door Ben Koks c.s. Alle waarnemingen uit geheel Nederland kunnen aan hem worden doorgegeven (via SOVON, of rechtstreeks naar Kremersheerd 147, 9737 PN Groningen).

Havik: ruim een kwart van de Nederlandse populatie wordt door onderzoek gedekt, ruimschoots voldoende om iets zinnigs te zeggen over populatie-ontwikkelingen en broedsucces. De geografische verspreiding van de onderzoeksgebieden laat echter te wensen over: vooral van Zuid-Nederland ontbreken basale gegevens.

Sperwer: hoewel deze soort procentueel minder compleet onderzocht lijkt te worden dan de Havik (tabel 1), is juist de Sperwer al geruime tijd onderwerp van diepgaand populatie-dynamisch onderzoek in verschillende delen van het land. De soort wordt in vaste onderzoeksgebieden onderzocht in Drenthe (WRN), Veluwe (Rob Bijlsma), Rijk van Nijmegen en Reichswald (Gerard Müskens c.s.), centraal Noord-Brabant (Jan van Diermen) en -sinds kort- westelijk Noord-Brabant (Hans Donkers). Daarmee kan de Sperwer als een goed onderzochte soort te boek worden gesteld, die geen extra aandacht behoeft.

Buizerd: bijna een kwart van de Nederlandse populatie is afgelopen jaar door WRN-leden aan de tand gevoeld. Helaas ontbreken basale gegevens uit Zuid-

Nederland, terwijl ook de belangrijke populatie op de Veluwe schromelijk ondervertegenwoordigd is.

Torenvalk: de Torenvalk geniet een mindere populariteit onder WRN-leden dan de overige soorten. Toch is het niet noodzakelijk de inspanning voor onderzoek naar deze soort te vergroten, omdat er al op grote schaal gegevens worden verzameld. Deze gegevens komen tot nu toe nauwelijks bij de WRN binnen. Het zou mooi zijn indien de uiteenlopende nestkastprojecten op een centraal punt terecht zouden komen. Vermoedelijk ontstaat dan een beeld voor geheel Nederland. Het enige minpunt is de oververtegenwoordiging van nestkastbewoners: de bewoners van natuurlijke nesten zijn deels aan andere krachten onderhevig dan de nestkastbewoners en het is de vraag in hoeverre de nadruk op de nestkastbewoners niet een scheef beeld oplevert van onze Torenvalken.

Boomvalk: een zorgenkindje. Niet alleen wordt deze soort het slechts gedekt door de WRN-leden, bovendien is de bruikbaarheid van het materiaal gering (veel territoria, weinig nestvondsten) en is de geografische verspreiding van de onderzochte territoria niet representatief (Noord-Nederland is oververtegenwoordigd). Kortom: alle nestvondsten zijn van belang en extra inspanningen in de duinen en in Zuid-Nederland zijn zeer gewenst. Publicatie van oude, niet eerder gepubliceerde gegevens verdient aanbeveling (zie bijvoorbeeld het artikel van Huub Huneker in Winterkoning 29: 38-57). Dit alles geldt des te meer daar er aanwijzingen bestaan dat het met de Boomvalk in Nederland niet florissant is gesteld.

Tabel 2. Wensenlijst ten aanzien van roofvogelonderzoek in Nederland in de komende jaren.

Wespendief: melding van alle nestvondsten en broedbiologische gegevens;

Rode Wouw: melding van alle territoria en nestvondsten;

Bruine Kiekendief: broedbiologisch onderzoek in het Deltagebied;

Blauwe Kiekendief: samenvoeging van bestaande kennis van de Waddeneilanden, voortzetting van onderzoek naar broedbiologie, overleving (ringen) en voedselkeus;

Grauwe Kiekendief: geen nadere wensen;

Havik: uitbreiding onderzoek in Zuid-Nederland;

Sperwer: geen nadere wensen;

Buizerd: uitbreiding onderzoek op de Veluwe en in Zuid-Nederland;

Torenvalk: geen nadere wensen;

Boomvalk: melding van alle territoria en nestvondsten, broedbiologische gegevens.

Veldwerk

In het kort nog even de belangrijkste punten voor onderzoek:

- baken een onderzoeksgebied af dat te behappen is en niet te ver van de woonplaats af ligt,
- maak kaarten van het gebied (topografische kaarten 1:10.000 zijn uitstekend, de WRN kan hierbij van dienst zijn),

- karteer de roofvogels door minstens 4-5 maal per broedseizoen het hele gebied uit te kammen,
- probeer in zoveel mogelijk territoria de nesten te vinden,
- controleer de nesten enkele malen gedurende het broedseizoen (vanaf de grond door te kijken of het nest bewoond is en later of er poep onder ligt, danwel door er bij te klimmen om legsel- en broedselgrootte te bepalen, biometrische gegevens te verzamelen en eventueel de jongen te (laten) ringen),
- probeer de leeftijd van de broedvogels vast te stellen (vooral bij Havik geen probleem) en ruiveren te verzamelen (kun je altijd opsturen om na te laten gaan of het om een eerstejaars of een ouderejaars vogel gaat),
- probeer bij mislukking van het broedsel de oorzaak te achterhalen (echter: geen speculaties, uitsluitend de feiten),
- gevallen van vervolging onmiddellijk doorgeven aan de Landelijk Coördinator, de AID, de plaatselijke politie of Vogelbescherming Nederland.

Jonge Haviken op nest, Dijkveld (Assen), juni 1994 (Lutje de Jong)

Bureauwerk

Veel veldwaarnemers hebben een broertje dood aan paperassen. Terecht of niet terecht, zo ligt dat nu eenmaal. Toch willen we het belang van papierwerk benadrukken. Immers, we kunnen nog zoveel waarnemingen doen, zolang die niet worden uitgewerkt heeft niemand er iets aan behalve de waarnemer zelf.

Uitwerken en schrijven zijn eigenlijk onlosmakelijk verbonden met veldwerk. Nu is er een kleine troost: als de waarnemers inderdaad gebruik maken van de formulieren van de WRN, en die nauwgezet invullen, kan de uitwerking centraal bij de WRN gebeuren. Bedenk goed: pas wanneer de gegevens op formulier staan, kan er iets mee worden gedaan. Losvaste meldingen, afgezien van vervolgingsgevallen, zijn door ons niet uit te werken.

Op het formulier staan enkele standaardvragen: naam gebied en de Amersfoort-coördinaten (op te zoeken in de SBB-atlas, of anders zo nauwkeurig mogelijk omschrijven), naam waarnemer, jaar van onderzoek, soort (elk territorium of nest krijgt een apart formulier), waarnemingsdata en wat precies is waargenomen, leeftijd van de oudervogels (alleen indien met zekerheid bekend), eventueel ringnummers en maten en gewichten van de nestjongen. Iedereen kan daar naar eigen goeddunken aan toevoegen wat belangrijk wordt gevonden, zoals nest-boomsoort en prooiën. Dat lijkt een lange lijst, maar als men er een gewoonte van maakt de formulieren mee het veld in te nemen en ter plekke de zaken in te vullen, valt de hoeveelheid bureauwerk enorm mee. Het is vooral een kwestie van discipline en routine, zoiets als een verrekijker en een kaart meenemen tijdens het veldwerk.

De formulieren vormen de basis voor de uitwerking. De Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels had niet geschreven kunnen worden als niet alle gegevens goed waren gearchiveerd! En denk vooral niet dat de uitwerking wel kan wachten. Als ergens geldt dat uitstel afstel is, dan hier wel.

Dank

Overal in het land zijn mensen bezig geweest met roofvogels: inventarisaties, nestcontroles, tegengaan van vervolging, voorlichting. De navolgende lijst van medewerkers is niet compleet. Soms wordt in groepsverband gewerkt en worden de gegevens onder een gezamenlijke naam ingeleverd (werkgroepen). Een speciaal woord van dank is op zijn plaats voor de medewerkers van Staatsbosbeheer. Staatsbosbeheer is eigenaar van een groot aantal bossen in Nederland, waar logischerwijs veel roofvogels broeden. Het personeel van Staatsbosbeheer is zich hier goed van bewust en hun inzet bij inventarisaties en bescherming is exemplarisch. Wij willen iedereen hartelijk bedanken voor hun medewerking.

Friesland: Sjoerd Bakker, Theo Bakker, J. Beuckens, Arthur Beugelink, Rob G. Bijlsma, P. Blanksma, G. Bootsma, J. Bootsma, Albert-Jan Brink, Arjen Dijkman, Herman Dijkman, Bert Dijkstra, Tjerk Dijkstra, G. Elzinga, Luuk Evers, Albert Ferwerda, R. Foekema, A. Folbeda, A. Gersjes, J. Haga, Jan Hendriksma, Sjoerd Hoekstra, G. Hylkema, It Fryske Gea, Tom Jager, A. Koopmans, Johan Krol, W. Kuiper, Y. Kuipers, J. Landman, R. Lemstra, Wybren Lok, Willem Louwsma, Willem van Manen, Sytze van der Meulen, Ynze Moedt, Janco Mulder, Jeltsje Mulder, Jelle van der Muur, Natuurmonumenten, Harm Pool,

Volwassen vrouwtje Grauwe Kiekendief met prooi, Groningen (Hans Hut)

Maria Quist, G. Rijpkema, Jaring Roosma, Dick Schut, J. van der Sluis, Staatsbosbeheer Friesland, Sido Tabak, Romke van der Veen, Anton van Veenen, Jan Veenstra, M. Veenstra, J. Visser, Christiaan de Vries, Eddie de Vries, M. de Vries.

Groningen: Bertus Arends, Martijn Bakker, John de Boer, Peter de Boer, Johan Bos, Jan Bücking, Gerard Bulthuis, Douwe Duursma, Jan Glas, Piet Glas, Willem Hovinga, Marnix Jonker, Ben Koks, Ben Ludema, Martin Olthoff, René Oosterhuis, Staatsbosbeheer Groningen, Pieter Tepper, Lex Tervelde, Jan Tjoelker, Erik Visser, Alex Vissering, Johan Vochteloos, Nico de Vries.

Drenthe: Kees Bakker, Marnix ter Beek, Serge ter Beek, Kees van Berkel, Marcel Beukeveld, Rob G. Bijlsma, L. Blaauw, R. Blaauw, J. Blauweers, H. Böhmers, Johan Bos, J. Bosch, C. Boxem, J. van Buren, A. Dekker, Hans Dekker, Arend van Dijk, H. Dijkman, Rinus Dillerop, André Donker, Roelof Drenthen, H. van Eerde, Kees van Eerde, Jan Eitens, H. Geelhoed, Jan Grotenhuis, Herman Gruppen, D. Haanstra, Hans Hasper, dhr. van Heerde, J. Hein, Albert Henckel, dhr. Hilbrink, J. Hingstman, R. Jonker, Joop Kleine, F. Kleinjan, W. Klok, J. Kok, H. Lanjouw, Arie Koopman, G. Kruidhof, Willem van Manen, René Meek, Jacob Mussche, H. Offringa, R. Oosterhuis, T. Otten, Henk-Jan Ottens, J. Pater, E. Puijman, Maria Quist, J. Ram, dhr. Reigersman, B. Roelevink, W. de Ruiters c.s., Jannes Santing, J. v.d. Sleen, Roelof Speelman, Staatsbosbeheer Drenthe, T. Sterken, L. Trul, F. van Vemden, B. Versluis, Roelof Vierhoven, Sake de Vlas, J. de Vries, A. de Vroom.

IJsselmeerpolders: Jan Akkerman, Harco Bergman, Rob G. Bijlsma, Kees Breek, Ton Eggenhuizen, Herman Hake, Gert Kleinstra, Allan Liosi, Gert Mol, Jan Nap, Hans Raaijmakers, Frank de Roder, Staatsbosbeheer Regio Flevoland, Leo Smits, Sjaak Smits, Rudy van der Weerd, André Wels, Theo Wezenberg, Egbert van Wijhe, Lykle Zwanenburg.

Overijssel: De Werkgroep Roofvogels Overijssel is bezig met een eigen verslaglegging, waarin de resultaten en de medewerkers uitgebreid aan bod zullen komen. De navolgende personen leverden hun gegevens rechtstreeks aan de WRN of voorzagen ons van informatie: Arnold Bakker, Johan Jansen, Ruud Jonker, Joop Mecking, Jacob Mussche, Paul Voskamp, Dick Woets.

Gelderland: Marinus Arentsen, Rob G. Bijlsma, Jan van Diermen, Hans van Hoorn, Johan Jansen, Ronald Kobessen, Ab Kreunen, Robert Kwak, Norbert Kwint, Pim Leemreize, Wim de Leeuw, Joop Mecking, Jan Rademaker, Stef van Rijn, Toon Scholten, Jan Schoppers, Pascal Stroeke, Jan Stronks, Toon Veerman, Rob L. Vogel, Vogelwerkgroep van Stad en Ambt Doesborgh, Wouter Vrugink, Geert Wamelink, Gejo Wassink, Henk Wessels.

Noord-Holland: G. Corbett, Huub Huneker, Leon Kelder, F. ten Kleij, L. Knijnsberg, H. Levering, H. Schoonenberg, A. Tamis, Johan Terlingen, D. Vlugt, P. Zwitser.

Zuid-Holland: Rob Haan, Ton van Schie.

Zeeland: André Bourgonje, Henk Castelijns, Rinus van 't Hof, Peter Meininger, dhr. Schaap, Staatsbosbeheer Zeeland, Jan-Willem Vergeer.

Noord-Brabant: P. Busink, Jan van Diermen, Hans Donkers, Gertrude van den Elzen, Rob Haan, Hans van Lieshout, Arie Rouwhof.

Limburg: Piet Beckers, Jo Erkens, Har Pluijmakers, VWG 'de Haselaer'.

Summary: Survey of raptor research in The Netherlands in 1994

The Working Group on Raptors in the northern part of The Netherlands has been monitoring the numbers, breeding success and persecution of raptors since 1982. The activities have become country-wide by 1994. The present survey is a summary of results obtained during fieldwork in 1994. Most study plots are still situated in the northern part of The Netherlands, especially in the provinces of Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, eastern Gelderland and IJsselmeerpolders (Fig. 1). Several of these study areas will be treated separately in the present issue of *De Takkeling*. Data on ten raptor species were obtained (Table 1), covering 5-72% of the respective Dutch breeding bird populations. Recommendations are made which species and areas deserve special attention in the future, and which species are already being covered sufficiently (Table 2).

Literatuur

Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem

van Dijk A.J. 1993. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON, Beek-Ubbergen.

Koks B., Jonker M. & Visser E. 1994. Prooikeuze van Grauwe Kiekendieven, Oost-Groningen, 1994.

Grauwe Gors 22: 96-102.

Adressen:

Rob G. Bijlsma, Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse

Maria Quist, Landelijke Coördinator WRN, Aekingaweg 3, 8426 GN Appelscha

Een merkwaardige (rechts)zaak

Maria Quist

Op 15 november j.l. werden twee jagers uit de omgeving van De Blesse (Fr.) vrijgesproken van het doodschieten van een Buizerd en het doorschieten van een buizerdnest met eieren. Het voorval vond plaats in april 1993. In die maand werd door beide verdachten in hun jachtgebied nabij De Blesse geschoten op kraaienesten. Dit werd gezien door twee plaatselijke bewoners die zich later als getuigen meldden. Op twee van de doorgeschoten nesten werd gebroed door een Buizerd.

De eerste verdachte ontkende op het nest (nest 6 in het procesverbaal) te hebben geschoten, wel op de nesten enkele tientallen meters verderop. In het nest en de nestboom werd volop hagelinslag aangetroffen, onder de boom lagen twee kapotte buizerdeieren. Het broedpaar dat tot de bewuste dag aanwezig was geweest, was vanaf dat moment verdwenen. Andere jagers zijn in die periode in die buurt niet gesignaleerd. De verdachte werd vrijgesproken.

Op het andere nest werd een Buizerd op twee eieren dood aangetroffen. Zowel in de boom, als in het nest en de Buizerd zat hagel. De verdachte gaf toe dat hij door het bewuste nest had geschoten. Hij beweerde in de veronderstelling te zijn dat het een kraaienest was (er stak een zwarte staart over de rand heen...). Ook deze verdachte werd vrij gesproken.

Het verhaal gaat echter verder. In een artikel in de Leeuwarder Courant van 21 december 1994 werd uitgebreid verslag gedaan van de rechtszitting. Hieruit bleek dat door de rechter na afloop van de zitting de mogelijkheid was geopend, dat de hele zaak was geënceneerd en dat een eventuele dode kraai was vervangen door een Buizerd. Dit gebeurde in een gesprek met o.a. de heer Elzinga, consulent van de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging en Auke Piersma, de betreffende journalist van de LC. Beide aanwezigen bevestigden dit gesprek en de uitlatingen van de rechter.

Wij waren woedend. Niet alleen over de teleurstellende afloop, maar vooral over de wijze waarop de integriteit van de getuigen in twijfel werd getrokken. En dat nog wel door een rechter, die te allen tijde onbevooroordeeld en onpartijdig hoort te zijn. Wij hebben een afspraak gemaakt met de officier van justitie en een brief gestuurd naar de betreffende rechter en de president van de rechtbank waarin we onze mening over de gang van zaken weergaven. Het gesprek met de officier van justitie was onthullend. Daaruit bleek dat een belangrijk deel van de getuigenverklaringen niet was opgenomen in het procesverbaal. Tevens dat de rechtszaak mogelijk een andere wending zou hebben genomen wanneer de getuigen waren opgeroepen om het een en ander toe te lichten. De president van de rechtbank heeft ons inmiddels meegedeeld dat een onderzoek gaande is.

Tenslotte hebben we de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging gevraagd deze zaak voor te leggen aan de tuchtraad. Ditmaal in aanwezigheid van alle getuigen en met alle feiten op tafel. Tot op heden heeft de KNJV nog niet gereageerd. We houden U op de hoogte van de afloop.

Adres: Aekingaweg 3, 8426 GN Appelscha

Klacht tegen politierechter door roofvogelwerkgroep

Appelscha – De werkgroep Roofvogels Nederland heeft bij de president van de arrondissementrechtbank Leeuwarden, mr. G. Vrieze, een klacht ingediend tegen het optreden van politierechter mr. J. D. S.L. Bosch.

De roofvogelwerkgroep is woedend op Bosch, omdat hij na afloop van een rechtszaak over roofvogelvervolgving verdachtmakingen zou hebben geuit aan het adres van de werkgroep.

Wegens gebrek aan bewijs werden twee jagers uit Weststellingwerf op 15 november door Bosch vrijgesproken voor het illegaal bejagen van buizerds in de bossen van de Blesse bij Wolvega. De officier van justitie had eerder f 500 boete geëist en vijf dagen cel wegens het beschieten van beschermde buizerdnesten, waarbij een broedende roofvogel door een hagelshot zou zijn gedood.

De zaak was aan het rollen gebracht door Johan Krol van Ameland, voorzitter van de werkgroep Roofvogels Nederland. Krol vond de half vergane buizerd in een boom. Behalve twee getuigen, had Krol dertig foto's van de doodgeschoten buizerd op het nest en een verklaring van het Centraal Dierge-

neeskundig Instituut dat een kogeltje van 5 millimeter was aangetroffen in de vogel.

Voor de economisch politierechter vormde dit geen hard bewijs dat de verdachte jagers inderdaad de buizerdnesten hadden doorzeefd tijdens de jacht op kraaien. Vervolgens suggereerde Bosch dat de getuigen de dode buizerd op het kraai- enest in scène zouden hebben gezet.

Deze uitspraak van de magistraat heeft verontwaardiging losgemaakt bij de leden van de roofvogelwerkgroep. "In de zitting kwam niet aan

de orde dat er gerotzood zou zijn met die dode buizerd. Dat heeft Bosch pas na afloop gesuggereerd in een onderonsje met mensen van de KNJV (jagersvereniging, red.). Het is zeer onfatsoenlijk om die manier te twifelen aan de integriteit van de getuigen", zegt een boze Maria Quist uit Appelscha, secretaris van de roofvogelwerkgroep.

Over het gedrag van Bosch heeft de roofvogelwerkgroep zich in een brief beklagd bij mr. Vrieze, de president van de Leeuwarder rechtbank. Ook is het hoofdbestuur van de KNJV gevraagd alsnog een tuchtaak te beginnen tegen de jagers uit de Blesse en Steggerda. Sinds een jaar heeft de KNJV een eigen tuchtraad die gevallen behandelt van wangedrag van jagers.

Strafwettelijke zaken komen sowieso niet in aanmerking voor de tuchtraad, zegt K. G. Elzinga, regio-consulent van de KNJV in Friesland. "Die jongens zijn vrijgesproken en moeten nu van alle blaam gezuiverd worden", aldus Elzinga. Hij vindt dat de roofvogelwerkgroep zich druk maak om niets. "De rechter mag toch best wel iets suggereren?"

De persrechter was vanochtend niet voor commentaar bereikbaar.

Friesch Dagblad 11-1-1995

Bul voor, bul achter!

Maria Quist

Vorige week ontving ik een stukje uit het tijdschrift Jonas (16 december 1994). Jonas is een veertiendaags tijdschrift dat voor een algemeen lezerspubliek vanuit de antroposofie schrijft over actuele onderwerpen. Een van de vaste medewerkers, Pieter Geluk, ging een dagje mee jagen. Naar aanleiding daarvan produceerde hij een artikel, dat ik U niet wil onthouden:

Stijfvol groen gekleed loop ik met een groep drijvers door het bos in de richting van een open veld. Aan de rand daarvan staan jagers verdekt opgesteld. Met een stok banen de drijvers zich een weg door de dichte begroeiing. In een rechte lijn, ongeacht doornstruiken of slootjes. Na een uur zie ik er plotseling een wegrennen. "Een haas!" roep ik. "Bul voor, bul rechtsvoor!" klinkt het uit de monden van de andere drijvers. Maar deze haas vlucht niet weg, hij rent naar ons toe. Bijna recht op me af. Zou het dier weten dat het van mij minder te vrezen heeft dan van de anderen? Hoeveel drukte ik ook maak met mijn stok, vlak langs mij dringt hij door de linie van drijvers heen. "Bul achter!" klinkt nog een laatste groet, want achter ons zijn geen jagers meer. Later legt een oude jager me uit dat een haas niet bang is van een A, maar wel van een U, en dat ze daarom altijd "bul" roepen. Zowel om de jagers te waarschuwen als

Drijven

om de haas verder op te drijven. Overigens stelt hij me gerust dat er wel vaker een haas door de drijvers heen breekt: dat zijn de oudere, slimme hazen. Eenden doen dat ook. Naarmate het jachtseizoen vordert, vliegen ze minder gemakkelijk op. De jagers wijzen me een plas aan waar de 'burge-meester' woont. Dat is de naam van de eend die heeft geleerd dat hij tijdens de jacht

vooral niet moet opvliegen. De jagers kennen hun jachtgebied. Buiten het jachtseizoen zijn ze druk met het onderhoud ervan. Zij zien vaak hoe wreed vossen en haviken juist dan hun slag slaan. Kraaien kunnen er ook wat van trouwens. Zij volgen hun drift. Rovers staan boven de wet. De jager niet. Ook al is hij gedreven als een roofdier. Alleen al om te kunnen blijven jagen houdt hij bewust de wildstand op peil. Binnen de beperkingen van een zich voortdurend wijzigende jachtwet. Nog even en er zijn zoveel vossen en roofvogels dat ze weer gejaagd mogen worden, moeten worden zelfs. De natuur hanteert andere normen dan wij.

Pieter Geluk

Illustratie: Carla Grillis

Bij het lezen van de mededeling dat een haas niet bang is van een "a" maar wel van een "u" moest ik lachen. Wat een ongelooflijke flauwekul. Het lachen verging mij toen ik verder las over de wreedheid van vossen, Haviken en kraaien. En dan de laatste regel: "Nog even en er zijn zoveel vossen en roofvogels dat ze weer gejaagd mogen worden, moeten worden zelfs". Het waarheidsgehalte van deze tendentieuze uitspraak is even hoog als die van de "a" en de "u" en de manier waarop deze klanken door een haas geïnterpreteerd worden. Nul komma nul. Vossen, Haviken en kraaien worden wreed genoemd en de jager wordt als een soort held afgebeeld. Hoe is het mogelijk dat de auteur van het stukje dit alles zo kritiekloos overneemt en uitdraagt? Realiseert hij zich niet dat roofdieren jagen uit lijfsbehoud, om te overleven. En dat de mannen in het groen uitsluitend doden voor hun plezier. Hoe dom en kwalijk zijn dit soort artikelen, vol achterhaald jagerslatijn, waardoor de hetze tegen roofdieren in stand wordt gehouden. Waar dit toe leidt, weten we allemaal.

Adres: Aekingaweg 3, 8426 GN Appelscha

Een horde Buizerds

Herman Dijkman, Arjen Dijkman en Eddie de Vries

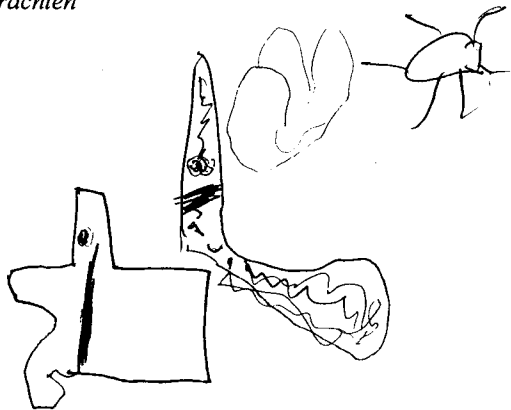
Wij hebben op maandag 24 oktober 1994 om \pm 15.00 uur en om \pm 17.30 uur iets, in onze ogen, uitzonderlijks gezien. Wij reden op de weg van Lelystad ter hoogte van vliegveld Lelystad. Op weg daar naartoe hadden wij al heel veel doortrekkende Buizerds gezien, maar nu werd onze verbazing wel heel groot. Op een veldje van 15 bij 75 m zaten zeven Buizerds vlak bij elkaar. Ze konden bij wijze van spreken elkaar het vlees van het bord eten. Doordat wij door moesten rijden en geen tijd hadden, zijn we op de terugweg weer langs datzelfde stuk gereden en gestopt om beter te kijken.

Tijdens de hele rit van Drachten naar Oosterhout (Noord-Brabant) hadden wij al 71 Buizerds geteld, zo her en der verspreid op paaltjes, hekken en in bomen.

Maar het hoogtepunt was om 17.30 uur aangebroken: 17 Buizerds (echt waar) dicht bij elkaar, waaronder een hele mooie witte. Toen wij er langs reden dacht ik: "daar moet ik dichterbij komen". Zo gezegd zo gedaan. Wij op de parallelweg vlakbij de Buizerds gestopt, de verrekijker onder handbereik, maar geen fototoestel (helaas). Het begon reeds te schemeren. Van de in totaal 17 stuks vlogen er gelijk een tiental weg, maar wij hadden een mooi uitzicht op een schitterende witte Buizerd (echt wit), er zat hooguit 5% bruin op de vleugels. Deze Buizerd hipte door het veld en wij zagen hem iedere keer weer prooi van de grond oppakken en vreten. De prooi werd in z'n geheel doorgeslikt. Helaas hebben we niet kunnen zien wat de dames en heren daar vreten. Indien ik een kans krijg van de week, rijd ik daar nog een keer langs om te zien wat die prooi was en of de Buizerds er nog zitten (plus fototoestel uiteraard).

Ik hoop dat jullie van de Takkeling hier iets aan hebben. Wij in ieder geval wel. Dit was de dag van ons leven: 17 Buizerds op een rij.

Adres: Schuur 35, 9205 BE Drachten

Buizerd foerageert op sperwerplukplaats

Arnold v.d. Burg

Teneinde mijn belangrijkste studieobject, de Sperwer, op de gevoelige plaat vast te leggen, breng ik zo nu en dan enige tijd door in een schuiltent. Samen met een natuurfotograaf, tevens trotse bezitter van de genoemde schuiltent, zat ik op 10 juli 1992 in het Edese bos ten noordoosten van Ede.

Hoewel ik het paar in het betreffende territorium niet systematisch volg, was het me niet ontgaan dat het (adulte) vrouwtje op de genoemde datum nog steeds op eieren zat. Tot eind juli heeft het vrouwtje op het nest zitten broeden, maar dit heeft, haar doorzettingsvermogen ten spijt, niet in jongen geresulteerd. Het (eveneens) adulte mannetje had de gewoonte bijna alle prooien op één bepaald stammetje te plukken, hetgeen de kans op het schieten van een plaatje sterk vergroot. Telkens lagen er nieuwe prooien op de plukplaats en ondanks de afwezigheid van de jongen wist het mannetje blijkbaar van geen ophouden. De plukplaats bevond zich pal langs een pad dat door een donker sparrenperceel voert. De schuiltent hadden we aan de andere kant van het pad opgesteld.

Op de bewuste dag verscheen er tot onze verbazing geen Sperwer maar een Buizerd ten tonele. De Buizerd zat eerst op de grond voor het stammetje, met de

De bewuste Buizerd op sperwerplukplaats, Edese Bos, 10 juli 1994 (Arnold v.d. Burg)

rug naar ons toe. Hij bevond zich toen niet in het scherpeveld van mijn toestel, maar hierin kwam verandering toen hij met een sprong op de stam terecht kwam. De Buizerd had zich inmiddels omgedraaid en liet zich goed fotograferen alvorens te vertrekken.

Al eerder had ik op de plukplaats een rugveer van een Buizerd gevonden. Ik had er echter weinig aandacht aan geschonken, omdat er zich in het aangrenzende dennenperceel een bewoond buizerdnest bevond. Bovendien lag de plukplaats langs het pad zodat de veer ook kon zijn verloren door passanten.

Het komt dus blijkbaar voor dat Buizerds sperwerplukplaatsen bezoeken. Het is alleen de vraag wat ze er zoeken: zoeken ze er restjes of beroven ze de Sperwers van hun prooi. Wanneer Buizerds veelvuldig hun "prooien" bij sperwerplukplaatsen roven, zou dit de buizerdprooijst kunnen vertekenen. Om te onderzoeken hoe vaak Buizerds zich van deze foerageermethode bedienen, zou ik willen zeggen: "Vogelaars, de paden op, de schuiltent in."

Adres: Markiezenhof 24, 6715 LL Ede

Reddingsoperatie rond een uit de boom gevallen buizerdnest

Johan Jansen en Joop Mecking

Op de avond van 6 juni 1989, het was al tamelijk laat, waren we op weg naar huis. We hadden net een controle van een Kerkuil achter de rug en wilden nog even een bosje bezoeken waar een Buizerd broedde om wat biotoopgegevens op te nemen. Een bevriende vogelaar, die het eerst bij het bosje aankwam, vroeg waar het nest dan wel moest zitten. Toen we dichtbij kwamen, bleek dat het nest was verdwenen. Schrik alom. Zou hier de roofvogelvervolging ook hebben toegeslagen? Tot nu toe was vervolging hier niet geconstateerd. Bij onderzoek bleek dat er twee jongen aan de rand van een open plek zaten. Een hoopje takken lag onder de boom. Het nest was met jongen en al uit de boom gedonderd, waarschijnlijk als gevolg van harde wind met slagregens, eerder die dag.

We hebben de takken een beetje bij elkaar geschoffeld en in het midden een soort kom gemaakt en daar de jongen in gezet. Blijkbaar werden de jongen nog wel gevoerd door de ouders, getuige enkele veertjes die bij de jongen lagen en vanwege het feit dat ze niet mager waren. Dat ze zonder parachute heelhuids beneden waren gekomen, mag een wonder heten omdat ze een val van zo'n 18 m hadden gemaakt. Toch stond ons de situatie niet aan. De pullen waren een te makkelijke prooi voor allerlei predatoren. Dick Gussinklo gebeld (hij woonde het dichtstbij en het werd al knap donker), of hij een oplossing had voor ons probleem. Die kwam met het idee om ze in een mandje te doen en dat aan de

Jonge Buizerd op uit de boom gevallen nest, Hulkesteinse Bos, 20 juni 1994 (Rob Bijlsma)

boom te spijkeren. Maar ja, hoe kom je zo snel aan een schrabenne*. Het enige wat we konden bedenken was om een torenvalkkast zonder deksel aan een boom te spijkeren en daar de jongen in te zetten. Zo bedacht, zo gedaan. Met drie zaklampen en een schuifladder gewapend gingen we met de nog niet afgebouwde torenvalkkast op weg naar de onfortuinlijke Buizerds. Na veel moeite hadden we de kast aan de boom gespijkerd en zo een nieuw horst gecreëerd op ongeveer vier m hoogte. Daar de jongen in gezet en nog even gewacht of ze bleven zitten. De volgende dag zijn de jongen geringd en verkeerden ze in een blakende gezondheid. De ouders deden hun plicht getuige een vette Mol in de kast. Van de honger hoefden ze niet dood te gaan. Op 8 juni werd er weer gecontroleerd en toen bleken de ouders takken in de kast te hebben gelegd; de jongen keken over de rand. Op 19 juni zat één pul op de rand van de kast; de andere was spoorloos. Weer een week later zaten beide jongen op de rand. Toen we dichterbij kwamen vlogen ze weg over de boomtoppen. Eind goed, al goed.

* Schrabenne: aardappelschilmand van riet of wilgentakken.

Ingezonden door: M. Arentsen, Ds. W. v. Eertenstraat 22, 7051 BR Varsseveld

Steenarendperikelen

Sake de Vlas

Onze vakantiebestemming was dit jaar Frankrijk. In eerste instantie de Ardèche want ik wilde graag Bijeneters en Hoppen zien. Daarna lag alles nog open, mede afhankelijk van het weer. Op zich is het daar heel mooi, ware het niet dat het er vergeven is van de toeristen, vooral Nederlanders, en het was er bloedheet. Bijeneters zijn er genoeg en ook Buizerd en Rode Wouw laten zich regelmatig zien. Hoppen niet. Onze enige activiteit is rondploeteren in de rivier, gewoon omdat het te heet is. Na twee dagen maakt Riet, mijn vrouw, kenbaar dat ze te weinig uitdaging heeft. En dat is ook zo. Er zijn twee opties: a. naar het westen, richting Cevennen waar het nog warmer is, of b. naar het oosten, richting Queyras. Het wordt dus Queyras. In dit berggebied van de zuidelijke Alpen moet een keuze gemaakt worden in welke richting: noord of zuid. Noord is psychologisch niet verantwoord (je gaat weer richting huis) dus wordt het zuid. Daar vinden we een kampeerterrein, behorend tot het Nationale Park, waar elke rechtgeaarde kampeerder zich de vingers bij aflikt. Een afgelegen vallei van circa twee km waar een bergstroompje doorheen slingert met 60 her en der verspreide kampeerplekken. Hier en daar een kraan, een Franse plee op een paar honderd meter en een douche in een "refuge" op een zodanige afstand dat je er toch niet heengaat. Hout in de bossen op de helling, zodat een kampvuur gemaakt kan worden en geen disco, speelhol of kantine. Dit schrijf ik omdat de "echte" kampeerdere van mij het adres kunnen krijgen. Maar goed, de eerste morgen na de sanitaire ochtendstop loop je terug naar de tent en dan kijk je onwillekeurig naar boven om vogels te zien en de hoogte van de toppen in te schatten. We zitten daar op 1750 meter en als de toppen dan zo'n 2600 meter zijn, ben je al aardig op weg. Dan zie je opeens twee grote schaduwen rond de toppen en komt het roofvogelgevoel in z'n volle hevigheid opzetten: Steenarenden! Vliegende deuren die moeiteloos omhoog cirkelen op de thermiek rond de toppen en uit het gezicht verdwijnen. De volgende morgen zitten ze er weer. Mogelijk dat die beesten daar een slaapplek hebben, dus de telescoop op het statief en elk vrij ogenblik kijken. Ze hebben allebei nog een kleine witte vlek op de vleugels en zijn dus nog niet volledig volwassen.

's Morgens als vrouw en kind nog slapen, op een gammel stoeltje en met een kop oploskoffie ontdek je dan ook werkelijk zo'n beest dat zich zit te poetsen, achteloos een veertje laat vallen en zich op een gegeven ogenblik verheft om weg te vliegen. Mijn buurman op de camping (een Fransman met drie kinderen zo rond de tien jaar) toont ook belangstelling en ik vertel hem van onze WRN-activiteiten. Nu ken ik niet meer Frans dan "pain" en "du boursin"...

(wordt vervolgd, mèt foto)

Eerste zekere broedgeval van een Wespendif *Pernis apivorus* in Oostelijk Flevoland

Rudy van der Weerd

Zesendertig jaar nadat de polder werd drooggelegd, en de aangeplante populieren een hoogte hebben bereikt van meer dan 30 meter, werd in het Roggebotzand (Oostelijk Flevoland) een zeker broedgeval van een Wespendif vastgesteld.

In 1989 werd dit bos al eens op broedvogels geïnventariseerd (Bijlsma 1990). In dat jaar werd in het Roggebotzand een baltsend mannetje in de buurt van een oud haviksnest waargenomen. Dit nest was opgehoogd met verse populieretwijgen. Een tweede waarneming in 1989 werd gedaan boven het Bremerbergbos; ditmaal betrof het twee volwassen vogels. In deze omgeving werd op geen van de oude bestaande nesten een teken van bewoning door Wespendifen gevonden. De kartering van 1989 leverde weliswaar geen zekere broedgevallen van Wespendifen op, maar had wel tot gevolg dat er vanaf 1991 jaarlijks intensieve roofvogelinventarisaties werden uitgevoerd in het kader van de Biologische Beheersverslaglegging van Staatsbosbeheer. De inventarisatie beoogde een kartering van bezette nesten.

In 1992 ontdekte ik aan de rand van het Reve-Abbertbos een wespennest, dat het niet lang heeft uitgehouden. Een maand later was het nest totaal uitgegraven. De wesperaten lagen in stukken voor de ingang, wat een aanwijzing is dat er een Honingbuizerd moet zijn geweest. De vogel werd in deze periode niet gezien.

Twee jaar later, op zondag 29 mei, besloot ik nog eens de vakken uit te kammen op onbewoonde nesten van Zwarte Kraai, Buizerd en Havik en tegelijkertijd te letten op vestigingen van Boomvalk en Wespendif. En eindelijk was het dan zo ver. Om 11.00 u stak een grijze, duifachtige kop boven de met populieretwijggjes bezette nestrans uit. Het was een mannetje Wespendif dat horst 26 in bezit had genomen; op dit horst had vorig jaar een Buizerd met succes twee jongen grootgebracht. Er werd daarna eenmaal per dag gecontroleerd. Vele malen werd het wijfje of het mannetje broedend op de horst gezien. Ook op 5 juli 1994 werden bij de beklimning van de nestboom beide adulte vogels vliegend boven de horst waargenomen. De nestcontrole leverde twee goed uitziende jongen van 3 dagen oud op. Tussen deze en de volgende beklimning werd het nest om de dag gecontroleerd. Hierbij werd alleen het wijfje gezien. De tweede beklimning, tevens ringdag, vond op 27 juli plaats. De jongen hadden een gewicht van resp. 840 en 760 gram bereikt en hadden een vleugellengte van resp. 246 en 213 mm (leeftijd resp. 30 en 26 dagen). Na de ringdatum is het wijfje slechts eenmaal op de horst gezien. Het gevaar van langdurige afwezigheid bij het nest schuilt in de grotere kans dat de jongen ten prooi vallen aan Haviken. Een bewoond haviksnest lag op een afstand van 400 meter. Op dinsdag 2 augustus werd er bij de zoveelste controle taal noch teken van de Wespendifen vernomen. Na me door

een muur van brandnetels te hebben geworsteld richting nest, ontdekte ik al snel een dode jonge Wespendif: een poot met ring en vleugels in redelijk goede staat van het jongste jong. Aan de afgebeten schachtpunten was te zien dat er hier een vos op bezoek was geweest. Van het tweede jong werd geen spoor teruggevonden.

Wat er precies is gebeurd, is helaas onduidelijk gebleven. Leven en doodgaan, dat is het enige wat beklijft.

Literatuur

Bijlsma R.G. 1990. Broedvogels van Roggebotzand, Reve-Abbert, Spijk-Bremerberg en Harderbos (Oostelijk Flevoland) in 1989. SOVON-rapport 90/15. SOVON, Beek-Ubbergen.

Adres: Kamille 8, 8265 DG Kampen

Naschrift redactie: in 1994 is nog een melding binnengekomen van een zeker broedgeval van Wespendifeuten in Oostelijk Flevoland. Bennie van den Brink vond op een eiland in het Drontermeer, ter hoogte van Boswachterij Reve-Abbert, een oud buizerdnest dat door een paartje Wespendif was bezet. Op 17 juli vloog het mannetje met een eiketakje in de klauwen weg, terwijl het vrouwtje op het nest zat. Op 20 juli was het nest nog steeds bezet. Op 4 augustus bleek het nest verlaten te zijn; er lag een schier ei in.

Wespendifvrouwtje met jongen, Havelterberg, juli 1994 (Herman F. Gruppen)

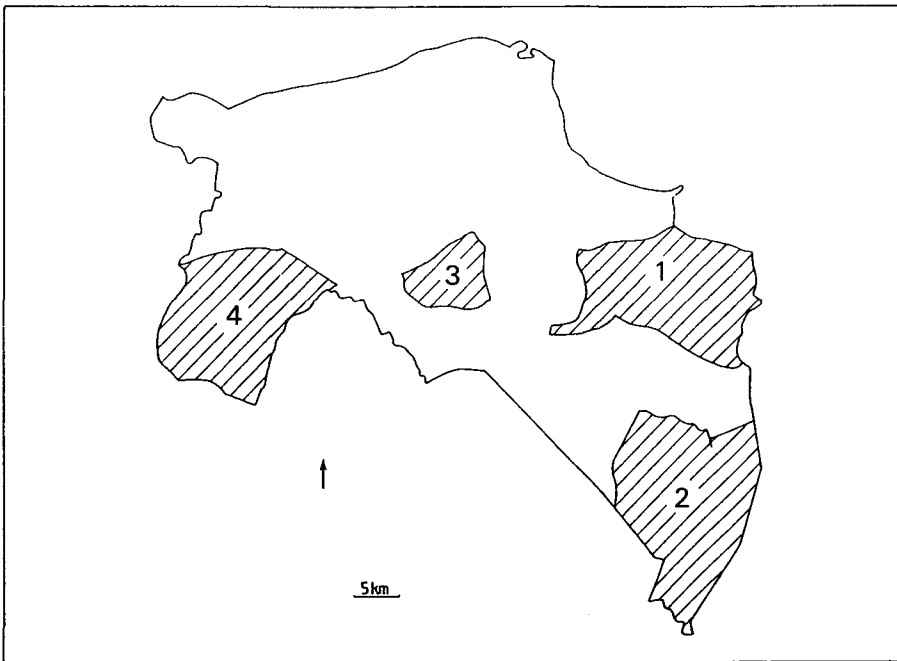
Roofvogels in Groningen in 1994

Johan Vochteloo en Lex Tervelde

In de provincie Groningen werden in 1994 vier gebieden min of meer systematisch onderzocht (aandachtsgebieden): het Oldambt, Westerwolde, Duurswold en het Westerkwartier (fig. 1). De gegevens werden verzameld met behulp van de volgende mensen:

Oldambt: Marnix Jonker, Lex Tervelde, Martijn Bakker, Ben Koks en Erik Visser, *Westerwolde:* Nico de Vries, Bertus Arends, Jan Bücking en Alex Vissering, *Duurswold:* Peter de Boer, John de Boer en Johan Vochteloo, *Westerkwartier:* Willem Hovinga, René Oosterhuis, Jan Tjoelker, Pieter Tepper en Douwe Duursma. Buiten de aandachtsgebieden is door Jan Glas, Ben Lude-
ma, Gerard Bulthuis, Piet Glas, Martin Olthoff en Johan Bos materiaal aangedragen.

Door een misverstand zijn vorig jaar (1993) de gegevens uit Westerwolde niet in het jaarverslag opgenomen.

Figuur 1. Ligging van aandachtsgebieden in Groningen in 1994. 1= Oldambt, 2= Westerwolde, 3= Duurswold en 4= Westerkwartier.

Gebiedsbeschrijving

- Het Oldambt bevat grote en kleine dorpskernen en lintbebouwingen. Het aanwezige bos beslaat ongeveer 600 ha, waarvan het meeste is aangeplant in de laatste 20 jaar. Ruim 10.000 ha is agrarisch cultuurland. In de afgelopen jaren werd een aanzienlijke oppervlakte landbouwgrond meerjarig braak gelegd. Het areaal meerjarig braakliggend gebied is echter in 1994 drastisch afgenomen. De oppervlakte was dit jaar slechts een derde van de voorafgaande jaren (mededeling Ben Koks).

- Westerwolde is gesitueerd in de zuidoosthoek van de provincie Groningen. Het gebied bevat het grootste en oudste bos van Groningen. De bebouwing van de Ter Apel, Ter Apelkanaal, Sellingen en Vlagtwedde neemt ongeveer 500 ha in beslag. Bos (1800 ha) komt naar Groningse begrippen veel voor. De bossen zijn over het algemeen aanengesloten boscomplexen met veel naaldhout. Het agrarische cultuurlandschap bestaat uit afwisselend grasland en akkers. Het is een kleinschalig gebied met enkele heideveldjes en hoogveenontginningen. Een groot deel van het gebied ligt in het beekdal van de Ruiten Aa.

- Duurswold grenst aan de stad Groningen. Het gebied werd in 1992 voor de eerste keer geïnventariseerd. Het is relatief dun bevolkt en bestaat voornamelijk uit gras- en bouwland. Het aanwezige bos, ongeveer 40 ha, ligt verspreid in het gebied. Het bestaat voornamelijk uit loofbosjes waarvan het grootste ongeveer 7 ha beslaat. Sinds enkele jaren is circa 400 ha landbouwgrond ingeplant met populieren. Daarnaast liggen enkele percelen braak.

- Het gebied dat in het Westerkwartier werd geïnventariseerd is dit jaar groter dan in voorgaande jaren. Werd in de vorige jaren alleen ten zuiden van de snelweg Groningen-Drachten geïnventariseerd, dit jaar werd voor het eerst ook ten noorden van de snelweg naar roofvogelnesten gezocht. Het gebied is kleinschalig. Het bevat meerdere bebouwingskernen (samen ongeveer 1200 ha). Het gebied bestaat grotendeels uit grasland, waarbij in veel gevallen houtwallen de grens tussen de percelen aangeven. Het bos heeft een leeftijd van meer dan 50 jaar en beslaat zo'n 225 ha. Het bestaat uit meerdere kleine bossages en een paar grotere bossen van 15-20 ha. In het gebied liggen geen percelen braak.

Resultaten

Voor elk aandachtsgebied wordt per soort het aantal territoria en het broedsucces weergegeven. Daarnaast worden enkele gegevens gepresenteerd uit de rest van de provincie Groningen. Voor een uitgebreid verslag over het wel en wee van de Grauwe Kiekendief wordt verwezen naar het verhaal van Ben Koks, in één van de volgende Takkelingen.

Voor elke soort is het "reprosucces" berekend; hiermee wordt het gemiddeld percentage uitgevlogen jongen ten opzichte van het aantal gelegde eieren aangegeven.

Havik

Vorig jaar werden er, zonder Westerwolde, 24 jongen geringd, dit jaar waren dat er 37 in hetzelfde gebied. Deze toename werd voornamelijk veroorzaakt doordat er in het Westerkwartier geen Haviken werden vervolgd. Werden er vorig jaar vier van de zeven nesten verstoord, dit jaar waren alle tien havikparen succesvol (tabel 1). Ook in het Oldambt, Westerwolde en het Duurswold was er, met uitzondering van één gebiedje, geen sprake van systematische vervolging. Illustratief voor de toename van de Havik zijn de broedgevallen in het Duurswold. Hoewel van echt bos in dit gebied geen sprake is, werden er in twee onbeduidende bosjes haviksnesten gevonden.

Van de 32 territoria waren er 28 succesvol. Van de 69 jongen die uitvlogen werden er 49 geringd. Negentien waren van het vrouwelijke geslacht en 30 van het mannelijke. Het reproductiesucces was 73%.

Tabel 1. Aantallen en broedsucces van de Havik per deelgebied

Gebied	Aantal territoria	Succesvolle paren	Aantal mislukt	Moed-willig verstoord	Broedsucces onbekend	Gemiddeld aantal eieren (n)	Jongen/ geslaagd nest (n)
Oldambt	4	2	2	1	0	4.0 (1)	2.5 (2)
Westerwolde	17	15	2	0	0	-	2.3 (15)
Duurswold	2	2	0	0	0	4.0 (2)	3.0 (2)
Westerkwartier	10	10	0	0	0	3.8 (4)	2.6 (10)

Sperwer

In zowel het Westerkwartier als in het Oldambt werd in 1994 een kleiner aantal territoria geteld dan in 1993. Ook in Westerwolde waren de resultaten teleurstellend: Van de vijf vastgestelde territoria kon men van slechts één melden dat er twee jongen waren uitgevlogen (tabel 2). In drie andere territoria werden wel alarmerende Sperwers gehoord, maar werden geen nesten gevonden.

Van de 27 geringde jongen waren er 9 van het mannelijke en 16 van het vrouwelijke geslacht. Het reproductiesucces bedroeg 71%.

Tabel 2. Aantallen en broedsucces van de Sperwer per deelgebied

Gebied	Aantal territoria	Succesvolle paren	Aantal mislukt	Moed-willig verstoord	Broedsucces onbekend	Gemiddeld aantal eieren (n)	Jongen/ geslaagd nest (n)
Oldambt	4	4	0	0	0	5.0 (4)	4.0 (4)
Westerwolde	5	1	0	0	4	-	2.0 (1)
Duurswold	2	1	1	0	0	-	5.0 (1)
Westerkwartier	2	2	0	0	0	5.5 (2)	2.0 (3)

Buizerd

Ging het dit jaar in het Westerkwartier goed met de Havik, met de Buizerd was het droevig gesteld. Van de 16 vastgestelde territoria werden er vijf door menselijke activiteiten verstoord.

Door het bosrijke karakter van Westerwolde vonden hier de meeste broedgevallen plaats. Er waren 24 paren succesvol, toch hadden de Buizerds het moeilijk: Van de meeste nesten vloog slechts één jong uit. In Westerwolde werd één nest vermoedelijk verstoord door mensen.

In het Duurswold waren van de zes territoria drie bezet door niet-broedende vogels, in het Oldambt waren dat er twee van de acht.

Het reproductiesucces bedroeg bij de Buizerd 72%.

Tabel 3. Aantallen en broedsucces van de Buizerd per deelgebied

Gebied	Aantal territoria	Succesvolle paren	Aantal mislukt	Moed-willig verstoord	Broedsucces onbekend	Gemiddeld aantal eieren (n)	Jongen/ geslaagd nest (n)
Oldambt	8	4	2	0	2	2.5 (4)	2.3 (4)
Westerwolde	34	24	6	1	4	1.6 (5)	1.3 (24)
Duurswold	6	2	3	0	1	2.5 (2)	2.5 (2)
Westerkwartier	16	9	7	5	0	1.6 (5)	1.9 (9)

Torenvalk

In de hele provincie Groningen was het een dramatisch jaar voor de Torenvalk. Kenmerkend was de teruggang van het aantal succesvolle broedgevallen. Waren er vorig jaar zonder Westerwolde 40 succesvolle territoria, dit jaar werden in hetzelfde gebied slechts 20 geteld (tabel 4). Van veel geringde jongen was het gewicht laag. Er waren vrouwtjes bij die 25 dagen na het uitkomen minder dan 200 gram wogen tegen normaal circa 250 gram. Het geslacht van de jongen werd bepaald aan de hand van de stuitveer en het gewicht. Van de 79 pullen konden er 46 worden gesekest. De verhouding mannetjes:vrouwtjes bedroeg 23:23.

Dat bij voldoende nestkastaanbod de voorkeur lijkt uit te gaan naar een nestkast bleek in het Duurswold. Van de 22 broedpogingen vonden er 17 plaats in een nestkast. Van de andere vijf paren broedde er één in een ekstemest, terwijl van de overige vier de exacte nestplaats niet bekend was.

De oorzaak van het lage aantal succesvolle paren kan gelegen hebben in het natte voorjaar en de lage muizenstand. Hierdoor schakelden Torenvalken over op alternatief voedsel. Veel nestkasten lagen vol met spreuuwenvleugels. Dat de muizenstand waarschijnlijk laag was, bleek ook bij de veldmuisetende Ransuil. Werden er vorig jaar nog 97 jonge Ransuilen geringd, dit jaar was het er 1.

Het inklappen van de veldmuizenstand kwam voor de Torenvalk waarschijnlijk als een verrassing. Van de gelegde eieren bracht slechts een klein deel het tot vliegvlug jong (50% reproducties).

Tabel 4. Aantallen en broedsucces van de Torenvalk per deelgebied

Gebied	Aantal territoria	Succesvolle paren	Aantal mislukt	Moed-willig verstoord	Broedsucces onbekend	Gemiddeld aantal eieren (n)	Jongen/ geslaagd nest (n)
Oldambt	7	1	4	2	0	-	6.0 (1)
Westerwolde	16	7	9	0	0	4.6 (3)	2.5 (8)
Duurswold	29	15	10	2	4	5.4 (10)	3.3 (14)
Westerkwartier	10	4	5	0	1	4.3 (4)	3.0 (2)

Boomvalk

Mogelijke territoria (diverse waarnemingen van Boomvalken in de broedtijd) werden gesignaleerd in het Oldambt (2), Westerwolde (1) en in het Westerkwartier (2).

Bruine Kiekendief

De toename van het aantal territoria in het Westerkwartier van 3 naar 8 was het gevolg van de uitbreiding van dit aandachtsgebied. Ondanks een toename van het aantal territoria was het aantal succesvolle broedgevallen hetzelfde als vorig jaar (3). In één geval werd het nest op een wrede manier verstoord (zie verstooring). In het Oldambt bleef het aantal territoria gelijk. In één geval werd verstooring geconstateerd (tabel 5). Een bijzonder broedgeval was hier de bouw van een boomnest, waarvan twee jongen uitvlogen (Koks 1994).

Van de 33 pullen die zijn geringd, waren er 15 van het vrouwelijke en 18 van het mannelijke geslacht. Het reproducties bedroeg bij de Bruine Kiekendief 73%.

Tabel 5. Aantallen en broedsucces van de Bruine Kiekendief per deelgebied

Gebied	Aantal territoria	Succesvolle paren	Aantal mislukt	Moed-willig verstoord	Broedsucces onbekend	Gemiddeld aantal eieren (n)	Jongen/ geslaagd nest (n)
Oldambt	26	11	1	1	14	4.0 (8)	2.9 (9)
Westerwolde	3	2	1	0	0	-	-
Duurswold	2	1	0	0	1	-	4.0 (1)
Westerkwartier	8	3	4	1	1	4.3 (3)	3.5 (2)

Grauwe Kiekendief

In het Oldambt werden dit jaar 17 territoria van Grauwe Kiekendieven gelokaliseerd. De broedresultaten vielen tegen. In 14 territoria werd een nest met eieren gevonden, het aantal nesten met jongen bedroeg slechts 5. Het magere broedsucces was een gevolg van het inzakken van de muizenstand, ook in de percelen met meerjarige braak. Net als bij de Torenvalk werden dit jaar door de Grauwe Kiekendief relatief veel vogelprooien aangebracht (Koks, Jonker & Visser 1994).

Verstoring van roofvogelnesten door mensen

Dat mensen rigoureuus tegen roofvogels kunnen optreden, wisten we reeds maar wat één van ons in het Dollard-gebied (Oldambt) overkwam sloeg echt alles. Hier werden twee mensen betrapt op het uithalen van een nestkast van een Torenvalk. Toen hun werd gevraagd naar het waarom en of ze de eieren terug wilden leggen, liet één van hen de eieren voor de ogen van de desbetreffende waarnemer kapotvallen. Het vervelende van deze zaak was dat je als (roof)vogelbeschermer alleen machteloos staat. Alleen wanneer je opsporingsambtenaar bent of een medegezuite aanwezig is, kan een proces-verbaal worden opgemaakt.

Een apart gebied in het Oldambt is Spoordijk. Hier werden in 1992 13 dode Buizerds aangetroffen nadat er vergiftigd aas was uitgelegd. In de directe omgeving werden op datzelfde moment nog eens zes dode Buizerds gevonden. In totaal ging het dus om 19 dode Buizerds. In 1993 was het er rustig. Er werden geen vergiftigde Buizerds of andere rariteiten geconstateerd. In 1994 was het weer mis. Van de broedende roofvogels was geen enkel paar succesvol. Een opsomming van wat er mis ging in het broedseizoen 1994:

- Havik op drie eieren werd vlak voor uitkomen verstoord;
- Grauwe kiekendiefnest met eieren geheel verdwenen;
- Torenvalkeieren uit nestkast gehaald;
- Torenvalkjongen uit nestkast gehaald;
- Bruine Kiekendief jongen uitgehaald.

In dit gebied blijkt sprake te zijn van systematische roofvogelvervolging door middel van vergiftiging en door het uithalen van nesten.

In het Duurswold werden twee torenvalkekasten leeggehaald, in één geval zelfs een kast die 10 meter van een woning aan de schuur was bevestigd.

In het Westerkwartier werd bij een Bruine Kiekendief nest de lugubere ontdekking gedaan van vier met een slaghout behandelde jongen. Drie jongen waren reeds dood, de vierde had een gebroken vleugel en een gebroken poot en moest door ons uit zijn lijden worden verlost. Zoals vaak ontbrak van daders ieder spoor.

In Westerwolde werd één (vermoedelijke) verstoring van een Buizerdnest geconstateerd.

Waarnemingen buiten aandachtsgebieden

Omdat we ook een beeld willen hebben van de broedresultaten en vervolging elders in de provincie, hebben we gegevens opgevraagd en toegezonden gekregen (tabel 6). Van alle gemelde broedpogingen werd maar één keer (Bruine Kiekendief) vastgesteld dat er moedwillig was verstoord. Verdere details hierover ontbreken.

Tabel 6. Aantallen en broedsucces van Roofvogels in Groningen, met uitzondering van aandachtsgebieden

Gebied	Aantal territoria	Succesvolle paren	Aantal mislukt	Moed-willig verstoord	Broedsucces onbekend	Gemiddeld aantal eieren (n)	Jongen/ geslaagd nest (n)
Havik	8	7	1	0	0	4.0 (2)	2.6 (7)
Sperwer	4	2	1	0	1	-	4.5 (2)
Buizerd	15	12	2	0	1'	2.0 (1)	1.8 (11)
Torenvalk	9	5	4	0	0	-	3.4 (5)
Boomvalk	3	1	0	0	2	-	-
Br. Kiekendief	39	5	5	1	28	5.0 (1)	3.2 (5)
Bl. Kiekendief	1	0	0	0	1	-	-
Gr. Kiekendief	6	0	0	0	6	-	-

Conclusie

Al met al was 1994 een jaar met goede en slechte tijdingen. Goed gaat het met Havik en Buizerd, afgezien van de situatie in het Westerkwartier bij de laatste soort. Sperwer, Torenvalk en kiekendieven hebben betere jaren gekend. De Boomvalk blijft moeilijk op te sporen.

Met name het systematisch bestrijden van roofvogels, zoals in de Spoordijk, dient te worden voorkomen.

Literatuur

- Koks B. 1994. Bruine Kiekendief *Circus Aeruginosus* bouwt nest in struik. De Takkeling 2(3): 15-18.
Koks B, Jonker M. & Visser E. 1994. Prooikeuze van Grauwe Kiekendieven Oost-Groningen 1994. Grauwe Gors 22: 96-102.

Adressen:

Johan Vochtelo, Albertstraat 24, 9724 JZ Groningen
Lex Tervelde, Ten Oeverlaan 41, 9744 GE Hoogkerk

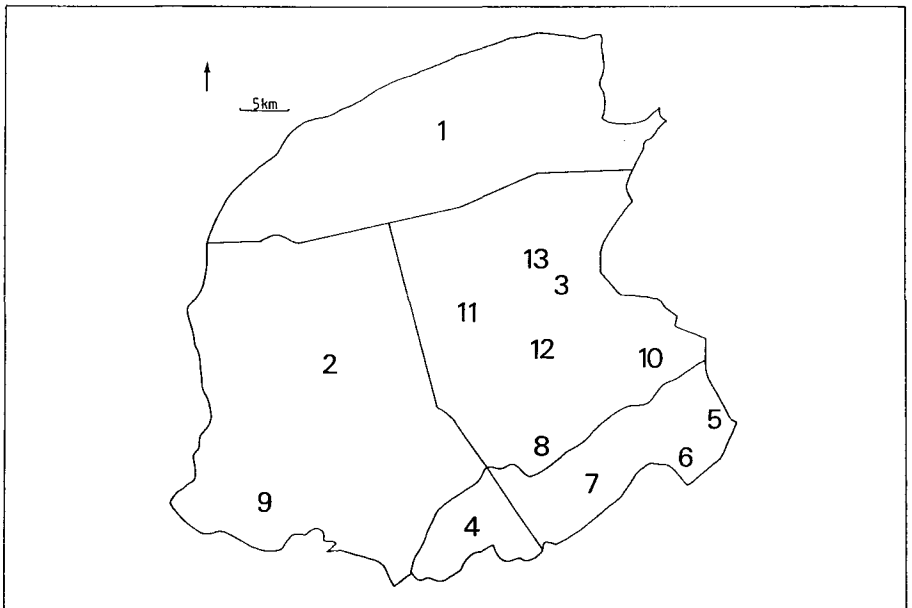
Roofvogels in Friesland in 1994

Johan Krol

Dit verslag betreft de inspanningen van de WRN medewerkers op de vaste wal van Friesland. De Waddeneilanden en het Lauwersmeer zijn niet inbegrepen.

In Friesland worden in vier gebieden sinds enkele jaren de roofvogels systematisch onderzocht vanwege misstanden ter plaatse (aandachtsgebied) of juist vanwege het ontbreken van misstanden (referentiegebied). De gebieden zijn: de omgeving van Beetsterzwaag, de Lindevallei in het zuidoosten van de provincie, de omgeving van Ravenswoud in het uiterste zuidoosten en het boswallenland-schap rond Twijzel. De referentie- en aandachtsgebieden worden beknopt beschreven. Gegevens over oppervlakten zijn niet exact.

Bij de resultaten staan de referentie- en aandachtsgebieden, evenals de gebieden waar veel gegevens vandaan komen, apart in de tabellen weergegeven. Informatie uit kleine stukjes en losse waarnemingen staan gegroepeerd in vier delen van Friesland (west, zuid, oost en noord) waarvan de grenzen in figuur 1 zijn aangegeven.

Figuur 1. Ligging van Friese deelgebieden in 1994, waarbij: 1= Friesland-Noord, 2= Friesland-West, 3= Friesland-Oost, 4= Friesland-Zuid, 5= Ravenswoud, 6= Appelscha, 7= Lindevallei, 8= Oranjewoud, 9= Gaasterland, 10= Bakkeveen, 11= Eernewoude, 12= Beetsterzwaag en 13= Twijzel

Gebiedsbeschrijving

Beetsterzwaag (aandachtsgebied)

Het bos is gevarieerd, met zowel monotone naaldhoutaanplant als oud gemengd bos en zelfs parken en oude beukenlanen waar Bosuil en Steenmarter voorkomen. Het geïnventariseerde gebied beslaat 3000 ha waarvan 50 % met bos (1350 ha) en heide (150 ha) bedekt is.

Lindevallei (referentiegebied)

Een kleinschalig overwegend agrarisch gebied in het stroomdal van de Linde en de Tjonger met veel houtwallen en eiken-hakhoutbosjes op de hogere delen en elzenbroekbos in laag gelegen moerassige delen. Het totale geïnventariseerde gebied beslaat 7200 ha waarvan slechts 10% (750 ha) door bos is bedekt.

Ravenswoud (aandachtsgebied)

Het Ravenswoud heeft een oppervlakte van 450 ha en is doorsneden met tien wijken waardoor in het verleden per schip turf werd afgevoerd. Ongeveer 270 ha is bebost (Compagnonsbos) met overwegend naaldhout. Aan de noordzijde grenst het gebied aan het Fochteloërveen.

Twijzel (aandachtsgebied)

Het gebied heeft dit jaar een oppervlakteverdubbeling ondergaan nu een werkgroep van de Vogelwacht Buitenpost in haar rayon roofvogels is gaan inventariseren. De cijfers van de voorgaande jaren zijn dus niet vergelijkbaar met de gegevens uit 1994. In het landschap komt vrijwel geen bos voor maar is een dichte structuur van houtwallen aanwezig. De wallen zijn begroeid met Eik en Els. Er bevinden zich in het 4600 ha grote gebied enkele natte plekjes met riet en wilg. Het enige bos in het gebied is het Veenkloosterbos. Dit is een hoog opgaand oud bos op het landgoed Fogelsangh State. Er bevindt zich een grote reigerkolonie.

Resultaten

Duidelijk is dat ook Friesland meedoet in de malaise van de muizenstand. Van veel mensen horen we verhalen over een matig broedsucces en mislukte broedsels bij Buizerd en Torenvalk en Bruine Kiekendief. De Havik zet zijn opmars voorlopig nog even voort, dit is vooral te danken aan paren die marginale bosjes bezetten en daar een broedpoging ondernemen.

Tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen vastgestelde territoria per gebied. Niet vermeld staan drie territoria van de Wespendif: twee bij Bakkeveen en één bij Oudemirdum. Er zijn geen bezette nesten gevonden, wel werden oude wespendifnesten (waaronder één met door een Havik geplukte jongen) ontdekt. Broedbiologische gegevens staan per soort per deelgebied vermeld in bijlage 1.

Tabel 1. Aantallen territoria van roofvogels in de Friese deelgebieden

Gebied	Havik	Sperwer	Buizerd	Torenvalk	Boomvalk	Bruine Kiekendief
Appelscha	4	2	9	2	0	0
Ravenswoud	6	0	8	3	0	0
Lindevallei	17	4	32	10	2	1
Oranjewoud	5	6	6	3	0	0
Beetsterzwaag	14	9	22	2	0	0
Bakkeveen	11	11	25	5	1	0
Eernewoude	7	1	7	6	0	23
Gaasterland	8	2	15	41	1	42
Twijzel	3	2	7	2	2	0
Friesland-Noord	0	3	5	6	1	10
Friesland-West	4	1	12	7	0	46
Friesland-Oost	12	10	32	11	1	0
Friesland-Zuid	3	0	5	1	0	0
Totaal	94	51	185	99	8	122

Referentie- en aandachtsgebieden

Beetsterzwaag

Het aantal vastgestelde territoria is in 1994 gestegen tengevolge van een extra inventarisatieinspanning. Met name voor Buizerd en Havik bleef het broedsucces achter bij het Friese gemiddelde. De Havik scoort met 1.8 jong per succesvol broedsel erg laag en het slagingspercentage is met 64% ook niet geweldig. De leeftijd van de oudervogels was bij de Havik is normaal: 100% adulte mannetjes (n=9) en 86% adulte vrouwen (n=14). Dit was niet verwacht in verband met de forse vervolging die er in het voorjaar heeft plaatsgevonden door het uitleggen van giftig aas. Het ID-DLO stelde bij drie Buizerds en twee Haviken een vergiftiging vast. Als gif werd alfachloralose in kip en carbofuran in eend vastgesteld. De politie, de AID en onze vrijwilligers hebben hun uiterste best gedaan om de daders te betrappen, maar dit is helaas niet gelukt. Bij de Havik werd een opzettelijke verstoring waargenomen door vermoedelijk jeugdigen die plankjes aan de boom spijkerden om bij het nest te komen.

Lindevallei

Het aantal broedparen Buizerd is met vier afgenomen ten opzichte van 1993 en ook het broedsucces is sterk gedaald. De legselgrootte zakte van 2.9 naar 2.3 eieren en het aantal uitgevlogen jongen zakte van 2.2 naar 1.7 per succesvol broedsel. Tom Jager trof bij het ringen slechts één nest met drie jongen. Ook de Torenvalk liet een dergelijke scherpe daling in het broedsucces zien. Van een Torenvalk werden twee van de vijf eieren door jeugd verwijderd. Erger is het al jarenlang mislukken van een havikpaar juist ten oosten van Wolvega, dit jaar

werden de jongen uitgehorst. Er is een vermoedelijke dader maar het bewijs is (nog) niet rond.

Ravenswoud

Het aantal broedparen Havik en Buizerd is vrij groot. De broedresultaten van de Havik en de Buizerd waren in 1994 goed. De Sperwer liet het afweten, wat deels te maken kan hebben met de nabijheid van zijn grotere familielid, de Havik. Buiten het broedseizoen blijft het opletten voor de waarnemers. De Compagnonsbossen zijn, samen met de omgeving van Beetsterzwaag, in Friesland de gebieden waar met regelmaat vergiftigingen zijn geconstateerd.

Twijzel

De problemen in dit gebied hebben steeds op het vlak van het uithalen van legsels door jeugd gelegen, maar de inspanning van Sietse v.d. Meulen op het gebied van voorlichting aan de jeugd lijkt vruchten af te werpen. Evenals in 1993 werd het uithalen van nesten niet geconstateerd. De grootste bedreiging voor de broedvogels van dit unieke singellandschap lijkt nu gelegen in houtkap. Dit jaar is één broedpaar Buizerd mislukt door werkzaamheden bij de horst. Bovenal doet echter het verdwijnen van de grootste bomen de broedgelegenheid teniet. De gemeente Achtkarspelen vraagt gelukkig wel advies aan de WRN medewerkers om roofvogels ter wille te zijn.

Mislukte broedgevallen in Friesland

Ten aanzien van de mislukte broedpogingen kunnen de aantallen per soort en geconstateerde oorzaak als volgt worden gegroepeerd. De totalen in tabel 2 hoeven niet overeen te komen met de kolom "Mislukt" in bijlage 1. Daarin staan resultaten per territorium weergegeven, in tabel 2 staan broedpogingen weergegeven. De verschillen ontstaan door vervolglegsels.

Tabel 2. Overzicht van het mislukken van roofvogelbroedgevallen in Friesland, uitgesplitst naar oorzaken, waarbij: 1 = onbekend/natuurlijk, 2 = uitgehaald, 3 = werkzaamheden/verstoring, 4 = nest vernield/omgezaagd 5 = onbevruucht/eisterfte, 6 = geschoten, en 7 = pulli uitgehorst

	Totaal aantal	Oorzaken						
		1	2	3	4	5	6	7
Havik	24	13	6	4	0	0	0	1
Sperwer	9	9	0	0	0	0	0	0
Buizerd	49	39	6	2	0	0	0	2
Torenvalk	14	11	2	1	0	0	0	0
Boomvalk	1	1	0	0	0	0	0	0
Br. Kiekendief	17	8	0	6	3	0	0	0
Totaal	114	81	14	13	3	0	0	3

Nog steeds is het uithalen van eieren de belangrijkste illegale activiteit in Friesland, maar de categorie werkzaamheden/verstoring is groeiende. Hierbij moeten we denken aan zaken als kapwerkzaamheden in de buurt van de horst, maar hierbij horen ook de nesten die men mislukt aantrof met een beschadigde nestboom zonder dat men vooraf eieren waargenomen had. Nesten met eieren die later leeg werden aangetroffen terwijl sporen op mensenbezoek wezen zijn in categorie 1 geplaatst. In categorie 4 hoort een Bruine Kiekendief bij Jutrijp waarvan de eieren werden stukgeslagen. Tweemaal werden jongen van de Bruine Kiekendief door honden doodgebeten (bij Hemelum en aan het Sneekermeer), waarvan waarschijnlijk in tenminste in één geval door een loslopende hond van een recreant. Ook bijzonder is het schudden van zes eieren in een nest van een Bruine Kiekendief bij de Oudegaster Brekken. Dit lijkt een opeenhoping van feiten in het zuidwesten van Friesland, maar dit is eerder het gevolg van de inventarisatieinspanning van Sjoerd Bakker en zijn team van ongeveer 15 medewerkers die stevig aan de weg timmeren. In Zuidwest-Friesland is het in zijn algemeenheid veilig voor roofvogels. Recente persberichten wilden ons anders doen geloven maar dit berust op een misverstand.

Categorie 5 en 6 zijn dit jaar gelukkig leeg gebleven. In kolom 7 staat een Buizerd in het Blauwe bos bij Haulerwijk waar op 21 mei drie pullen op het horst zaten terwijl de nestboom wel beklommen was, maar niet tot aan het nest. Op 7 juni was het nest leeg nadat men intussen een trapje van planken tegen de boom getimmerd had. Bij Ureterp langs het Koningsdiep verdween een onbekend aantal pulli van een buizerdnest, tevens waren rondom alle kraaienesten doorgesloten en lagen de jongen dood onder de boom. Nabij Wolvega werden jonge Haviken van een nest gehaald juist voordat ze geringd zouden worden. Bij Esloo werd een Buizerd, die langs de weg aan een dode haas zat te vreten, doodgeschoten.

Adres: Het Berouw 11, 9163 JX Nes (Ameland)

Bijlage 1. Aantallen en broedsucces per soort per deelgebied.

Havik	Aantal territoria	Aantal succesvol	Aantal mislukt	Aantal met onbekend broedsucces	Gemiddeld Aantal eieren	Jongen per succesvol nest	Percentage succesvolle nesten
Appelscha	4	4	0	0	3.8(4)	3.3(4)	100
Ravenswoud	6	5	1	0	2.8(5)	2.2(5)	83
Lindevallei	17	12	5	0	3.0(14)	2.4(11)	71
Oranjewoud	5	5	0	0	4.0(1)	2.4(5)	100
Beetsterzwaag	14	9	5	0	3.7(2)	1.8(9)	64
Twijzel	3	3	0	0	-	2.2(3)	100
Bakkeveen	11	7	4	0	3.0(2)	2.4(7)	64
Eernewoude	7	5	2	0	4.0(1)	3.2(5)	71
Gaasterland	8	7	0	1	-	2.4(7)	100
Friesland-West	4	2	2	0	-	2.5(2)	50
Friesland-Oost	12	5	5	2	3.0(1)	3.0(3)	50
Friesland-Zuid	3	3	0	0	3.0(1)	2.3(3)	100
Totaal	94	67	24	3	3.2(31)	2.4(64)	74

Sperwer	Aantal territoria	Aantal succesvol	Aantal mislukt	Aantal met onbekend broedsucces	Gemiddeld Aantal eieren	Jongen per succesvol nest	Percentage succesvolle nesten
Appelscha	2	1	0	1	5.0(1)	4.0(1)	50
Lindevallei	4	3	1	0	5.0(1)	3.3(3)	75
Oranjewoud	6	5	1	0	5.5(2)	4.2(5)	83
Beetsterzwaag	9	5	2	2	4.1(1)	4.2(5)	71
Twijzel	2	2	0	0	5.0(1)	3.5(2)	100
Bakkeveen	11	8	3	0	4.8(4)	3.4(8)	73
Eernewoude	1	1	0	0	-	3.0(1)	100
Gaasterland	2	2	0	0	-	3.5(2)	100
Friesland-Noord	3	2	0	1	5.0(2)	4.0(2)	100
Friesland-West	1	0	0	1	-	-	-
Friesland-Oost	10	5	2	3	4.3(3)	2.8(4)	71
Totaal	51	34	9	8	4.8(15)	3.5(34)	79

Buizerd	Aantal territoria	Aantal succesvol	Aantal mislukt	Aantal met onbekend broedsucces	Gemiddeld Aantal eieren	Jongen per succesvol nest	Percentage succesvolle nesten
Appelscha	9	5	4	0	2.6(8)	1.8(5)	56
Ravenswoud	8	6	2	0	2.4(7)	2.0(6)	75
Lindevallei	32	24	8	0	2.3(17)	1.7(23)	75
Oranjewoud	6	5	1	0	2.5(2)	2.6(5)	83
Beetsterzwaag	22	12	8	2	1.9(7)	1.5(10)	60
Bakkeveen	25	15	8	2	3.0(1)	1.9(15)	65
Eernewoude	7	6	1	0	2.3(4)	1.5(6)	86
Gaasterland	15	14	1	0	-	1.7(14)	93
Twijzel	7	3	4	0	2.5(4)	2.0(3)	43
Friesland-Noord	5	4	1	0	3.0(2)	2.3(4)	80
Friesland-West	12	4	1	7	-	1.0(2)	80
Friesland-Oost	32	14	9	9	2.3(6)	2.2(13)	61
Friesland-Zuid	5	4	1	0	2.5(2)	2.3(4)	80
Totaal	185	116	49	20	2.4(60)	1.9(110)	70

Torenavalk	Aantal territoria	Aantal succesvol	Aantal mislukt	Aantal met onbekend broedsucces	Gemiddeld Aantal eieren	Jongen per succesvol nest	Percentage succesvolle nesten
Appelscha	2	0	1	1	4.0(1)	-	0
Ravenswoud	3	1	2	0	5.0(2)	3.0(1)	33
Lindevallei	10	9	0	1	5.0(4)	3.6(7)	100
Oranjewoud	3	2	1	0	5.0(1)	5.5(2)	100
Beetsterzwaag	2	2	0	0	4.5(2)	4.5(2)	100
Bakkeveen	5	0	0	5	-	-	-
Eernewoude	6	0	0	6	-	-	-
Gaasterland	41	32	9	0	-	3.9(32)	88
Twijzel	2	1	1	0	-	4.0(1)	50
Friesland-Noord	6	6	0	0	4.6(5)	1.8(6)	100
Friesland-West	7	3	0	4	-	-	100
Friesland-Oost	11	2	0	9	5.0(1)	5.0(2)	100
Friesland-Zuid	1	1	0	0	4.0(1)	4.0(1)	100
Totaal	99	59	14	26	4.7(17)	3.7(54)	81

Boomvalk	Aantal territoria	Aantal succesvol	Aantal mislukt	Aantal met onbekend broedsucces	Gemiddeld Aantal eieren	Jongen per succesvol nest	Percentage succesvolle nesten
Lindevallei	2	0	1	1	-	-	0
Bakkeveen	1	1	0	0	-	-	100
Gaasterland	1	1	0	0	-	3.0(1)	100
Twijzel	2	2	0	0	3.0(1)	1.5(2)	100
Friesland-Noord	1	1	0	0	3.0(1)	3.0(1)	100
Friesland-Oost	1	1	0	0	-	-	100
Totaal	8	6	1	1	3.0(2)	2.3(4)	86

Brune Kiekendief	Aantal territoria	Aantal succesvol	Aantal mislukt	Aantal met onbekend broedsucces	Gemiddeld Aantal eieren	Jongen per succesvol nest	Percentage succesvolle nesten
Lindevallei	1	1	0	0	-	-	100
Eernewoude	23	0	0	0	-	-	-
Gaasterland	42	24	13	5	6.0(1)	3.1(21)	65
Friesland-Noord	10	7	1	2	5.0(2)	2.8(6)	86
Friesland-West	46	32	3	11	4.6(5)	3.4(17)	91
Totaal	122	64	17	18	4.9(8)	3.2(45)	79

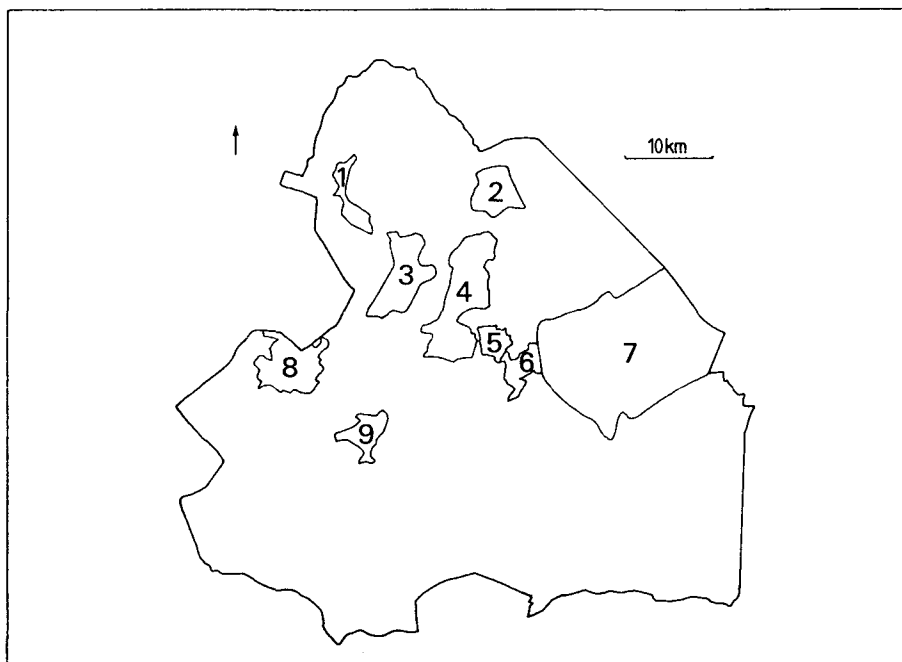
Systematisch roofvogelonderzoek in Drenthe in 1994

Willem van Manen

Afgelopen jaar werden in negen gebieden de roofvogels op min of meer gestandaardiseerde wijze onderzocht. De oppervlakte van de negen gebieden tezamen bedroeg 46678 ha, waarvan ongeveer 25 procent met bos is bedekt.

De ligging van de gebieden is weergegeven in figuur 1. Oppervlakten en onderzoekers staan vermeld in tabel 1. Naast de contactpersonen waren werkzaam in gebied 2 Kees Bakker, in gebied 3 Arie Koopman, in gebied 4 Henk Jan Ottens en in gebied 5 René Meek, Marnix ter Beek en Serge ter Beek.

In de gebieden 1, 4, 7, 8 en 9 werden territoria van roofvogels gekarteerd. In de andere gebieden lag de nadruk op het zoeken en controleren van de nesten. Door het verschil in werkwijze zijn de aantallen territoria en percentage succesvolle nesten in de verschillende gebieden moeilijk onderling vergelijkbaar. Dit geldt met name voor de Buizerd. In Bijlsma (1993) staat de werkwijze in het veld uitgebreid beschreven.

Figuur 1. Ligging van systematisch onderzochte gebieden in Drenthe 1995. De nummers corresponderen met tabel 1.

Tabel 1. Systematisch onderzochte gebieden met oppervlakte, percentage bos en contactpersoon. De nummers van de gebieden corresponderen met de gebiedsnummers in figuur 1.

Gebied	Oppervlakte (ha)	Percentage Bos	Contactpersoon
1 Norg	1130	14	Willem van Manen
2 Noordoost-Drenthe	2500	18	Sake de Vlas
3 Smilde	6100	5	Rinus Dillerop
4 Midden-Drenthe	6740	23	Willem van Manen
5 Boswachterij Grollo	1105	100	Hans Hasper
6 Boswachterij Schoonlo	1553	100	Roelof Drenthen
7 Odoorn	21800	7	Jannes Santing
8 Smilde/Berkenheuvel	4466	64	Rob Bijlsma
9 Boswachterij Dwingeloo	1850	73	Kees van Eerde

Resultaten

De resultaten worden per soort behandeld, waarbij wordt ingegaan op een vergelijking met voorgaande jaren, bijzonderheden en roofvogelvervolging. De basisgegevens van Havik, Sperwer en Buizerd staan vermeld in bijlage 1.

Wespendief

Kort weergegeven komt het erop neer dat alleen de mate van treurnis rond de Drentse Wespendieven jaarlijks varieert. In vier van de zeven gevonden nesten werden eieren gelegd (4x2). Van de acht eieren kwamen er zeven uit. Van één nest werden beide jongen gepredeerd door een Havik, van één nest werd minimaal één jong en het volwassen vrouwtje opgegeten en bij één nest vloog het enige jong voorspoedig uit om enkele dagen later met een gebroken poot te worden gevonden door de boswachter. De vogel werd afgemaakt. Van het vierde nest vlogen de jongen voor zover bekend succesvol uit.

In 15 andere territoria werden, ondanks veel waarnemingsuren vanuit boomtoppen (van Manen 1992), geen voedselvluchten waargenomen. Het is niet waarschijnlijk dat in deze territoria jongen werden grootgebracht.

Havik

De Havik deed het iets minder goed dan vorig jaar. Er werd gemiddeld later met eileg begonnen, legsels waren kleiner en ook het aantal uitgevlogen jongen was kleiner dan vorig jaar (bijlage 2). Van de 44 op leeftijd gebrachte manlijke oudervogels was 89 procent adult tegen 97 procent vorig jaar. Bij de vrouwtjes was het andersom: 94 procent adult in 1994 (n=65) tegen 83 procent in 1993. In de meeste nesten werden jongen grootgebracht. Alleen het aandeel succesvolle nesten in Smilde/Berkenheuvel wijkt in negatieve zin af van het gemiddelde beeld. De meeste van de mislukte nesten werden hier in de eifase verlaten, iets

wat veel voorkomt in gebieden met roofvogelvervolging, maar in dit geval niet werd aangetoond.

In de boswachterijen Grollo en Schoonlo verdwenen van twee nesten de jongen spoorloos. Het mislukken van haviksnesten in de jongenfase is zeldzaam, maar zou wel eens minder zeldzaam kunnen worden wanneer Boomarter en Oehoe toenemen/zich vestigen in Drenthe.

In de systematisch onderzocht gebieden in Drenthe werd geen bewezen vervolging van Haviken vastgesteld. Wel mislukten voor het zoveelste jaar alle broedgevallen van Havik en Buizerd in de zuidrand van Boswachterij Odoorn.

Tabel 2. Aantallen en broedbiologie van de Havik in systematisch onderzochte gebieden in Drenthe 1994. Basisgegevens staan vermeld in bijlage 1.

Gebied	Aantal territoria	Aantal nesten	Aantal succesvol	Leg-begin	Aantal eieren	Uitgevlogen jongen/nest
Norg	2	2	2	4/4	3.5	3.0
Noordoost-Drenthe	4	4	3	25/3	-	3.0
Smilde	7	5	4	9/4	3.3	2.5
Midden-Drenthe	16	15	14	4/4	3.2	2.1
Bosw. Grollo	7	7	4	3/4	3.0	3.0
Bosw. Schoonlo	12	12	8	6/4	2.8	2.5
Odoorn	14	12	9	4/4	3.3	3.0
Smilde/Berkenheuvel	14	14	6	5/4	3.2	2.7
Bosw. Dwingeloo	5	4	4	4/4	3.3	2.8

Sperwer

Sperwers begonnen een fractie later met eileg dan in 1993 en de legsels waren kleiner. Het aantal uitgevlogen jongen per succesvol nest was echter groter (bijlage 2). Dit mag dan heel aardig lijken, ware het niet dat een groot deel van de nesten in de jongenfase werd leeggevreten door Haviken. In een aantal gebieden ging het om meer dan de helft van de nesten. De druk waaronder de Drentse Sperwers op deze manier komen te staan heeft (nog) geen bewezen invloed op aantallen broedgevallen.

Bij de ouders was van 23 sperwermannetjes 96 procent adult. Van 52 vrouwtjes was 83 procent adult. Deze cijfers komen overeen met voorgaande jaren en wijzen niet op een sterke afoming van de volwassen sperwerpopulatie door de Havik.

Tabel 3. Aantallen en broedbiologie van de Sperwer in systematisch onderzochte gebieden in Drenthe 1994. Basisgegevens staan vermeld in bijlage 1.

Gebied	Aantal territoria	Aantal nesten	Aantal succesvol	Leg-begin	Aantal eieren	Uitgevlogen jongen/nest
Norg	4	4	1	29/4	4.7	1.0
Noordoost-Drenthe	6	6	3	2/5	4.8	5.0
Smilde	5	5	4	28/4	4.4	4.3
Midden-Drenthe	14	14	9	2/5	4.7	4.0
Bosw. Grollo	4	4	2	3/5	-	4.0
Bosw. Schoonlo	0	-	-	-	-	-
Odoorn	14	12	7	1/5	4.3	4.3
Smilde/Berkenheuvel	11	10	6	27/4	5.1	3.7
Bosw. Dwingeloo	7	7	4	5/5	4.8	4.5

Buizerd

Na een bijzonder voorspoedig jaar is in 1994 de Buizerd in een dal geraakt (bijlage 2). In veel nesten werden geen eieren gelegd of trad jongensterfte op. In bijlage 1 lijkt de jongensterfte minder omvangrijk dan ze in werkelijkheid zal zijn geweest (zie ook Bijlsma 1994). Bij veel als uitgevlogen te boek staande jongen is allerm minst zeker of zij levend het nest hebben verlaten. De definitie "aantal uitgevlogen jongen = aantal jongen op moment van ringen" ging voor de Buizerd in 1994 niet op. De misère heeft mogelijk te maken met de lage stand van de Veldmuis (van Manen 1994^a) en met het natte, koude voorjaar.

Van de oudervogels was 94 procent van de mannetjes adult (n=97), van de vrouwtjes was 89 procent adult (n=117). In geen van de gebieden waar leeftijden werden vastgesteld week het aandeel juveniele vogels in de broedpopulatie sterk af van het gemiddelde.

Tabel 4. Aantallen en broedbiologie van de Buizerd in systematisch onderzochte gebieden in Drenthe 1994. Basisgegevens staan vermeld in bijlage 1.

Gebied	Aantal territoria	Aantal nesten	Aantal succesvol	Leg-begin	Aantal eieren	Uitgevlogen jongen/nest
Norg	15	12	6	8/4	2.4	1.8
Noordoost-Drenthe	6	4	2	28/3	3.0	1.5
Smilde	12	8	8	6/4	1.8	1.9
Midden-Drenthe	54	42	17	7/4	2.3	2.1
Bosw. Grollo	11	11	11	7/4	2.1	1.5
Bosw. Schoonlo	12	12	6	3/4	2.6	1.4
Odoorn	47	37	12	4/4	2.3	1.9
Smilde/Berkenheuvel	27	24	17	5/4	2.5	1.6
Bosw. Dwingeloo	14	14	11	9/4	2.4	1.8

Bij Klijndijk werd een nest in een houtwal in de eifase doorzeefd met hagel en in Norg (ten zuidoosten van Steenberg) werden twee buurnesten in de eifase uitgehaald. In één geval werd het hele nest uit de boom verwijderd.

Torenavalk

Territoria werden vastgesteld in Norg (6), Noordoost-Drenthe (5), Smilde (6), Midden-Drenthe (11), Odoorn (71) en Smilde/Berkenheuvel (1). In de boswachterijen Grollo, Schoonlo en Dwingeloo werd de soort niet vastgesteld. Het broedsucces was in alle gebieden gering. Veel nesten werden in de eifase verlaten en een groot aantal jongen verhongerde. De veldmuizenstand was hieraan debet.

Boomvalk

Nesten werden gevonden in Norg (2), Smilde (1), Midden-Drenthe (1) en Smilde/Berkenheuvel (1). In de nesten werden resp. 1, 2, 3, 3 en 3 eieren gelegd, waarvan er 0, 1, 0, 3 en 0 uitkwamen. Voorzover bekend vlogen alle jongen uit. Het legbegin in de succesvolle nesten viel op resp. 13 en 7 juni. Alle oudervogels waren adult. De oorzaak voor het mislukken van twee nesten is onbekend, het derde nest werd gepredeerd.

De mogelijkheid van een veranderende voorkeur in broedhabitat is uitgebreid beschreven in van Manen (1994^b). In het kort komt het erop neer dat Drentse Boomvalken verdwijnen uit dennenbossen en zich vestigen in beekdalen.

Conclusie

Vervolg van roofvogels komt in de systematisch onderzochte gebieden weinig voor. In een aantal gebieden heeft dit ongetwijfeld te maken met de controle van nesten, waardoor potentiële boosdoeners op hun tellen passen. Alleen in delen van Odoorn is sprake van systematische vervolging.

Bij alle behandelde soorten was een overgroot deel van de oudervogels adult. Dit duidt op een stabiele populatie, zodat het niet aannemelijk is dat roofvogels in de systematisch onderzochte gebieden 's winters op enige schaal worden vervolgd.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co, Haarlem.
- Bijlsma R.G. 1994. Het belang van een nestcontrole tussen ringen en uitvliegen van roofvogels. De Takkeling 2(3): 45-49.
- van Manen W. 1992. Het verzamelen en clusteren van wespdielwaarnemingen *Pernis apivorus*. Drentse vogels 5: 12-23.
- van Manen W. 1994^a. Prooigedier in cijfers gevangen: Veldmuizen *Microtus arvalis*. Drentse Vogels 7: 82.
- van Manen W. 1994^b. Habitatwijziging bij Boomvalken *Falco subbuteo*? De Takkeling 2(3): 43-44.

Adres: Muddegoorn 80, 9403 NL Assen

Bijlage 1. Basisgegevens per territorium in systematisch onderzochte gebieden in Drenthe 1994

Nr	Leeftijd			Leg- begin	Aant ei	Aant jong	Nr	Leeftijd			Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw	Nest					Man	Vrouw	Nest			
Buizerd Norg							Buizerd Midden-Drenthe (vervolg)						
1	ad	ad	+	-	1	0	9	ad	ad	+	-	?	0
2	?	ad	+	-	3	0	10	ad	ad	+	?	+	0
3	ad	ad	+	6/4	2	2	11	ad	?	+	-	0	0
4	ad	ad	+	-	2	0	12	ad	ad	+	26/4	2	2
5	ad	ju	+	-	0	0	13	?	?	+	-	0	0
6	ad	ad	+	?	+	+	14	ad	?	+	-	0	0
7	ad	ad	+	9/4	3	1	15	ad	ad	+	13/4	3	3
8	ju	ju	-	-	?	0	16	ad	ad	+	7/4	3	3
9	?	?	+	?	+	+	17	ad	?	-	-	?	0
10	?	?	-	-	?	0	18	ad	ad	+	-	0	0
11	?	ad	+	12/4	2	1	19	ad	ju	+	-	0	0
12	?	ju	+	?	3	0	20	ad	ju	-	-	?	0
13	?	?	+	-	?	0	21	ad	ad	+	?	2	0
14	?	?	-	-	0	0	22	ad	ad	+	?	4	0
15	ad	ad	+	8/4	3	3	23	ad	ad	+	3/4	3	2
Buizerd Noordoost-Drenthe							24	?	ju	+	?	2	0
1	?	?	+	24/3	3	2	25	ad	ad	+	26/3	2	2
2	?	?	-	-	?	0	26	?	ad	+	31/3	2	2
3	?	?	-	-	?	0	27	ad	ad	+	?	+	0
4	?	?	+	-	+	0	28	ju	ju	-	-	?	0
5	?	?	+	2/4	3	3	29	ju	ju	-	-	?	0
6	?	?	+	-	0	0	30	ad	ad	-	-	?	0
Buizerd Smilde							31	?	?	-	-	?	0
1	?	?	+	6/4	2	2	32	?	ad	+	13/4	2	2
2	?	?	-	-	?	0	33	?	ad	+	-	0	0
3	?	?	-	-	?	0	34	?	ad	+	15/4	1	1
4	?	?	+	9/4	+	2	35	ad	?	-	-	?	0
5	?	?	+	2/4	+	2	36	ad	ad	+	5/4	2	2
6	?	?	+	29/3	+	3	37	ad	ad	+	?	3	0
7	?	?	+	4/4	3	2	38	?	ad	+	10/4	2	2
8	?	?	+	5/4	2	2	39	?	?	+	-	0	0
9	?	?	+	8/4	1	1	40	?	ad	+	?	2	0
10	?	?	+	?	2	0	41	ad	ad	+	?	2	0
11	?	?	-	23/4	1	1	42	ad	ad	+	4/4	3	2
12	?	?	-	-	?	0	43	ad	ad	+	3/4	2	2
Buizerd Midden-Drenthe							44	ad	ad	+	-	0	0
1	ad	ad	+	31/3	3	3	45	ad	ad	+	?	1	0
2	ad	?	-	-	?	0	46	ad	ad	-	-	?	0
3	ad	ju	-	-	?	0	47	?	ad	+	?	1	0
4	ad	ad	+	13/4	4	4	48	ad	ad	+	30/3	2	1
5	ju	ju	+	-	0	0	49	?	?	-	-	?	0
6	?	?	+	-	0	0	50	?	?	+	-	0	0
7	ad	ad	+	8/4	3	0	51	ad	ad	+	4/4	2	1
8	ad	ad	+	13/4	2	1	52	?	ad	+	-	0	0
							53	?	?	+	-	0	0
							54	ad	?	-	-	?	0

Nr	Leeftijd			Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw	Nest			
Buizerd Boswachterij Grollo						
1	?	?	+	1/4	2	1
2	?	?	+	1/4	3	2
3	?	ad	+	7/4	2	2
4	ad	ad	+	11/4	2	1
5	?	?	+	11/4	2	2
6	?	?	+	14/4	2	2
7	?	?	+	3/4	3	1
8	?	ad	+	13/4	2	1
9	?	?	+	7/4	1	1
10	?	ad	+	30/3	2	2
11	?	?	+	10/4	2	2

Nr	Leeftijd			Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw	Nest			
Buizerd Boswachterij Schoonlo						
1	?	?	+	2/4	+	2
2	?	?	+	?	+	0
3	?	?	+	?	+	0
4	?	?	+	?	2	0
5	?	?	+	?	3	0
6	?	?	+	7/4	2	2
7	?	?	+	2/4	3	1
8	?	?	+	?	3	0
9	?	?	+	3/4	3	1
10	?	?	+	?	2	0
11	?	?	+	2/4	+	1
12	?	?	+	?	+	+

Nr	Leeftijd			Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw	Nest			
Buizerd Odoorn						
1	?	?	-	-	0	0
2	ad	ad	-	-	0	0
3	ad	ad	+	?	2	0
4	ad	ad	+	?	3	0
5	?	?	-	-	0	0
6	?	ad	+	-	0	0
7	ad	ad	+	11/4	3	2
8	ad	ju	+	4/4	2	2
9	ad	ad	+	-	0	0
10	ad	ad	+	8/4	1	0
11	?	ad	+	2/4	3	3
12	?	?	+	-	0	0
13	?	ad	+	-	0	0
14	?	ad	+	-	0	0
15	ad	?	+	-	0	0
16	ad	ad	+	-	0	0
17	ad	ad	+	29/3	2	2
18	ad	ad	-	-	0	0
19	ad	ad	-	-	?	0
20	ad	ad	-	-	?	0
21	ad	ad	+	?	1	0
22	?	ad	+	?	2	0

Nr	Leeftijd			Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw	Nest			
Buizerd Odoorn (vervolg)						
23	?	?	+	-	0	0
24	?	?	+	-	0	0
25	?	ad	+	2/4	3	1
26	?	?	+	-	0	0
27	ad	ad	+	?	2	0
28	ad	ad	+	16/4	2	2
29	ad	?	+	-	0	0
30	?	ad	+	?	3	0
31	ad	ad	+	27/3	3	2
32	ad	ad	+	5/4	3	2
33	ad	ad	+	5/4	3	2
34	ad	ad	+	23/3	+	2
35	ad	ad	+	-	0	0
36	?	?	+	-	0	0
37	?	ad	+	?	2	0
38	?	?	-	-	0	0
39	ad	ad	+	-	0	0
40	?	?	-	-	0	0
41	ad	ad	+	-	0	0
42	ad	ad	+	17/4	2	2
43	?	ad	-	-	0	0
44	?	ad	+	-	0	0
45	ad	ad	+	-	?	0
46	?	ad	+	31/3	2	1
47	ju	ju	-	-	0	0

Nr	Leeftijd			Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw	Nest			
Buizerd Smilde/Berkenheuvel						
3	ad	ad	+	4/4	2	1
4	ad	ju	+	7/4	3	1
5	ad	ad	+	31/3	3	0
6	ad	ad	+	5/4	2	2
7	ad	ad	+	5/4	3	1
8	ad	ad	+	?	2	0
9	ad	ad	+	29/3	2	1
10	ad	ad	+	?	+	2
11	ad	ad	+	14/4	2	2
12	ad	ad	+	10/4	2	2
13	ad	ad	+	10/4	3	3
14	ad	ad	+	10/4	3	1
15	?	ad	+	?	2	0
16	ad	ad	+	2/4	2	2
17	ad	ad	+	30/3	3	3
18	ad	ad	+	31/3	3	2
19	ad	ad	+	5/4	3	1

Nr	Leeftijd			Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw	Nest			
Buizerd Boswachterij Dwingeloo						
1	?	?	+	5/4	2	1
2	ad	ad	+	?	3	2

Nr	Leeftijd		Nest	Leg- begin	Aant ei	Aant jong	Nr	Leeftijd		Nest	Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw						Man	Vrouw				
Buizerd Boswachterij Dwingelo (vervolg)							Havik Boswachterij Grollo						
4	?	?	+	?	2	0	1	?	?	+	5/4	+	3
5	?	?	+	16/4	+	2	2	?	ad	+	?	+	0
6	ad	ad	+	16/4	2	2	3	?	?	+	3/4	3	3
9	ad	ad	+	20/4	2	2	4	?	?	+	27/3	3	3
10	ad	ad	+	-	0	0	5	?	ad	+	-	0	0
11	?	?	+	1/4	3	2	6	?	ad	+	?	+	0
12	?	?	+	5/4	2	1	7	ad	ad	+	11/4	3	3
13	?	?	+	8/4	2	2	Havik Boswachterij Schoono						
14	?	?	+	?	+	1	1	?	?	+	9/4	+	3
15	ad	ad	+	2/4	3	2	2	?	?	+	30/3	3	3
16	?	ad	+	12/4	3	3	3	?	?	+	5/4	3	2
17	?	?	+	?	2	0	4	ad	ad	+	31/3	3	3
Havik Norg							5	?	ad	+	2/4	3	2
1	ad	ad	+	6/4	4	4	6	?	?	+	?	+	0
2	ad	ad	+	2/4	3	2	7	ad	ad	+	?	+	0
Havik Noordoost-Drenthe							8	?	?	+	?	+	0
1	ju	ju	+	6/4	+	3	9	ad	ju	+	19/4	2	2
2	ad	ad	+	17/3	+	4	10	?	?	+	?	3	0
3	ad	ad	+	22/3	+	2	11	?	?	+	30/3	3	3
4	?	?	+	-	?	0	12	ad	ju	+	20/4	2	2
Havik Smilde							Havik Odoorn						
1	?	?	-	-	0	0	1	ad	ad	-	-	0	0
2	?	ad	+	3/4	3	2	2	ad	ad	+	27/3	4	4
3	?	?	-	-	?	0	3	ad	ad	+	3/4	4	3
4	?	ad	+	24/3	4	4	4	?	ad	+	2/4	4	3
5	?	ad	+	9/4	+	2	5	ad	ad	+	10/4	3	2
6	?	ad	+	1/5	3	2	6	ad	ad	+	7/4	3	0
7	?	ad	+	?	0	0	7	ju	ad	+	17/4	+	3
Havik Midden-Drenthe							8	ad	ad	+	5/4	3	3
1	ju	ju	+	28/4	3	2	9	ad	?	-	-	?	0
2	?	ad	+	5/4	4	3	10	ju	ad	+	?	2	0
3	ad	ad	+	25/3	4	4	11	ad	ad	+	1/4	4	3
4	ad	ad	+	31/3	5	4	12	ad	ad	+	30/3	4	3
5	ad	ad	+	3/4	2	1	13	ad	ad	+	8/4	3	3
6	ju	ad	-	-	0	0	14	?	ad	+	?	2	0
7	ad	ad	+	2/4	2	1	Havik Smilde/Berkenheuvel						
8	?	ad	+	4/4	4	2	1	ad	ad	+	?	3	0
9	ad	ad	+	4/4	1	1	2	ad	ad	+	7/4	3	3
10	ad	ad	+	1/4	3	1	3	?	ad	+	8/4	3	3
11	ad	ad	+	3/4	4	3	4	ad	ad	+	2/4	3	2
12	ad	ad	+	18/4	3	1	5	ad	ad	+	20/4	3	0
13	?	ad	+	1/4	3	2	6	ad	ad	+	?	2	0
14	?	ad	+	1/4	4	2	7	ad	ad	+	9/4	4	0
15	ad	ad	+	30/3	3	3	8	ad	ad	+	?	3	0
16	?	ad	+	-	0	0	9	ad	ad	+	5/4	4	2
							10	ad	ad	+	31/3	+	3

Nr	Leeftijd		Nest	Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw				
Havik Boswachterij Smilde (vervolg)						
11	ad	ad	+	31/3	4	3
12	ad	ad	+	1/4	3	0
13	?	ad	+	?	+	0
14	ad	ad	+	-	0	0

Nr	Leeftijd		Nest	Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw				
Havik Boswachterij Dwingeloo						
1	?	ad	+	30/3	4	4
2	?	?	-	-	?	0
5	?	ad	+	15/4	3	2
6	?	ad	+	24/3	3	2
7	?	ad	+	12/4	+	3

Nr	Leeftijd		Nest	Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw				
Sperwer Norg						
1	ad	ad	+	-	0	0
2	ad	ad	+	?	4	0
3	ad	ad	+	29/4	5	1
4	?	ad	+	?	5	0

Nr	Leeftijd		Nest	Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw				
Sperwer Noordoost-Drenthe						
1	ad	ad	+	?	+	0
2	?	ju	+	13/5	3	0
3	ad	ad	+	1/5	6	0
4	ad	ad	+	?	+	+
5	ad	ad	+	30/4	5	5
6	ad	ad	+	27/4	5	5

Nr	Leeftijd		Nest	Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw				
Sperwer Smilde						
1	?	ad	+	25/4	5	5
2	?	ad	+	19/4	4	4
3	?	ad	+	11/5	4	3
4	ju	ad	+	?	4	0
5	?	ad	+	28/4	5	5

Nr	Leeftijd		Nest	Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw				
Sperwer Midden-Drenthe						
1	?	ad	+	?	6	0
2	?	ju	+	22/5	3	3
3	ad	ad	+	1/5	5	5
4	?	ad	+	30/4	4	3
5	?	ad	+	30/4	5	4
6	?	ju	+	3/5	5	4
7	ad	ad	+	2/5	4	3
8	ad	ad	+	11/5	4	0
9	?	ad	+	27/4	5	5
10	ad	ad	+	27/4	6	5
11	?	ad	+	1/5	5	4
12	?	ad	+	25/4	5	0
13	?	ju	+	30/4	4	0
14	?	ad	+	?	5	0

Nr	Leeftijd		Nest	Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw				
Sperwer Boswachterij Grollo						
1	?	?	+	?	+	0
2	?	?	+	?	+	+
3	?	?	+	3/5	+	4
4	ad	?	+	4/5	+	0

Nr	Leeftijd		Nest	Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw				
Sperwer Odoorn						
1	?	ad	+	23/4	+	5
2	?	?	-	-	?	0
3	?	ju	+	7/5	+	3
4	ad	ad	+	3/5	+	5
5	?	?	+	-	0	0
6	ad	ju	+	?	4	0
7	?	?	+	-	0	0
8	?	?	+	-	0	0
9	?	ad	+	14/5	4	0
10	?	ad	+	29/4	5	5
11	?	ad	+	27/4	+	5
12	?	ad	+	6/5	+	3
13	?	ju	+	26/4	+	4
14	?	?	-	-	?	0

Nr	Leeftijd		Nest	Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw				
Sperwer Smilde/Berkenheuvel						
1	ad	ad	+	?	+	3
2	?	?	+	?	+	4
3	ad	ad	+	30/4	5	0
4	ad	ad	+	24/4	5	0
5	ad	ad	+	28/4	5	4
6	ad	ad	+	25/4	5	0
7	?	ad	+	?	+	3
8	ad	ad	+	27/4	6	0
9	?	ad	+	3/5	5	5
10	ad	ad	+	28/4	5	3
11	ju	ad	-	-	0	0

Nr	Leeftijd		Nest	Leg- begin	Aant ei	Aant jong
	Man	Vrouw				
Sperwer Boswachterij Dwingeloo						
1	?	?	+	?	+	+
2	?	?	+	?	+	+
4	?	ad	+	7/5	5	5
5	?	ad	+	1/5	5	4
6	?	ju	+	?	+	0
7	?	ad	+	30/4	5	0
8	?	ju	+	13/5	4	0

Bijlage 2. Broedbiologische gegevens van Havik, Sperwer en Buizerd in Drenthe over de periode 1984-94. In een aantal gevallen zijn standaarddeviatie, spreiding en aantal niet achterhaald.

Havik	Legbegin				Legselgrootte				Uitgevlogen jongen			
	Gem	SD	Spreiding	N	Gem	SD	Spreiding	N	Gem	SD	Spreiding	N
1984	4/4	10.2	18/3-3/5	47	3.7	0.7	2-4	10	2.6	0.9	1-4	64
1985	4/4	7.2	23/3-24/4	71	3.5	0.6	2-4	27	2.9	0.9	1-5	84
1986	6/4	8.8	21/3-28/4	72	3.6	0.8	1-5	32	2.8	0.9	1-5	83
1987	8/4	8.0	23/3-4/5	83	3.4	0.8	2-5	46	2.8	0.9	1-4	96
1988	3/4	8.0	19/3-25/4	84	3.5	0.6	2-5	57	3.0	0.9	1-5	94
1989	1/4	9.0	18/3-5/5	64	3.6	0.7	2-5	23	2.9	0.9	1-5	64
1990	31/3	5.9	21/3-17/4	38	3.4	0.8	2-5	37	2.7	0.8	1-4	41
1991	1/4	5.6	21/3-16/4	41	3.3	0.9	1-5	41	2.8	1.0	1-4	41
1992	1/4	7.7	17/3-22/4	50	3.4	0.7	2-6	49	2.6	0.8	1-4	48
1993	2/4	8.9	13/3-26/4	45	3.7	1.0	2-6	51	2.9	1.1	1-5	45
1994	4/4	8.4	17/3-1/5	58	3.2	0.7	1-5	55	2.6	0.8	1-4	54
Sperwer												
1984	2/5	6.6	19/4-17/5	39	4.6	0.9	3-6	11	4.1	1.2	1-6	49
1985	5/5	7.0	19/4-30/5	46	4.9	0.8	3-6	17	3.4	1.3	1-5	44
1986	3/5	4.4	24/4-15/5	54	5.0	0.8	3-7	19	3.7	1.3	1-7	63
1987	4/5	6.4	15/4-26/5	66	4.8	1.1	3-7	20	3.7	1.2	1-6	64
1988	1/5	6.8	11/4-9/5	77	4.8	0.7	3-6	40	4.1	1.3	1-6	78
1989	29/4	6.3	11/4-9/5	38	5.1	0.9	3-7	26	3.9	1.4	1-6	43
1990	2/5	5.8	21/4-15/5	31	5.1	0.9	4-7	27	4.2	1.4	1-7	30
1991	5/5	8.2	21/4-22/5	43	4.4	1.0	1-6	43	4.1	1.0	1-6	33
1992	2/5	8.3	18/4-30/5	40	4.7	0.8	2-6	39	3.8	1.3	1-6	33
1993	28/4	8.4	17/4-21/5	38	4.9	0.9	3-6	41	4.0	1.3	1-6	35
1994	1/5	6.5	19/4-22/5	42	4.7	0.7	3-6	40	4.0	1.0	1-5	32
Buizerd												
1984	9/4	8.5	20/3-9/5	82	2.4	0.7	1-3	18	2.0	0.8	1-4	98
1985	11/4	8.2	20/3-16/5	72	2.1	0.6	1-3	15	1.9	0.6	1-3	82
1986	10/4	7.4	28/3-14/5	117	2.8	0.7	2-5	25	2.2	0.8	1-4	129
1987	9/4	6.5	28/3-28/4	98	2.6	0.5	2-4	40	2.1	0.7	1-3	116
1988	5/4	9.7	22/3-18/5	130	2.9	0.6	2-4	70	2.5	0.8	1-4	145
1989	5/4	9.6	21/3-9/5	93	3.1	0.9	1-5	37	2.7	0.8	1-5	107
1990	4/4	8.1	17/3-2/5	60	2.8	0.7	1-4	50	2.4	0.9	1-4	71
1991	8/4	8.4	24/3-28/4	51	2.4	0.7	1-4	37	1.8	0.8	1-4	70
1992	9/4	8.2	23/3-29/4	69	2.3	0.6	1-4	76	1.9	0.6	1-3	66
1993	3/4	9.1	15/3-9/5	92	2.8	0.7	1-4	94	2.5	0.7	1-4	91
1994	6/4	6.3	23/3-26/4	86	2.3	0.7	1-4	107	1.9	0.7	1-4	86

Roofvogels uit andere delen van Drenthe in 1994

Hans Dekker

In 1994 is wederom getracht zoveel mogelijk gegevens te verkrijgen van roofvogelterritoria. De gegevens die door de vele vrijwilligers werden aangedragen hadden hoofdzakelijk betrekking op de terreinen buiten de referentiegebieden. Het ook insturen van gegevens uit de referentiegebieden heeft als voordeel dat de vervolgingsgevallen er uit kunnen worden gedestilleerd. Hierover zal elders in dit verslag uitvoeriger worden bericht.

Het is verheugend te merken, dat het korps vrijwilligers geleidelijk groeit. Hierdoor zijn van enkele tot nu toe onderbelichte gebieden in 1994 gegevens binnengekomen. Voorbeelden zijn de omgeving van Vledder en delen van het Hunzedal. Toch zijn er nog delen van Drenthe waar geen gegevens worden verzameld, zoals delen van de Veenkoloniën en de omgeving van Zuidwolde.

Evenals vorig jaar zijn de gegevens op een zeer diverse manier aangeleverd. Sommigen hebben formulieren gebruikt en deze nauwkeurig ingevuld, terwijl andere gegevens per telefoon werden doorgegeven. Voor de aantallen territoria maakt de manier van aanleveren niets uit. Voor het verkrijgen van gegevens over broedsucces, vervolging, prooidierkeuze en nestboomgebruik uiteraard wel. Het streven blijft dan ook de gegevens zo uitgebreid mogelijk te noteren op het door de WRN ontwikkelde formulier.

Ook in 1994 zijn van veel gebieden alleen die paren doorgegeven waarvan het nest werd gevonden. Hierdoor krijgt men geen compleet overzicht van de populatie in een gebied en kunnen de gebieden onderling moeilijk met elkaar worden vergeleken. Daarom is het wenselijk alle gegevens over territoriumhoudende roofvogels door te geven, te verdelen in:

- Paren waarvan het nest gevonden is;
- Territoria waarin geen nest is gevonden;
- Eventueel solitaire vogels.

Heel handig is het om de formulieren in te sturen vergezeld van een kaart, waarop met nummers of symbolen de territoria en/of nesten staan aangegeven. Hierdoor kunnen overlappende inventarisaties van elkaar worden gescheiden. Natuurlijk blijven alle losse waarnemingen welkom en dient niemand zich door bovenstaand aandachtspunten te laten ontmoedigen.

Resultaten

In vergelijking met 1993 is van een aantal soorten het aantal gevonden territoria toegenomen. Dit komt vooral door een stijging van de oppervlakte geïnventariseerd gebied en ten dele door een werkelijke stijging in enkele gebieden. In tabel 1 staan de resultaten over 1994 gepresenteerd. Een mogelijk broedgeval van een Rode Wouw in Boswachterij Gieten staat niet in de tabel vermeld.

Tabel 1. Overzicht van vastgestelde territoria in delen van Drenthe in 1994

Gebied	Blauwe Kiek	Bruine Kiek	Havik	Sperwer	Wespen-dief	Buizerd	Boom- valk	Toren- valk
Anderensche Diep	-	-	-	-	-	2	-	6
Bargerveen	1	2	6	1	1	7	4	5
Borger	-	-	-	-	-	1	-	3
Boswachterij Anloo	-	-	2	-	1	1	-	-
Boswachterij Borger	-	-	7	3	-	13	1	-
Boswachterij Emmen	-	-	11	14	-	13	2	13
Boswachterij Gees	-	-	8	6	1	12	-	2
Boswachterij Gieten	-	-	5	3	1	10	1	-
Boswachterij Norg	-	1	9	4	3	14	-	3
Boswachterij Ruinen	-	-	4	3	2	5	-	3
Boswachterij Sleenerzand	-	-	13	3	1	11	-	1
Bunne	-	-	-	1	-	2	-	-
Coevorden/Schoonebeek	1	-	4	3	-	10	2	35
Donderen	-	-	-	-	-	10	-	1
Dwingeloo	-	-	5	7	-	18	3	13
Eelde	-	-	-	1	-	-	-	-
Eelde/Paterswolde	-	1	1	1	-	4	-	-
Ermerzand	-	-	1	-	-	-	-	-
Fochteloërveen	1	2	-	-	-	3	1	-
Gasselte/Gieten	-	-	1	-	-	6	-	7
Goudplevier/Mantingerbos	-	-	3	-	-	4	-	2
Havelte	-	-	11	11	1	17	3	12
Hijkerveld	-	2	4	-	-	5	-	-
Hollandsche Veld	-	-	4	2	-	4	-	3
Holtherzand	-	-	1	1	-	1	-	-
Hunzedal Gieten/Buinen	-	5	-	-	-	-	-	-
De Klencke	-	-	2	3	-	4	1	2
Lage Veld Hooghalen	-	-	-	-	-	1	-	1
Langelo	-	-	2	1	-	14	-	2
Leekstermeer	-	4	1	2	-	4	-	5
Leggelderveld	-	-	-	-	-	2	1	2
Lieveren/Altena	-	-	4	2	-	3	2	2
Maatlanden, Roden	-	-	-	-	-	3	-	-
Peest/Zeyen	-	-	2	-	-	7	-	-
Peizerdiep	-	2	-	-	-	2	-	1
Ruinen	-	-	1	-	-	1	-	1
Steenbergen/Een	-	-	1	-	-	5	-	-
Tynaarlo-west	-	-	-	-	-	2	-	-
Ubbena	-	-	-	-	-	4	-	-
Wapserveen	-	-	1	-	-	3	-	-
Westerbork	-	-	-	2	-	-	-	2
Westervelde	-	-	1	1	-	4	-	-
De Wijk	-	-	-	-	-	2	-	4
Wilhelminaoord	-	-	4	5	-	17	-	1
Zuidhijkerzand	-	-	-	-	-	1	-	1
Zuidlaren	-	7	1	-	-	5	-	-
Totaal	3	26	120	80	11	257	21	133

De *Buizerd* heeft het blijkens de tabel wederom goed gedaan. Ook in 1994 zorgde een buizerdpaar voor overlast bij Emmen vanwege agressief gedrag t.o.v. trimmers. Of leveren de trimmers overlast voor het buizerdpaar?

Het aantal *Wespendieven* is een stuk kleiner. Dit kan worden verklaard doordat een aantal gebieden als referentiegebied zijn behandeld en daarom niet in de tabel voorkomen, zoals de boswachterij Dwingeloo. Het werkelijk aantal is hoger dan in de tabel vermeld omdat veel bossen niet op de soort zijn onderzocht. In het Bargerveen is in 1994 voor het eerst een territorium vastgesteld.

Uit de tabel blijkt het belang van de grote boswachterijen voor de *Havik*. Met name de boswachterijen Borger, Emmen, Norg, Sleenerzand en het Ooster- en Westerzand bij Havelte springen er in 1994 uit. Toch worden Haviken ook doorgegeven uit kleinere bosjes.

Van de *Sperwer* werden in 1994 meer broedgevallen doorgegeven dan in 1993. Het aantal geregistreerde sperwer-territoria valt of staat echter met de intensiteit van onderzoek.

In 1994 werd weer een territorium van de *Blauwe Kiekendief* in het Bargerveen vastgesteld. Uit twee andere veengebieden zijn nieuwe territoria gemeld, namelijk uit het Fochteloërveen en het Oosteindsche veen bij Schoonebeek.

Het aantal doorgegeven *Bruine Kiekendieven* is groter dan andere jaren. Dit heeft te maken met een grondiger inventarisatie van delen van de Veenkoloniën. Grotere moerasgebieden zoals het Leekstermeer, Fochteloërveen, het Bargerveen, Hijkerveld en -in 1994 vooral- het Zuidlaardermeer blijven voor deze kiekendief favoriet.

De *Grauwe Kiekendief* is ondanks naspeuringen niet gemeld. Het uitstralings-effect vanuit Groningen is voorlopig aan Drenthe voorbijgegaan.

In 1994 is er een melding van een territorium van de *Rode Wouw* binnengekomen. Het paar is door meerdere vogelaars waargenomen. Het nest was een met plastic repen opgetuigd kraaienest. Het mogelijke broedgeval was niet succesvol. De *Boomvalk* blijft redelijk stabiel.

Van de *Torenvalk* zijn weer meer waarnemingen ingezonden dan in 1993. Veel paren broedden in nestkasten. Met name in Schoonebeek, langs de Reest en bij Ruinerwold is veel energie gestoken in het controleren van de nestkasten en het ringen van de jongen. Bij veel paren kwam het echter niet tot reproductie.

Prooien

In 1994 is door een groeiend aantal waarnemers gelet op prooidieren die op of onder het nest lagen. Opvallend in 1994 is het voorkomen van een vegetarische buizerd. In de omgeving van Dwingelo werd door Kees van Eerde een afgekloven maiskolf op het nest aangetroffen. Het betreft hier natuurlijk nestmateriaal. Een opvallend verschijnsel was een in mollen gespecialiseerde buizerd. Vrijwel alle in tabel 2 genoemde mollen zijn afkomstig van één horst. Voor 1995 wil ik een ieder oproepen de prooidieren te noteren op het inventarisatieformulier.

Tabel 2. Prooigegevens van Havik, Sperwer, Buizerd, Torenvalk en Bruine Kiekendief, verzameld op of bij nesten in het broedseizoen 1994

Prooi	Havik	Sperwer	Buizerd	Torenvalk	Bruine Kiekendief
Bruine Kikker	-	-	2	-	-
Buizerdjong	3	-	-	-	-
Duif	1	2	-	-	-
Eekhoorn	1	-	1	-	-
Eend	1	-	1	-	-
Ekster	3	-	2	-	-
Fazant	1	-	7	-	-
Groene Specht	1	-	-	-	-
Groenling	-	4	-	-	-
Grote Bonte Specht	4	9	-	-	-
Haas	1	-	-	-	-
Houtduif	31	3	5	-	-
Houtsnip	1	-	-	-	-
Huismus	-	1	-	-	-
Kauw	1	-	-	-	-
Koekoek	-	1	-	-	-
Kokmeeuw	2	-	-	-	-
Konijn	3	-	20	-	-
Koolmees	-	33	-	-	-
Krielkip	2	-	-	-	-
Meerkoet	-	-	1	-	-
Meeuw	1	-	1	-	-
Merel	8	44	3	-	-
Mol	-	-	43	-	-
Muis	-	-	1	1	-
Muskusrat	-	-	1	-	-
Pimpelmees	-	9	1	-	-
Postduif	26	-	1	-	-
Ransuil	4	-	-	-	-
Roek	3	-	-	-	-
Rosse Woelmuis	-	-	2	-	-
Sijs	1	-	-	-	-
Sperwer (adult)	5	-	-	-	-
Spitsmuis	1	-	-	-	-
Spreeuw	6	1	3	-	1
Torenvalk	1	-	-	-	-
Veldmuis	-	-	4	7	-
Vink	-	7	-	-	-
Vlaamse Gaai	9	5	2	-	-
Vogel	-	-	-	4	-
Watersnip	2	-	-	-	-
Wilde Eend	2	-	4	-	-
Witte Kwikstaart	-	1	-	-	-
Zanglijster	3	20	-	-	-
Zwarte Kraai	16	-	2	-	-
Totaal	144	140	107	12	1

Mislukte broedgevallen en vervolging

In 1994 zijn 25 mislukte broedgevallen gemeld, waarbij de oorzaak bekend is. Bij 13 gevallen was de oorzaak van natuurlijke aard. Daarbij komt met name predatie door andere roofvogels veel voor. De overige 12 komen voor rekening van de mens. In drie gevallen is het nest niet opzettelijk verstoord. In de overige negen gevallen is wel opzet in het spel. Dit betekent dat meer dan een derde van de gemelde oorzaken te wijten is aan moedwillige verstoring.

Een opvallende doodsoorzaak van een volwassen Havik werd gemeld door de heer Sterken uit Smilde. Bij Geelbroek trof hij een op een tak gespietste Havik aan. Waarschijnlijk was de Havik in volle vlucht rechtstreeks de tak ingevlogen. Van veel mislukte broedgevallen is niet bekend wat de oorzaak was. Het lijkt alsof veel Buiszuiders en Torenvalken halverwege het seizoen het broeden hebben opgegeven. Het slechte weer in het voorjaar en -mogelijk hiermee verband houdend- voedselgebrek zullen hieraan debet zijn.

Tabel 3. Oorzaken van het mislukken van broedgevallen in 1994

Oorzaak	Buiszuid	Havik	Sperwer	Torenvalk	Bruine Kiekendief
Eieren uitgehaald	-	1	1	-	-
Embryo afwezig	-	2	-	2	-
Geschoten	1	-	-	-	-
Huttenbouw	-	-	1	-	-
Nest kapot gegooid	1	-	-	-	-
Predatie	1	-	5	3	-
Tractorongelukje	-	-	-	1	-
Vergiftiging	1	-	-	-	1
Overig verstoord	-	1	-	1	-
Werkzaamheden	2	-	-	-	-

Opvallend bij de opgaven was dat brandhaarden als Witterveld en Schoonebeek in 1994 geen problemen te zien gaven. Intensieve controle, voorlichting en publiciteit hebben mogelijk hun vruchten afgeworpen. Preventie door bovenstaande activiteiten blijft daarom noodzakelijk. Ook vriendelijke gesprekken met boeren, jagers en jachttopzieners kunnen positief uitpakken.

En nu 1995!

Het broedseizoen komt alweer dicht bij. Voor velen betekent dit dat de leuke tijd van het jaar weer is aangebroken. Veel vrijwilligers maken veel werk van hun inventarisatie. De toename van het aantal vrijwilligers in 1993 en 1994 maakt dat het komende inventarisatiejaar met vertrouwen kan worden tegemoet gezien. Nieuwe vrijwilligers blijven uiteraard welkom.

Roepende buizerdtakkeling, Sleenerzand, 22 juni 1984 (Rob Bijlsma)

Het vaststellen van zo veel mogelijke territoria van alle in Drenthe voorkomende roofvogelsoorten is en blijft het motto. Voor het overige is het de bedoeling blijvend -dus ook in 1995- aandacht te schenken aan bedreigde en/of zeldzame soorten als Boomvalk, Wespindief en de kiekendieven. Indien mogelijk zal ook hiervoor contact worden gezocht met Wildbeheereenheden en vrijwilligersorganisaties. In 1994 is het nog niet gelukt Wildbeheereenheden te betrekken bij het inventariseren.

Dit blijft dus een aandachtspunt. Het verzamelen van gegevens van prooidieren geeft veel aanvullende informatie. Een ieder wordt aangemoedigd ook aan dit facet aandacht te besteden. Daarnaast is het opsporen van vervolgingsgevallen een belangrijke taak van de WRN. Daarom zal ook in 1995 hieraan veel aandacht worden geschonken. Geef vervolgingsgevallen binnen en buiten het broedseizoen direct door opdat actie kan worden ondernomen. Ook voor 1995 geldt ons motto: Voorkomen is nog altijd beter dan genezen.

*Adres: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Directie Noord
p/a Mortenhof 42, 7908 AP Hoogeveen (05280-72738)*

Werkgroep Roofvogels Overijssel

Ruud Jonker

Provinciale bijeenkomst

Op 3 maart 1994 organiseerde de Werkgroep Roofvogels Overijssel (WRO) samen met de Werkgroep Roofvogels Nederland een themabijeenkomst in de Leerenlampe te Raalte. De bijeenkomst werd door circa 300 mensen bezocht.

Na een welkomstwoord van voorzitter Jellema werden de resultaten van de werkgroep van de afgelopen jaren getoond door Ruud Jonker. De problematiek bij de opvang van gewonde of zieke roofvogels werd belicht door H. Bouman. Na de pauze hield R. Bijlsma op onnavolgbare wijze een betoog over de ecologie en bescherming van roofvogels. Eén en ander leidde tot prikkelende discussies. Na afloop van de avond hadden 15 nieuwe mensen zich opgegeven voor roofvogelmonitoring. Samengevat luiden besluiten van de avond:

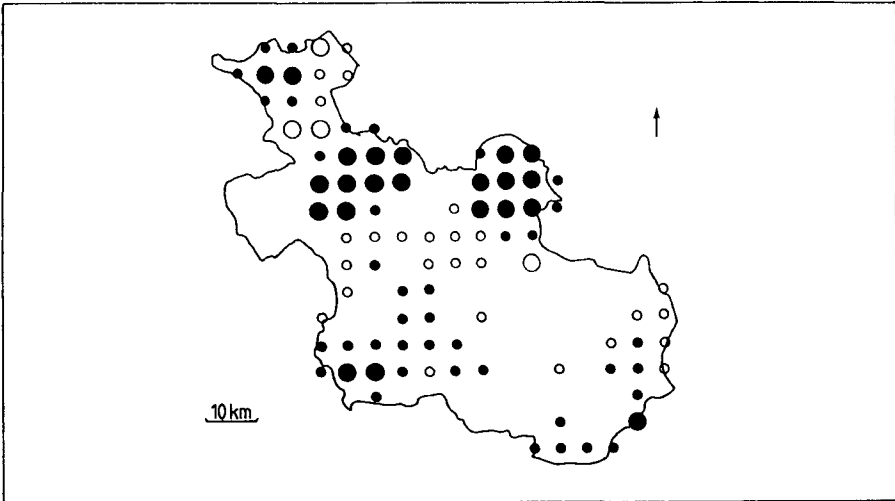
- Meer gestructureerde aanpak van roofvogelvervolgning;
- Roofvogelmonitoring in het leven roepen (meerdere jaren inventariseren op dezelfde manier en in hetzelfde gebied);
- Monitoring toespitsen op Buizerd en Havik. Vooral deze soorten zijn het slachtoffer van moedwillige verstoringen en vergiftigingen;
- Aandacht voor de Raaf gevraagd, die nu sedert twee jaar in Overijssel broedt;
- Verbetering van de efficiëntie met behulp van coördinatoren in deelgebieden;
- Na toestemming van ook samenwerking met terreinbeheerders, jachtopzichters en jagers;
- Instellen meldnummers: overtredingen/verstoringen direct melden bij de meldkamer van de politie: 038-255255 voor de Regio IJsselland en 053-300500 voor de Regio Twente. Verder zo spoedig mogelijk melden bij de Werkgroep Roofvogels Overijssel: 038-217166 NMO (N. Driessen). In de komende nieuwsbrief wordt een draaiboek in geval van geconstateerde overtredingen gepresenteerd;
- Dit jaar wordt gewerkt aan het met terugwerkende kracht automatiseren van alle gegevens;

Instructie-ochtend 21 mei in Boswachterij Staphorst

Er zijn circa 30 belangstellenden geweest. Maria Quist (WRN) gaf een toelichting op de inventarisatiemethode (Handleiding van Rob Bijlsma) over spoorwerk naar horsten en herkenning van soorten. Een collectie roofvogelveren werd bekeken. Vervolgens zijn vier groepen met kaartmateriaal (met horstlokatie van de afgelopen 7 jaar) erop uitgestuurd om roofvogels te inventariseren. De reacties waren positief.

Onderzoek in 1994

In dit jaarverslag zijn alleen Havik en Buizerd uitgewerkt. De overige roofvogelsoorten zijn niet getotaliseerd, gezien de onvolledigheid en de speciale aandacht, die de eerste twee soorten in onze regio hebben. Indien verstoring van andere roofvogelsoorten heeft gespeeld, is dit wel vermeld. Alle gegevens van andere soorten worden echter wél opgenomen in het geautomatiseerde bestand. De volledigheid van het onderzoek naar Havik en Buizerd is weergegeven in figuur 1, waarbij moet worden opgemerkt dat de Havik in het algemeen vollediger is geïnventariseerd dan de Buizerd.

Figuur 1. Volledigheid van onderzoek aan Havik en Buizerd in Overijssel 1994, waarbij: grote cirkel= volledige inventarisatie van atlasblok (5x5 km), kleine cirkel= onvolledige inventarisatie, zwart rondje= inclusief nestcontroles en open rondje= zonder nestcontroles

Resultaten

Dit jaar zijn minder territoria van Havik en Buizerd geteld dan vorig jaar. Dit heeft vooral te maken met de geringere oppervlakte die is onderzocht. In sommige gebieden is echter gedegen onderzoek naar roofvogels is gedaan. Zo is het afgelopen jaar in opdracht van de Provincie voor het eerst het landgoederengebied ten noordoosten van Deventer intensief onderzocht, waarbij is samengewerkt met plaatselijke vogelaars. Dit heeft veel informatie opgeleverd, vooral over broedsucces. De kerngebieden De Weerribben/Steenwijk, Staphorst/Rouveen en Hardenberg zijn in 1994 net als in voorgaande jaren intensief onder-

zocht. Daarnaast zijn op nieuwe lokaties in kleinere gebieden Havik en Buizerd door een of meerdere personen nauwlettend gevolgd. Meldenswaard is: Landgoed Schoonheten, dat samen met het Boetelerveld door IVN-Raalte is onderzocht. Van Havik en Buizerd zijn in tabel 1 de broedresultaten per deelgebied weergegeven.

Tabel 1. Aantallen territoria en nestvondsten en het gemiddeld aantal jongen per succesvol nest bij Havik en Buizerd in Overijssel 1994

gebied	Havik			Buizerd		
	Aantal territoria	Aantal nesten	Aantal jongen (n)	Aantal territoria	Aantal nesten	Aantal jongen (n)
De Weerribben	9	6	2,0 (6)	20	13	1,5 (13)
Steenwijk	7	5	-	12	9	-
De Wieden	20-25	18	-	50	-	-
Staphorst/Rouveen	6	5	3,2 (5)	54	47	2,0 (28)
Hardenberg	9	6	2,8 (6)	30	20	2,1 (20)
NO-Deventer	14	6	2,8 (4)	89	26	1,3 (6)
ZO-Twente	-	7	-	-	17	-
Z-Twente	5	5	1,8 (5)	-	-	-
Overijssel totaal	90-95	78	2,4 (41)	275	145	1,9 (98)

Een aantal bijzonderheden uit de regio

Noordwest-Overijssel (deels Staatsbosbeheer)

Het betreft hier de bosgebieden ten noorden van Steenwijk (Woldberg, de Eese, het Woudveld) en De Weerribben.

In De Weerribben zijn in 9 havikterritoria 6 nestvondsten gedaan met 2x 3 - en 2x 4 vliegvlugge jongen per nest. Twee broedsels hadden 2 en 3 schiere eieren. Bij de Buizerd is van 9 nesten slechts één jong uitgevlogen. Het mislukken van 7 van de 9 nesten van de Bruine Kiekendief hing samen met predatie door kraaien (1x door vossen).

Van het bosgebied rond Steenwijk zijn alleen aantallen territoria en nesten doorgegeven, het broedresultaat is onbekend.

Uit Noordwest-Overijssel werd dit jaar geen melding gemaakt van verstoringen.

De Wieden (Natuurmonumenten)

In De Wieden wordt incidenteel een nest uitgehaald en zijn drie gevallen van vergiftiging van Buizerds bij de WRO gemeld. De havikstand in de Wieden is ook dit jaar weer verder toegenomen. Momenteel bedraagt de stand 20-25 territoria, waarbij 18 horsten zijn gevonden. In de binnenkort verschijnende rapportage van R. Veldkamp wordt stilgestaan bij de effecten van de havikstand

op een aantal prooidiersoorten (Boom- en Torenvalk, Ransuil, Zwarte Kraai, Ekster en weidevogels).

Oldematen (Staatsbosbeheer)

In het noordelijke deel van de Oldematen zijn 3 buizerdnesten uitgehaald. Bij alle bekende horsten was geklommen. Het aanwezige paar Haviken had geen nest, evenmin de normaal aanwezige Zwarte Kraaien. De daders zijn onbekend. Volgend jaar zal dit object extra aandacht krijgen (med. J. Bredenbeek).

Volwassen sperwervrouwtje broedend, Havelterberg, juni 1994 (Herman F. Gruppen)

IJsselstreek

In Okkenbroek werden onder een bezet havikshorst lege patronen gevonden. Zowel staalhagel als loden hagelkorrels werden in het horst aangetroffen, wat mogelijk duidt op vervolging van meerdere jaren achtereen. Ook 2 sperwernesten waren doorschoten. De resultaten uit dit gebied worden uitgebreid besproken elders in deze Takkeling (Bakker & Voskamp).

Vechtstreek

De Vechtstreek is het afgelopen jaar onvolledig geïnventariseerd. Hoopvol is echter dat ondanks de vergiftigingsgevallen van twee jaar geleden twee paar Haviken met succes hebben gebroed (2 en 3 jongen uitgevlogen). Slechts twee buizerdnesten zijn gevonden, waarvan één werd verstoord. In de Vechtstreek is

het eerste broedgeval van de Raaf geconstateerd, nadat vorig jaar al meerdere meldingen van raven waren binnengekomen. Er is één jong geringd en uitgevlogen. De gemeenten Hardenberg en Gramsbergen zijn door de IVN-Hardenberg weer grondig onderzocht. Van Havik en Buizerd zijn slechts respectievelijk één en twee mislukte nesten geconstateerd, waarbij de redenen van mislukken onbekend is gebleven.

Sallandse Heuvelrug

Op de Sprengenberg (Natuurmonumenten) heeft van de 3 paar Haviken er één met zekerheid succesvol gebroed. Opmerkelijk is het al meerdere jaren achtereen verlaten van een bepaald nest in Diepe Hel. Afgelopen jaar zijn in verband met het vertrek van de boswachter de gegevens van het staatsbosbeheergeedeelte beperkt gebleven. De nieuwe boswachter (van Dijk) heeft enkele vrijwilligers benaderd om te kijken in hoeverre grotere gebieden systematisch onderzocht kunnen worden.

Hoewel in 1994 op de Sallandse Heuvelrug meerdere Raven zijn gezien, is geen nest gevonden. Ook op het Lemelerveld worden geregeld Raven gesignaleerd. In een privé-bosje bij Lemelerveld is een ekstervangkooi aangetroffen die was geplaatst onder een buizerdnest. De kooi bevatte een konijnkop.

Twente

In de Engbertsdijksvelden zijn deze zomer 2 Haviken (adult en juveniel) op circa 600 m van elkaar dood aangetroffen. De vogels waren allebei nog gaaf en leken niet verkrampt. Onderzoek van het ID-DLO, waarbij er slechts naar de meest gangbare gifstoffen is gezocht, heeft niets opgeleverd.

Gezien het feit dat het BSP-project van SOVON is veranderd, worden losse broedgevallen van Havik en Buizerd niet meer gemeld. Dit jaar zijn daardoor beduidend minder broedgevallen bij de WRO binnengekomen.

Heel belangrijk is de kwestie op het landgoed Twickel: Drie leden van IVN-Delden zijn getuige geweest van het afschot van een Buizerd op klaarlichte dag door een bij de werkgroep bekend persoon, die na hen opgemerkt te hebben, er als een haas vandoor ging in een auto. Hoewel aangifte is gedaan bij de politie en het geval door de WRN onder de aandacht is gebracht van de officier van Justitie, heeft dit voorval niet tot vervolging van de dader kunnen leiden, omdat volgens de officier van Justitie de afstand te groot was om een gezicht te kunnen onderscheiden. Ook het nummerbord was niet bekend. De WRO heeft contact gelegd met de adjunct-rentmeester. Dit overleg resulteerde in een volledige medewerking van de zijde van Twickel aan de inventarisatie van een belangrijk deel (circa 300 ha) van het landgoed door een vogelwerkgroep uit de omgeving. De inventarisatie wordt volgend jaar mogelijk verder uitgebreid (coördinatie P. v.d. Akker).

Verder wordt vanuit Oost-Twente gemeld, dat het broedresultaat van de Buizerd is tegengevallen. Van de 17 broedpogingen zijn er 10-11 (60%) succesvol,

terwijl van de 7 paar Haviken er 6 (85%) jongen hebben gehad (med. P. Waardenburg). Ook in Zuid-Twente wordt de Havik jaarlijks onderzocht (C. Rosendaal).

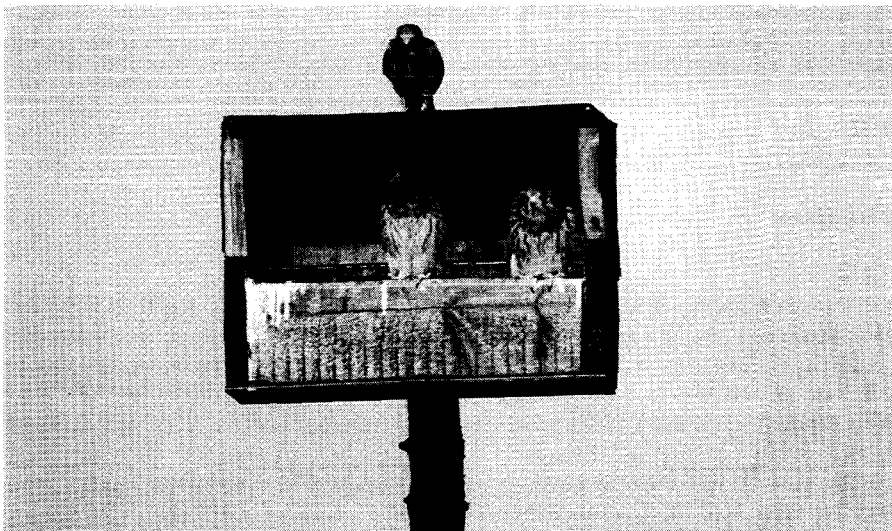
Komend jaar wordt een poging ondernomen de coördinatie in Twente beter te regelen.

1995

Uiteraard worden de activiteiten van de werkgroep Roofvogels Overijssel gecontinueerd. Door middel van een nieuwsbrief worden de direct betrokkenen op de hoogte gesteld van de resultaten tot nu toe en wordt men opgeroepen voor verdere medewerking aan het onderzoek in 1995.

In 1995 wordt verder gewerkt aan een regio-structuur met regiocoördinatoren ter bevordering van de communicatie tussen de medewerkers, de WRO en de WRN. Het plan is om samen met de vertegenwoordigers van de politie in de WRO een gerichte voorlichting te starten voor de politie-ambtenaren in Overijssel. Daarnaast wordt geprobeerd via het "Netwerk Natuur en Milieu Educatie" van Natuur en Milieu Overijssel, het onderwijs in de provincie voor dit onderwerp te interesseren. Het Europees Jaar van de Natuur vormt hiervoor een goed kader.

*Secretariaat van de Werkgroep Roofvogels Overijssel:
p/a Natuur en Milieu Overijssel (Nico Driessen)
Stationsweg 3, 8011 CZ Zwolle (038-217166)*

Mannetje Torenvalk met muis bij nestkast, Grolloo, 2 juli 1994 (Lutje de Jong)

Roofvogelinventarisatie in ZW-Salland in 1994

Arnold Bakker en Paul Voskamp

Dit jaar werd het gebied voor het eerst op roofvogels geïnventariseerd. De inventarisatie werd uitgevoerd door leden van de werkgroep roofvogels Zuid-west-Salland. De nieuw opgezette werkgroep maakt deel uit van vogelwerkgroep de IJsselstreek. Er werd samengewerkt met inventarisatiemedewerkers van de provincie Overijssel die dit jaar toevallig een deel van ons werkgebied inventariseerden. De aanleiding om roofvogels te gaan inventariseren is grootschalige roofvogelvervolging in het recente verleden. We hebben geprobeerd zoveel mogelijk nesten te controleren en jongen te ringen.

Voor volgend jaar zijn plannen gemaakt om met meer mensen het gebied te inventariseren. Naast het onderzoek zullen we ons ook met voorlichting bezighouden.

Gebied

Het onderzoeksgebied beslaat zo'n 5700 ha en ligt tussen Deventer, Olst en Heeten. Het wordt begrensd door de IJssel en het Overijssels kanaal. Het is een afwisselend gebied met uiterwaarden, oude landgoederen en open landbouwgebied met verspreide bosjes. Het aanwezige bos wordt voornamelijk als produktiebos beheerd en bestaat grotendeels uit naaldhout. Met name op de oude landgoederen zijn ook oude loofbossen aanwezig. In de uiterwaarden van de IJssel is een goed ontwikkeld oobos aanwezig dat vooral uit schietwilgen bestaat.

Naast het onderzoek in het vastgestelde werkgebied werden er ook gegevens buiten het zojuist beschreven gebied verzameld, voornamelijk in geval van geconstateerde roofvogelvervolging.

Resultaten

Havik

In het onderzoeksgebied werden in 5 territoria 5 nesten gevonden. Er werd tweemaal een vervolglegsel vastgesteld. Bij beide nesten waren de vrouwtjes juveniel, bij één nest ook het mannetje. In beide territoria werden in het vroege voorjaar adulte vogels waargenomen. De oorzaak van het verdwijnen van deze dieren kon niet worden vastgesteld. In de Hengforderwaarden (een nest midden in een reiger- en aalscholverkolonie in de uiterwaarden) werd in april een adult havikvrouwtje met kapotte poten gevonden (geklemd?). Een nieuw legsel werd hier geproduceerd door een juveniel vrouwtje.

Buiten het werkgebied werden 4 nesten bezocht, waarvan twee succesvol (beide 3 uitgevlogen jongen). Van de mislukte nesten bleek één doorschoten met zowel lood- als staalhagel, wat erop kan wijzen dat het nest al meerdere jaren achter

elkaar beschoten is. Het andere nest, waarin een juveniel vrouwtje een vervolglegsel produceerde (de eerste broedpoging werd verstoord doordat het nestperceel werd gedund), werd overgenomen door een Wespendif (zie onder Wespendif).

De jongenproductie bedroeg gemiddeld 2,6 jong per succesvol nest (N=6, bijlage 1).

De geslachtsverhouding van de jongen bedroeg 69% ♂ tegen 31% ♀. Het grote aandeel mannelijke jongen werd grotendeels veroorzaakt doordat beide geheel of gedeeltelijk vervangen paren enkel mannetjes produceerden. Deze paren hadden tevens een kleiner broedsucces (beide 2 uitgevlogen jongen).

Sperwer

In het onderzoeksgebied stelden we 19 territoria vast en vonden we 14 nesten. In slechts twee gevallen werd het broeden van een juveniel vrouwtje vastgesteld, wat wijst op een ongestoorde populatie. Er mislukten twee broedgevallen, beide in de eifase, met onbekende oorzaak. In één geval werd er wel een nest gebouwd, maar werden geen eieren gelegd.

Op aanwijzing van Michel Klemann werd er nog een nest buiten het werkgebied gecontroleerd omdat er een vermoeden was van verstoring. Het nest bleek leeg te zijn, op een paar ruiveren na. Wij vermoeden dat het vrouwtje is weggeschoten omdat er in de naaste omgeving van de nestboom sporen van menselijk graafwerk aanwezig waren. (Een poging om het afgeschoten beest te begraven?) Dit bleek niet het enige geval in de regio. In een ander bosperceel werd het afgeschoten vrouwtje wel gevonden door Michel.

De jongenproductie van de Sperwer bedroeg gemiddeld 4,0 jong per succesvol nest (N=10). De geslachtsverhouding van de jongen bedroeg 48% ♂ tegen 52% ♀ (bijlage 1).

Buizerd

In het onderzoeksgebied stelden we 22 territoria vast en vonden we 12 nesten. Er zijn 8 nesten gecontroleerd. Van 6 nesten vlogen de jongen uit. De jongenproductie bedroeg 1,4 jong per nest (N=6).

Bij 2 nesten lag er vers loof in het nest maar werd er niet tot eileg overgegaan. Het vinden van de nesten werd bemoeilijkt doordat de meeste nesten hoog in de bomen werden gebouwd (>20 m).

Wespendif

In het onderzoeksgebied stelden we 3 territoria vast. Ondanks dat er vele uren in de boom werden doorgebracht en we de Wespendifven veelvuldig konden zien zweven en vlinderen werden geen voedselvluchten waargenomen. De nesten hebben we niet kunnen vinden. Wel zagen we aan het eind van het seizoen in 2 territoria ouders vliegen met jongen. In het ene territorium werd 1 jong waargenomen, in het andere 2 jongen.

Buiten het onderzoeksgebied werd een nest bezocht. De Wespenvieven bleken op een haviksnest te zitten waarin een juveniel ♀ Havik een legsel had gelegd. De eieren van de Havik waren over en op de nestrand gewerkt. In dit nest werden 2 jongen grootgebracht.

Boomvalk

In het onderzoeksgebied stelden we 3 territoria vast. Er werden 2 nesten gevonden. De nesten bevonden zich allebei in kleine bosjes met rondom open grasland. Eén nest bevond zich in een Grove den. Hier werden kleine jongen van 4-5 dagen oud vastgesteld. Na 11 dagen bleek het nest leeg te zijn. De eigenaar van het bosje had de resten van een jong gevonden met een leeftijd van ongeveer 10 dagen.

Het andere nest bevond zich in een Populier. Hier werden 3 eieren geteld. Bij een volgende beklimming bevonden zich 2 kleine jongen en een piepend ei in het nest. Na 13 dagen bleek ook dit nest leeg te zijn.

De tendens van slechte broedresultaten, zoals die op sommige plekken in Nederland werden vastgesteld, blijkt ook in het Sallandse van toepassing, al is de steekproef klein.

Buiten het onderzoeksgebied werden nog drie territoria van Boomvalken vastgesteld. Hier werd echter niet naar de nesten geklommen zodat niets bekend is over het broedsucces.

Adressen:

Arnold Bakker: Eerste Weerdsweg 102, 7412 WV Deventer (05700-12342)

Paul Voskamp, Radstakeweg 41, 7412 XR Deventer (05700-15915)

Bijlage 1. Broedbiologische gegevens van roofvogels in Zuidwest-Salland 1994

Havik

Nummer	Leeftijd		Nest	Nest-boom	Aantal eieren	Uitgevl. jongen	Bijzonderheden
	Man	Vrouw					
1	ad	ad	+	Grove den	+	3(2♀,1♂)	
2	ad	ad	+	Lariks	+	3(2♀,1♂)	
3	?	ad	+	Lariks	+	3(3♂)	
4	ad	juv	+	Schietwilg	+	2(2♂)	Vervolglegsel
5	juv	juv	+	Lariks	+	2(2♂)	Vervolglegsel
6	ad	ad	+	Grove den	+	3(2♂,1♀)	
7	?	juv	+	Grove den	?	0	*
8	?	juv	+	Grove den	-	0	Doorgeschoten

*= Overgenomen door Wespendif

Sperwer

Nummer	Leeftijd		Nest	Nest-boom	Aantal eieren	Uitgevl. jongen	Bijzonderheden
	Man	Vrouw					
1	ad	ad	+	Douglas	5	4(2♂,2♀)	1 windei
2	?	juv	+	Fijnspar	(2)	0	
3	?	ad	+	Fijnspar	3	2(2♂)	1 ei kapot onder nest
4	?	ad	+	Fijnspar	5	4(2♂,2♀)	1 windei
5	?	ad	+	Fijnspar	5	4(1♂,3♀)	1 beschadigd ei
6	?	ad	+	Fijnspar	+	5(1♂,4♀)	1 pul verdwenen
7	?	ad	+	Fijnspar	+	3(2♂,1♀)	
8	?	ad	+	Fijnspar	+	6(4♂,2♀)	
9	?	ad	+	Grove den	4	4(3♂,1♀)	
10	?	ad	+	Fijnspar	5	3(2♂,1♀)	Ei kapot + windei
11	?	ad	+	Fijnspar	5	5(5♀)	
12	?	ad	+	Fijnspar	+	5(?)	
13	?	ad	+	Fijnspar	+	min.2(?)	
14	?	juv	+	Fijnspar	3	0	
15	?	ad	+	Grove den	-	0	

Buizerd

Nummer	Nest	Nest-boom	Aantal Eieren	Uitgevlogen jongen	Bijzonderheden
1	+	Grove den	+	1	1 Pul dood
2	+	Berk	+	2	
3	+	Lariks	+	1	
4	+	Berk	+	1	
5	+	Grove den	+	2	
6	+	Douglas	-	-	Nest vers bekleed
7	+	Zomereik	-	-	Nest vers bekleed
8	+	Zwarte Els	?	?	
9	+	Douglas	?	?	
10	+	Lariks	?	?	
11	+	Douglas	-	-	
12	+	Lariks	-	-	

Wespendief

Nummer	Nest	Nest-boom	Aantal eieren	Uitgevlogen jongen	Bijzonderheden
1	-	-	-	1	
2	-	-	-	2	
3	-	-	-	-	
4	+	Grove den	?	2	Op nest van Havik

Boomvalk

Nummer	Nest	Nest-boom	Aantal eieren	Uitgevlogen jongen	Bijzonderheden
1	-	-	-	-	
2	+	Grove den	?	0	3 pullen verdwenen
3	+	Populier	3	0	3 pullen verdwenen

Bosbewonende roofvogels in de IJsselmeerpolders in 1989-94

Rob G. Bijlsma, Frank de Roder

De Flevopolders zijn vooral bekend vanwege de kiekendieven. Heden ten dage gaat het vooral om Bruine Kiekendieven, maar in het verleden waren de polders de plek in Europa waar Bruine, Blauwe en Grauwe Kiekendief tegelijk konden worden waargenomen. Helaas, die tijden zijn voorbij. Voor Blauwe Kiekendieven is men tegenwoordig aangewezen op de Waddeneilanden, voor de Grauwe Kiekendief op de braakgelegde akkers in Noord-Groningen. Dat er in de Flevopolders meer roofvogelsoorten dan kiekendieven voorkomen, leek tot voor kort een goed bewaard geheim. Toch heeft de provincie Flevoland een fors oppervlak bos. Dat bos is al geruime tijd geschikt voor boombroedende roofvogels. Het is vooral door de activiteiten van de medewerkers van Staatsbosbeheer dat roofvogels sinds 1989 op grote schaal in de bossen worden gekarteerd en worden geringd (de Roder, Nap & Bijlsma 1994).

Resultaten

In 1994 werden in alle IJsselmeerpolders gegevens van roofvogels verzameld:

- in de Noordoostpolder: Voorsterbos,
- in Oostelijk Flevoland: Roggebotzand, Reve-Abbort, Spijk-Bremerberg, Harderbos, Hollandse Hout, Knarbos, Larserbos en Hogevaartbos,
- in Zuidelijk Flevoland: Almeerderhout, Pampushout, Wilgenbos, Muiderzand, Fluitbos, Hulkesteinse Bos en Horsterwold.

Daarnaast werden nog tal van nesten opgespoord in brede singels langs wegen en in kleine bosjes.

In totaal kwam informatie binnen van Wespandief (3 formulieren), Havik (45), Sperwer (2), Buizerd (90) en Torenvalk (8). In vrijwel alle gevallen ging het om nestvondsten, waarbij de informatie zich gewoonlijk beperkte tot het aantal nestjongen ten tijde van het ringen, inclusief biometrische gegevens en voedsel. Over de paarsamenstelling is veel minder bekend. Alleen in Hulkesteinse Bos en Horsterwold werd hierover in het kader van een broedvogelkartering systematisch materiaal verzameld (Bijlsma 1994).

Er kwam geen informatie binnen van kiekendieven, niet verwonderlijk wanneer rekening wordt gehouden met de bosgerichte aanpak van de karteringen. Overigens worden de kiekendieven in Flevoland goed gemonitord door Menno Zijlstra (Rijks waterstaat, directie Flevoland). Verreweg de meeste formulieren hadden betrekking op Havik en Buizerd. Deze soorten zijn in alle bossen in redelijke aantallen als broedvogel aan te treffen, maken grote nesten en zijn makkelijk op te sporen. Helaas blijft de Sperwer een ondergeschoven kindje, iets

wat in voorafgaande jaren ook al het geval was. In de Flevobossen bereikt deze soort slechts een lage dichtheid, maar er wordt ook weinig naar gezocht. Soorten als Wespendif en Boomvalk zijn buitengewoon schaars en worden incidenteel gemeld. Torenvalken broeden overwegend in nestkasten, en dan nog vaak buiten de bossen. Deze soort wordt als nestkastbewoner op de voet gevolgd door Allan Liosi. Van enkele soorten zal een korte bewerking van het verzamelde materiaal worden gegeven.

Wespendif

Tot nu toe zijn er vijf nesten uit de IJsselmeerpolders gemeld, twee in 1990 (Kuinderbos, Noordoostpolder, resp. 2 en 1 eieren en dito jongen, alle geringd door J. Nap), één in 1991 (Kuinderbos, NOP, 3 eieren op 12 juni, nest leeg op 23 juni) en twee in 1994 (zie artikel van Rudy van der Weerd in deze Takkeling). Een van de op 31 juli 1990 geringde jongen uit het Kuinderbos werd op 19 september 1994 uit Tan Tan (28°26'N, 11°06'W) in Marokko teruggemeld (afgelegde afstand 3047 km, richting 207 graden, 1511 dagen verstreken tussen ringen en terugmelding).

Havik

In de periode 1989-94 kan 1994 als een weinig succesvol jaar voor Haviken worden aangemerkt. De vogels begonnen betrekkelijk laat met broeden, hadden vrij kleine legfels en brachten per succesvol paar gemiddeld 2.5 jongen groot (het laagste cijfer in de periode 1989-94).

Het gemiddelde begin van de eileg over 1989-94 was 4 april (SD=5.6, spreiding 22 maart tot en met 16 april, N=111). In totaal werd over dezelfde periode van 19 legfels de legfelgrootte bepaald: 1x 2, 7x 3 en 11x 4 eieren. Het aantal uitgevlogen jongen per paar bedroeg 18x 1, 25x 2, 53x 3 en 23x 4 jongen. Tijdens het ringen is de geslachtsverhouding onder de nestjongen genoteerd (tabel 2): gesommeerd over de zes jaar was 56.3% van de jongen een mannetje. Dit beeld komt goed overeen met bevindingen elders in Nederland en Europa.

Tabel 1. Begin van de eileg, legfelgrootte en aantal uitgevlogen jongen van de Havik in Flevoland in 1989-94, met resp. het gemiddelde, de standaardafwijking, de spreiding en het aantal onderzochte nesten.

Start of laying, clutch size and number of fledglings (in each case mean, SD, range and number) of Goshawks in the newly reclaimed polders of Flevoland in 1989-94.

Jaar	Legbegin			N	Legfelgrootte				Uitgevl. jongen			
	Gem	SD	Spreiding		Gem	SD	Spr	N	Gem	SD	Spr	N
1989	31/3	5.1	22/3-8/4	13	4.0	0.0	4-4	2	2.9	0.8	1-4	13
1990	31/3	3.2	25/3-5/4	8	3.3	0.7	1-3	6	2.9	0.8	1-4	18
1991	7/4	9.5	23/3-16/4	9	4.0	-	-	1	2.6	0.7	1-3	9
1992	4/4	4.9	25/3-11/4	17	-	-	-	-	2.6	0.9	1-4	17
1993	3/4	4.6	26/3-14/4	24	4.0	-	-	1	2.7	1.1	1-4	23
1994	6/4	5.4	24/3-16/4	40	3.4	0.5	3-4	9	2.5	1.0	1-4	39

Tabel 2. Geslachtsverhouding onder nestjonge Haviken in Flevoland in 1989-94.
Sex ratio of nestling Goshawks in Flevoland in 1989-94.

Geslacht Sex	Man Male	Vrouw Female	Totaal Total	Aantal nesten Number of nests
1989	22	16	38	13
1990	31	19	50	17
1991	10	7	17	7
1992	27	18	45	17
1993	38	24	62	23
1994	47	52	99	38
Totaal/Total	175	136	311	115

Sperwer

Van de Sperwer zijn alleen in 1989-91 en in 1994 nesten gevonden (eigen gegevens, Eggenhuizen & Duiven 1994). Bij 18 paren werd het begin van de eileg bepaald: gemiddeld 4 mei (SD=5.8, spreiding 23 april tot en met 15 mei). De legselgrootte was 1x 4, 8x 5, 4x 6 en 1x 7 eieren. Het aantal jongen ten tijde van het ringen was 1x 2, 5x 3, 5x 4, 3x 5 en 1x 6 jongen. De geslachtsverhouding werd bij de jongen van 15 nesten bepaald: 29 mannetjes en 29 vrouwtjes.

Buizerd

Het gemiddelde begin van de eileg over 1989-94 was 6 april (SD=8.1, spreiding 14 maart tot en met 5 mei, N=231), waarmee 1994 dus als een gemiddeld jaar kan worden aangemerkt. De legselgrootte was echter aan de kleine kant, zo ook het aantal jongen per succesvol paar (tabel 3).

De legselgrootte in 1989-94 bedroeg 14x 2, 10x 3 en 1x 4 eieren, het aantal uitgevlogen jongen per paar 33x 1, 114x 2, 93x 3 en 11x 4 jongen. Deze cijfers liggen dicht in de buurt van de bevindingen in Drenthe (zie elders in deze Takkeling).

Tabel 3. Begin van de eileg, legselgrootte en aantal uitgevlogen jongen van de Buizerd in Flevoland in 1989-94, met resp. gemiddelde, standaardafwijking, spreiding en aantal onderzochte nesten. Start of laying, clutch size and number of fledglings (in each case mean, SD, range and number) of Common Buzzards in the newly reclaimed polders of Flevoland in 1989-94.

Jaar	Legbegin				Legselgrootte				Uitgevl. jongen			
	Gem	SD	Spreiding	N	Gem	SD	Spr	N	Gem	SD	Spr	N
1989	9/4	10.3	20/3-27/4	19	3.0	-	-	1	2.4	0.8	1-4	21
1990	4/4	9.5	14/3-25/4	13	2.4	0.6	2-4	11	2.4	0.5	2-3	28
1991	10/4	9.4	25/3-30/4	22	-	-	-	-	2.1	0.6	1-3	11
1992	5/4	8.6	25/3-5/5	38	-	-	-	-	2.6	0.9	1-4	38
1993	5/4	8.0	18/3-22/4	60	3.0	-	-	1	2.6	0.8	1-4	60
1994	6/4	5.9	26/3-22/4	79	2.4	0.5	2-3	12	2.1	0.7	1-4	81

Voortgang

Met de huidige inspanning wordt in de IJsselmeerpolders een uitstekend overzicht verkregen van dichtheid, reproductie en broedsucces van de bosbewonende roofvogels. Ook het aantal geringde vogels stemt tot tevredenheid: in 1994 werden door Kees Breek, Ton Eggenhuizen en Jan Nap 97 Haviken, 166 Buizerds en 23 Torenvalken geringd.

Dat neemt niet weg dat er enkele hiaten in de kennis zitten. In de eerste plaats wordt tot nu toe nauwelijks aandacht besteed aan de leeftijd van de ouderparen. Met weinig extra moeite kan daar iets aan worden gedaan, al was het alleen maar door geruide veren op en bij de nesten te verzamelen. Aan de hand daarvan kan een deel van de ouders als eerstejaars of ouderejaars worden betiteld. Dat zou de waarde en de bruikbaarheid van het materiaal aanzienlijk vergroten. In de tweede plaats worden er nog maar weinig nesten in de eifase beklommen, waardoor niet veel bekend is over de legselgrootte en de verliezen tussen eileg en ringen. Met één extra nestbezoek in de eifase kan dat probleem worden opgelost.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1994. Broedvogels van het Hulkesteinse Bos en een deel van het Horsterwold (Zuidelijk Flevoland) in 1994. A&W-rapport 104, Veenwouden.
- Bijlsma R.G. 1994a. Voedselkeus van Havik *Accipiter gentilis*, Sperwer *A. nisus* en Buizerd *Buteo buteo* in de Flevopolders. *De Takkeling* 2(3): 22-35.
- Eggenhuizen T. & Duiven A. 1994. Broedgeval van de Sperwer in Almere in 1991. *Vogels in Flevoland* 2: 95-99.
- de Roder F.E., Nap J. & Bijlsma R.G. 1994. Bosbewonende roofvogels in de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland in 1989-93. *Limosa* 67: 41-44.

Adressen:

Rob G. Bijlsma, Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse

Frank de Roder, Staatsbosbeheer, Regio Flevoland, Postbus 1021, 8200 BA Lelystad.

Gegevens uit andere delen van Nederland

Willem van Manen

Voor een groot deel van Nederland dat vorig jaar nog niet onder de hoede van Werkgroep Roofvogels viel, zijn nog geen coördinatoren gevonden. Wél zijn er gegevens binnengekomen, soms in de vorm van formulieren, soms in de vorm van een verslag. Dit alles is terecht gekomen op het centrale adres van de werkgroep. Hieronder volgt per gebied een beknopte weergave van het binnengekomen materiaal. De ligging van de gebieden is weergegeven in figuur 1.

Figuur 1. Ligging van de gebieden, waarbij 1-Terschelling, 2-Wieringermeer, 3-Noordwest-Achterhoek, 4-Doesburg, 5-Achterhoek, 6-ZO-Achterhoek, 7-Westland, 8-Schouwen-Duiveland en 9-westelijk Noord-Brabant.

Terschelling

Door een groot aantal medewerkers werden gegevens aangedragen van de Terschellinger roofvogels. Het materiaal werd door Theo Bakker op een rijtje gezet in een keurig verzorgd rapport (Bakker T. 1994. Broedende roofvogels en uilen op Terschelling in 1994. Intern rapport Staatsbosbeheer Terschelling.). Territoria werden vastgesteld van Bruine Kiekendief (59), Blauwe Kiekendief (48), Sperwer (7), Buizerd (8), Torenvalk (18) en Boomvalk (2). In het rapport

wordt uitgebreid ingegaan op de broedbiologie. Een klein deel van de kiekendiefnesten werd moedwillig verstoord.

Wieringermeer

Een groot, voornamelijk bosloos gebied werd hier geïnventariseerd door Leon Kelder (Vlasstraat 35, 1773 AL Kreileroord). Bruine Kiekendieven en Torenavalken werden gevonden in de atlasblokken 14-17, 25, 26, 27, 28, 35, 36, 37, 38, 45, 46, 47, 48 en 57. Havik, Sperwer, Buizerd en Boomvalk uitsluitend in de blokken 14-17 en 14-27. In totaal werden 26 territoria van Bruine Kiekendief, 4 van Havik, 2 van Sperwer, 7 van Buizerd, 4 van Torenavalk en 2 van Boomvalk gevonden. Alleen de broedresultaten van de Buizerd waren onder de maat, slechts in twee van de zeven territoria werden jongen waargenomen. Aanwijzingen dat nesten moedwillig worden verstoord ontbreken. Wel werden in februari 1994 twee dode Buizerds aangetroffen in een deel van het gebied waar in 1992 een Havik en drie Bruine Kiekendieven werden vergiftigd met aldicarb. De Buizerds waren al te lang dood om te worden onderzocht op gif.

Noordwest-Achterhoek

In de atlasblokken 33-17, 18, 27, 28, 38, 48 en 34-11, 21, 22, 23, 31, 32, 33, 41, 42, 43 en 51 werd de verspreiding van roofvogels in kaart gebracht door Hans van Hoorn (Hoogestraatje 1, 7241 AL Lochem), Stef van Rijn (Slaakweg 75, 6826 GB Arnhem) en Wouter Vrugink (Nuisvelderbos 12, 7217 RP Harfsen). Territoria van Rode Wouw (1 mogelijk broedgeval), Wespendif (5) Havik (19) Sperwer (57), Buizerd (56) Torenavalk Boomvalk (7) werden vastgesteld. Mogelijke vervolging werd vastgesteld in atlasblok 34-22 ten noorden van Lochem.

Omgeving Doesburg

Hier was de Vogelwerkgroep van Stad en Ambt Doesborgh actief in delen van de atlasblokken 40-15, 16, 17, 25, 26 en 28. Er werden territoria vastgesteld van Bruine Kiekendief (1), Havik (1), Sperwer (10), Buizerd (12), Torenavalk (14) en Boomvalk (2). Het merendeel van de paren bracht jongen groot.

Achterhoek

Marinus Arendsen, Johan Jansen en Joop Mecking inventariseerden de atlasblokken 41-22, 32 en 42. Samen stelden zijn territoria vast van Wespendif (2), Havik (1), Sperwer (18), Buizerd (21), Torenavalk (17) en Boomvalk (4). Het broedsucces was wisselend, maar bij geen van de soorten onrustbarend laag.

Zuidoost-Achterhoek

Door de Vogelwerkgroep Zuidoost-Achterhoek werd 33400 ha geïnventariseerd op roofvogels. Het gebied beslaat geheel of gedeeltelijk de atlasblokken 41-13 t/m 17, 41-23 t/m 27, 41-33 t/m 37 en 41-43 en 44. Van de Wespendif werden

14 territoria vastgesteld, van Havik 24, van Sperwer 62, van Buizerd 141, van Torenvalk 72 en van Boomvalk 13.

In een deel van de territoria werd een nest gevonden en werden broedbiologische gegevens verzameld. In een uitgebreid artikel van Gejo Wassink in het blad van de vogelwerkgroep worden broedbiologische gegevens van alle soorten gepresenteerd en wordt het materiaal uit 1994 vergeleken met voorgaande jaren.

Westland

In het dichtbevolkte Westland (atlasblokken 37-14, 23 en 33) werden roofvogels geïnventariseerd door Ton van Schie. Territoria werden vastgesteld van Bruine Kiekendief (1) Buizerd (1), Sperwer (4), Torenvalk (2) en Boomvalk (4). Van Buizerd en Bruine Kiekendief werd geen nest gevonden. Bij de ander soorten waren drie van de vier Sperwers succesvol, alle Boomvalken brachten jongen groot, maar in geen van de torenvalkenesten werden eieren gelegd.

Schouwen-Duiveland

Rinus van't Hof zocht nesten en territoria en Schaap ringde de jonge vogels. Territoria werden vastgesteld van Bruine Kiekendief (6), Buizerd (1), Sperwer (1), Torenvalk (19) en Boomvalk (1). De Bruine Kiekendieven brachten 1x2, 4x3 en 1x4 jongen groot. Van de andere soorten worden geen broedresultaten vermeld.

Westelijk Noord-Brabant

In westelijk Noord-Brabant werden Boswachterij Chaam (atlasblokken 50-25 en 35), Ulvenhoutsbos (atlasblok 50-24) en Strijbeekse Heide (atlasblok 50-23) geïnventariseerd door Arie Rouwhof. De resultaten staan vermeld in tabel 1. Het aandeel geslaagde broedgevallen bij de kwetsbare soorten, Havik en Buizerd, is niet verontrustend laag. Te denken geeft echter het repeterend mislukken van een haviksnest in het centrale deel van Boswachterij Chaam.

Tabel 1. Territoria, nestvondsten en aantal succesvolle nesten in drie onderzochte gebieden in westelijk Noord-Brabant 1994

Soort	Boswachterij Chaam			Ulvenhoutsbos			Strijbeekse Heide		
	Terr.	Nest	Succes	Terr.	Nest	Succes	Terr.	Nest	Succes
Wespendief	1	0	?	0	0	0	0	0	0
Havik	5	4	3	1	1	0	0	0	0
Buizerd	10	9	10	1	1	1	1	1	1
Sperwer	7	6	4	0	0	0	0	0	0
Torenvalk	7	3	2	0	0	0	0	0	0
Boomvalk	1	1	1	0	0	0	0	0	0

Adres: Muddegoorn 80, 9403 NL Assen

Werkgroep Slechtvalk Nederland, jaaroverzicht 1994

Jan Biemans

De Werkgroep Slechtvalk Nederland werd opgericht eind 1993 naar aanleiding van het broedgeval op de Limburgse centrale om een meer officieel tintje te geven naar toekomstige sponsors. Het devies luidt: "studie, bescherming en uitbreiding". Dat er een verdere uitbreiding in Nederland komt, staat vrijwel vast. We hoeven er maar op te wachten en naar het zich laat aanzien niet al te lang! Een subsidie-aanvraag voor de aanschaf van een goede telescoop werd niet gehonoreerd. Vele gesprekken met eigenaren van exceptionele gebouwen echter wel. Het gevolg is dat we op een zestal nieuwe plaatsen een nestkast hebben aangebracht. De achterliggende gedachte is dat vanuit het Duitse Nordrhein-Westfalen een snelgroeïende populatie gebouwenbroeders ons land nadert (1993: 26 uitgevlogen jongen, 1994: 16 uitgevlogen jongen). De dichtstbijzijnde territoria liggen net over de grens bij Arnhem/Nijmegen en in Zuid-Limburg. Er werd contact gelegd met de AGW (Arbeitsgemeinschaft Wanderfalkenschutz), een werkgroep van de Naturschutzbund Deutschland, in de persoon van Dr. Peter Wegner. Een excursie onder zijn leiding volgde in de buurt van Keulen-Leverkusen. Op de jaarlijkse AGW-Seminar "Der Wanderfalke in Nordrhein-Westfalen" werd door ons op uitnodiging een dialezing verzorgd. Ook met Groot-Brittanië, Ierland en België werden contacten gelegd. Een artikeltje in "Limburgse Vogels" geeft een overzicht van de ontwikkelingen en tevens een oproep voor medewerking. En er werd veel gereisd, vooral voor de "studie" en de "uitbreiding". Wat dat laatste betreft zijn er aanwijzingen voor een nieuw territorium, wederom bij een bouwwerk.

Het Nederlandse broedgeval in 1994

Op de Limburgse centrale begon het bebroeden van de eieren op circa 19 maart. Op 2 april bleek dat kort ervoor de eieren waren stuk gegaan. Op de bodem van de nestkast hadden we een metalen rooster gelegd, dat samen met gaten in de bodem voor wat beluchting moest zorgen. Op het rooster lag een dik pak nestvulling. Het vrouwtje heeft de nestkom echter zo diep uitgekrabd dat de eieren op het rooster zijn beland. Door druk (broeden) zijn deze daarop gebroken. Het euvel werd verwijderd. Hoe groot het legsel is geweest, is niet bekend. Er volgde gelukkig een tweede legsel van drie eieren (maten: 51.3x41.6, 50.3x40.0 en 49.4x41.8 mm). Op 29 mei bevat het nest twee jongen van vier dagen en één jong van twee dagen oud. Op 15 juni werden ze geringd met een vogeltrekstationring en een kleurring. Kleurringen zijn belangrijk om een verdere uitbreiding te volgen. Het bleken twee mannetjes en één vrouwtje te zijn. Nooit eerder waren op de Limburgse centrale mannetjes uitgevlogen. We waren extra verheugd omdat mannetjes vaak in de buur van hun geboorteplaats een nieuw territorium vestigen. Helaas zijn rond de uitvliegdatum alle jongen verdwenen.

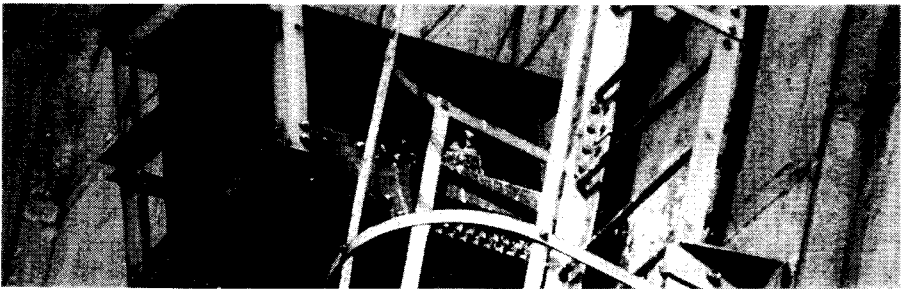
Op 28 juni werden vanuit de vaste observatiepost voor het laatst drie jongen gezien; op 5 juli werden voor het laatst twee jongen gezien, nog steeds in of voor de nestkast. Het laatste jong werd op 14 juli, met een leeftijd van tenminste 48 dagen, zittend op ruim 80 meter hoogte tegen één van de twee koeltorens voor het laatst waargenomen. In deze periode is er tweemaal een nachtelijk onweer geweest met zware regen en windstoten. Mogelijk is dit de oorzaak van het verlies der jongen. Bij onze oosterburen is het recentelijk driemaal voorgekomen dat nauwelijks vliegvlugge jongen door de zuigkracht van in werking staande koeltorens in het koelwater zijn verdronken. Tijdens de warme zomer van 1994 waren beide koeltorens continue in bedrijf. We hebben het hele terrein nadien afgezocht, maar nooit overblijfselen van de jongen gevonden.

Op 19 april, 7 mei en 18 mei werd een derde slechtvalk op de centrale waargenomen, steeds een vrouwtje. Eenmaal betrof het een juveniel exemplaar met aan de linkerpoot een aluminium ring. Begin november werd er opnieuw een jong vrouwtje waargenomen.

In totaal werden dit jaar 143 prooi-resten verzameld van 17 soorten prooidieren. Duiven *Columba livia* en spreeuwen *Sturnus vulgaris* vormden het leeuwendeel, resp. 48% en 32%. De codes op de beide kleurringen van het adulte vrouwtje zijn deze zomer afgelezen. Via de AGW weten we nu dat de valk in mei 1988 op de Dom te Bamberg (Oberfranken) als nestjong is uitgezet. Dit is ongeveer 375 km in zuid-oostelijke richting van Limburg vandaan. Deze vogel heeft nu tenminste drie jaar gebroed (1992 t/m 1994).

Vogelaars die extra geïnteresseerd zijn in Slechtvalken, zo nu en dan potentiële uitbreidingslokaties bezoeken, gegevens hebben over (een) territoriumhoudende valk(en), zomerwaarnemingen hebben, balts hebben waargenomen, kleurringen hebben gezien of anderszins willen meewerken met de WSN, kunnen contact opnemen met de auteur, secretaris WSN. Het is ook mogelijk om donateur te worden van de WSN. Voor fl 15,- per jaar ontvang je tweemaal een nieuwsbrief.

Adres: Loon 30a, 5757 AC Liessel, 085-421626 of 04934-1696

Nestjonge Slechtvalk, Clauscentrale, Limburg, 9 juli 1994 (Jan Biemans)

Oprichting steunpunt in de gemeente Barneveld op de Veluwe

Kees Hasenaar en Harrie Hees

Begindatum: 1 januari 1995

Project: stop vervolging roofvogels

Gebied: gemeente Barneveld en directe omgeving

In de regio Veluwe West heeft Kees Hasenaar (IVN-Lunteren Barneveld) een steunpunt opgericht in samenwerking met:

- staatsbosbeheer boswachters Harry Hees, Ep Borgers en Wim Huijsman;
- Gelders Landschap, districtbeheerder Teunissen;
- Politie Barneveld/Voorthuizen;
- IVN Lunteren Barneveld;
- Terreinbeheerders.

Geïnformeerd zullen worden over dit project:

- de Barneveldse Krant;
- Het Veluws Dagblad;
- De Band;
- Recreatieondernemers;
- Burgemeester en Wethouders van de gemeente Barneveld;
- Wegonderhoud provincie Gelderland;
- Rijkswaterstaat;
- Diverse jachtcombinaties;
- Dorpsbelang betreffende dorpen.

Opvang van gewonde roofvogels wordt gedaan door:

Dierenartsenpraktijk Barneveld, de heer De Vries, 03420-18080

Melding van dode roofvogels bij:

- Kees Hasenaar, Kieftveen 32-9, 3781 PP, Voorthuizen, 03429-4600
- Harrie Hees, Hoge Boeschoterweg 63, 3886 PP Garderen, 05776-1686/2066

Alle gegevens die binnenkomen uit dit gebied zullen ter beschikking worden gesteld aan de Werkgroep Roofvogels Nederland.

Oprichting steunpunt Roofvogels Noord-Brabant

Hans van Lieshout

Op dinsdag 20 december 1994, vond in het Vogelasiel Someren e.o. een oprichtingsvergadering plaats voor een steunpunt tegen roofvogelvervolging in Noord-Brabant.

De vergadering werd bijgewoond door Maria Quist van de Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN) en Hans Peeters van Vogelbescherming. Op de vergadering waren verder vertegenwoordigers van de Politie, Algemene Inspectiedienst (AID), Staatsbosbeheer (SBB), Brabants Landschap, Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland (SOVON) en leden van een zestal vogelwerkgroepen aanwezig.

Het initiatief voor het oprichten van het steunpunt is uitgegaan van ondergetekende. Na het lezen van een artikel in het blad Politie Dier en Milieu over het werk van de WRN, groeide het besef dat deze vereniging belangrijk werk verzet in de strijd tegen de roofvogelvervolging. Nadat binnen de roofvogelwerkgroep nagegaan was of er voldoende steun was voor een dergelijk initiatief, werden diverse andere vogelaars in Noord-Brabant gebeld. Van het ene telefoontje kwam het andere en al snel waren er diverse enthousiaste vogelaars bereid om mee te werken aan de oprichting van een dergelijk steunpunt. Ook werd duidelijk dat veel gevallen van roofvogelvervolging nog niet centraal werden geregistreerd.

Met opzet is er gekozen voor een steunpunt dat werkt onder de "vlag" van de WRN. Door samenwerking is het namelijk mogelijk om krachtiger op te treden tegen roofvogelvervolging. De reeds verkregen naambekendheid van de WRN is daarbij een positieve bijdrage.

Het steunpunt heeft voor westelijk en oostelijk Noord-Brabant telefoonnummers bekend gemaakt waar roofvogelvervolging kan worden gemeld. Voor westelijk Noord-Brabant is dit bij het Vogelrevalidatiecentrum Zundert, telefoon: 01696-74165 en voor oostelijk Noord-Brabant is dit bij Vogelasiel Someren e.o., telefoon: 04937-93564.

Alle vogel- en milieuwerkgroepen in Noord-Brabant zijn reeds aangeschreven en verzocht om contactpersonen te leveren voor het steunpunt. Van de contactpersonen wordt verwacht dat ze binnengekomen meldingen controleren op juistheid. Bij het aantreffen van dode vogels, waarvan de doodsoorzaak dubieus is, zal de contactpersoon aangifte doen bij de plaatselijke politie met het verzoek de vogel voor onderzoek op te sturen naar het Centraal Diergeneeskundig Instituut (ID-DLO).

Voor de contactpersonen wordt op 11 maart 1995 een bijeenkomst georganiseerd.

Alle meldingen worden op het steunpunt geregistreerd. Door middel van die registratie zullen er na verloop van tijd waarschijnlijk "verdachte" gebieden bekend worden. Er wordt over gedacht om een "zwarte lijst" op te stellen van

gebieden waar roofvogelvervolging stelselmatig plaats vindt. Waarschijnlijk is grondeigenaren er alles aan gelegen om niet op die lijst te komen (vooral niet als die lijst gepubliceerd wordt). Hopelijk leidt dit er toe dat ze dan iets zullen doen aan vervolgingsproblemen op hun gronden.

Bij alle strafbare feiten, waarbij bekend is wie de verdachte is, zal er aangifte worden gedaan bij politie of AID. Vanuit het steunpunt zal in de gaten worden gehouden of dit leidt tot een procesverbaal en vervolging. Als er strafbare feiten worden gepleegd door jagers of valkeniers, zullen de grondeigenaar, wildbeheereenheid, Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging (KNJV) en/of valkeniersvereniging van het gebeurde in kennis worden gesteld met het verzoek de betreffende jager/valkenier te royeren. Ook zal er op worden aangedrongen dat de jachtakte van de betreffende jager en bij een valkenier zijn vogelvergunning ingetrokken wordt.

Alle gegevens zullen uiteindelijk worden doorgegeven aan de WRN, zodat de gegevens in landelijke jaaroverzichten verwerkt kunnen worden.

In samenwerking met plaatselijke vogelwerkgroepen zullen er in de toekomst broedvogelinventarisaties van roofvogels uitgevoerd worden, waarbij voornoemde "verdachte" gebieden en de gebieden van de "zwarte lijst" voorrang zullen krijgen. Voor 1993 en 1994 wordt getracht om een zo volledig mogelijk overzicht te krijgen van roofvogelvervolging in Noord-Brabant. Degene die daarover gegevens heeft die nog niet bij de WRN gemeld zijn, worden verzocht om die gegevens aan ondergetekende door te geven. Ook als U "verdachte" gebieden kent, wordt U verzocht om dit te melden. Als er in Noord-Brabant vogelaars zijn die contactpersoon willen worden, kunnen ze met ondergetekende contact opnemen.

Adres: Lange Bleek 1, 6029 RW Sterksel, 04907-64847

Roofvogelonderzoek in Zeeland voortaan gecoördineerd

Henk Castelijns

Op dinsdag acht november werd in Goes het startsein gegeven voor de coördinatie van roofvogelonderzoek in Zeeland. Die avond werden door drie lezingen zo'n zestig geïnteresseerden naar Goes gelokt. André Bourgonje sprak over het voedsel van overwinterende Bruine en Blauwe Kiekendieven in het Verdrongen Land van Saeftinge, Maria Quist over de Werkgroep Roofvogels Nederland en Rob Bijlsma over onderzoek naar broedende roofvogels.

Vervolgens werd een tweede avond gepland (donderdag 2 februari 1995 te Goes). Op de agenda stonden coördinatie van het roofvogelonderzoek in Zeeland, broedvogelonderzoek, roofvogelvervolging en risico's verbonden aan nestbezoek. Bij dit laatste moet U niet denken aan het uit een boom vallen (in Zeeland staan alleen maar populieren), maar aan verstoring van in rietvelden broedende Bruine Kiekendieven door nestbezoek.

Tot begin jaren tachtig broedden er, op een enkele uitzondering na, alleen maar Bruine Kiekendieven en Torenvalken in Zeeland. Sperwer, Boomvalk en Buizerd hebben zich sindsdien definitief gevestigd. Het enthousiasme onder de Zeeuwse vogelaars om deze positieve trend te volgen is groot: voor drie van de zes regio's hebben zich al spontaan coördinatoren gemeld. Dat het goed gaat blijkt uit een rapport van Marc Buise, waarin alle bekende broedgevallen van roofvogels in oost Zeeuws-Vlaanderen zijn samengevat. Belangstellenden komen door storting van fl.10,- op giro 265961 t.n.v. Natuurbeschermingsvereniging de Steltkluut Terneuzen o.v.v. "roofvogels" in het bezit van dit rapport.

Net zoals elders in Nederland is niet iedereen blij met de positieve trend. Het gevolg is een toenemend aantal vergiftigingsgevallen en verdwijningen van broedende roofvogels onder verdachte omstandigheden. De Zeeuwse roofvogelonderzoekers gaan zich daartegen teweer stellen. Op een bijeenkomst die is gepland in het najaar van 1995 zal blijken of het broedvogelonderzoek inderdaad van de grond is gekomen en wordt gesproken over roofvogelonderzoek in de winter. De in relatief grote aantallen overwinterende Bruine en Blauwe Kiekendieven, slechtvalken (enkele tientallen), Torenvalken en Smellekens, vragen er om.

Voor informatie:

- *Henk Castelijns, Marollenoord 10, 4553 CP Philippine, 01159-1846 ('s avonds)*
- *Jan-Willem Vergeer (Vogelbescherming Zeeland), p.a. Zeeuwse Milieufederatie, Postbus 334, 4460 AS Goes, 01100-30075 (overdag)*

Roofvogelwerkgroep "Eiland van Dordrecht" opgericht

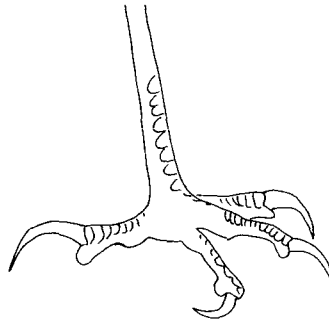
Rob Haan

Eind 1994 verzorgde de Werkgroep Roofvogels Nederland een roofvogelexpositie bij de Natuur- en Vogelwacht in Dordrecht. Ter afsluiting van dit gebeuren hielden Maria Quist en Rob Bijlsma op 1 november een sprankelende lezing over het wel en wee van roofvogels in Nederland. De belangstelling voor deze lezing was, net als voor de daaraan voorafgaande expositie, overweldigend. Uiteindelijk leidden de prachtige foto's en de enthousiaste verhalen van Maria en Rob tot de oprichting van roofvogelwerkgroep "Eiland van Dordrecht".

De kersverse werkgroep zal zich onder de vlag van de Natuur- en Vogelwacht Dordrecht met het roofvogelwerk in de regio gaan bezighouden. Het Eiland van Dordrecht werd daartoe opgedeeld in drie landschapstypen (stedelijk gebied, poldergebied en Dordtse- en Sliedrechtse Biesbosch) die in totaal tien telgebieden omvatten. Per telgebied zullen één of twee tellers actief zijn. Inmiddels is de werkgroep begonnen met het karteren van oude roofvogel-, kraaie- en eksternesten en torenvalkkasten.

Op het Eiland van Dordrecht komen de volgende roofvogelsoorten als regelmatige broedvogel voor: Bruine Kiekendief, Buizerd, Havik, Sperwer, Torenvalk en Boomvalk. Er zijn uit het verleden gevallen van moedwillige vergiftiging bekend. Mensen die zich aan willen sluiten bij de werkgroep worden verzocht zich schriftelijk of telefonisch aan te melden.

*Roofvogelwerkgroep Eiland van Dordrecht,
p/a Noorderelweg 4a, 3329 KH Dordrecht, 078-213921 (overdag)*

Het ontstaan van de Roofvogelwerkgroep Castricum

Johan Terlingen

Daar ik zeer geïnteresseerd ben in roofvogels en lid ben van de Vogelwerkgroep Castricum, had ik de intentie een roofvogelwerkgroep op te richten.

Van de Werkgroep Roofvogels Nederland, die al jaren intensief onderzoek doet in de noordelijke provincies, vernam ik dat zij hun werkgebied wilden uitbreiden. Dit gegeven was voor mij de aanleiding om de Roofvogelwerkgroep Castricum op te richten. Voor dit idee waren op de jaarvergadering van onze Vogelwerkgroep meerdere mensen enthousiast. Met een groepje van vijf man startten we. We beschouwen dit eerste jaar als een aanloopjaar, waarin we ons goed willen voorbereiden op het roofvogelonderzoek. Inmiddels is onze groep uitgebreid tot zeven man (H. Schoonenberg, H. Huneker, G. Corbett, H. Leveering, P. Zwitser, F. ten Kleij en J. Terlingen), aangevuld met drie man van Vogelwerkgroep Bergen (D. Vlugt, L. Knijsberg en A. Tamis). Samen gaan wij het gebied van Bergen tot aan Schoorl inventariseren. Het werkgebied van de afdeling Castricum is het duingebied vanaf Wijk aan Zee tot Egmond aan Zee. De afdeling Bergen neemt het gebied vanaf Egmond aan Zee tot de noordgrens van de Schoorlse duinen voor zijn rekening. Inmiddels is contact opgenomen met Staatsbosbeheer Schoorl.

In een vergadering met het P.W.N. Waterleidingbedrijf Noord-Holland werd ons bij monde van de heer R. Slings, chef onderzoek-beheersadvisering, alle medewerking toegezegd bij het roofvogelonderzoek.

De doelstellingen van onze roofvogelwerkgroep zijn:

- Het volgen van het aantal broedparen van Havik, Sperwer, Buizerd, Wespendief, Boomvalk en Torenavalk binnen het werkgebied van de vogelwerkgroep. Dit omvat het NHD-gebied ten zuiden van Egmond en kan een goede voortzetting zijn van de door de heer Veenstra verrichte inventarisatie in 1993.
- Het verzamelen van zoveel mogelijk broedgegevens zoals: broedsucces, broedpaarsamenstelling (leeftijd, wisselingen).
- Inzicht verkrijgen in de voedsel生态学 van met name Havik en Sperwer in het NHD-gebied. Dit kan gebeuren door het verzamelen van prooiresten.
- Het signaleren van roofvogelvervolgving.

Wij willen onze werkwijze aansluiten bij de door de WRN gehanteerde methode. Deze volgt de richtlijnen van het SOVON Bijzondere Soorten Project en heeft zijn waarde reeds bewezen.

De resultaten zullen jaarlijks worden gepubliceerd in ons blad "De Winterkoning" en naar het P.W.N. worden gestuurd. Tevens zal de WRN op de hoogte worden gesteld van onze resultaten.

Activiteiten 1994

Met weinig gegevens op zak zijn vier mensen het eerste halfjaar vol enthousiasme aan het werk gegaan. Omdat het broedseizoen al begonnen was en de werkgebieden te groot waren, was het geen gemakkelijke opgave. Daarbij hadden we toen nog geen vergunning om ons buiten de paden te begeven.

Toch hebben we zeven buizerds, vijf sperwers, een Havik en zeven Boomvalken op de lijst van broedparen kunnen noteren. Omdat de nesten niet altijd makkelijk bereikbaar waren, is over het aantal uitgevlogen jongen weinig bekend.

In overleg met P.W.N.-opzichters zijn we vanaf november bezig percelen bos te doorzoeken op oude nesten of nesten van kraaien die wellicht het volgend voorjaar gebruikt kunnen worden door roofvogels. In verband met het jaarlijks dunnen van percelen, worden deze gegevens uitgewisseld aan de opzichters van PWN, met als doel de nestbomen niet te kappen. Het streven is om zoveel mogelijk percelen te doorzoeken voordat het broedseizoen begint. Met de opgedane ervaring van het afgelopen jaar en de goede sfeer in de groep hebben we veel zin in het volgend broedseizoen.

Eenieder die na lezing van dit verhaal zin heeft om zich aan te sluiten, kan contact opnemen met de auteur.

Adres: Dr. Jacobilaan 21, 1901 KG Castricum, 02518 - 52726

Volwassen Boomvalk op broedplaats, Drouwenerzand, 19 juli 1994 (Lutje de Jong)

Vervolging van roofvogels in Noord-Nederland in 1994

J.A. Schipperijn

Ieder jaar wordt in het jaarverslag van de Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN) een overzicht gegeven van de vervolging van (roof)vogels en andere dieren die in het verslagjaar heeft plaatsgevonden. Het overzicht van dit jaar is samengesteld op basis van meldingen uit de zes noordelijke provincies, Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland en Flevoland.

Het overzicht is niet volledig omdat op dit moment (medio januari 1995) de uitslag van het onderzoek aan 21 vogels (1 Kokmeeuw, 15 Buizerds, 1 Torenvalk, 3 Merels en 1 Havik) nog niet van het ID-DLO is ontvangen.

Voor de samenstelling is gebruik gemaakt van drie bronnen te weten:

- Materiaal voor onderzoek opgestuurd naar het Instituut voor Veehouderij en Diergezondheid (ID-DLO), het voormalige Centraal Diergeneeskundig Instituut (CDI) te Lelystad;
- Materiaal voor onderzoek rechtstreeks opgestuurd naar de Gezondheidsdienst voor Dieren te Deventer;
- Gegevens beschikbaar gesteld door medewerkers van de WRN.

Resultaten

Dode dieren

Door of via opsporingsambtenaren zijn in 1994 in totaal 252 gevallen opgestuurd naar de onderzoeksinstituten te Lelystad en Deventer. Het betreft 58 roofvogels, 52 stuks aas en 142 andere dieren. Onder deze laatste groep zijn drie (massa)sterftes begrepen: 50 Brandganzen uit de Lauwersmeer, een groot aantal Rotganzen uit het Groningse en Friese Waddengebied, waarvan 7 zijn opgestuurd en van 9 Aalscholvers uit Ketelhaven. De Aalscholvers zijn verdronken, van de ganzen is de doodsoorzaak niet opgehelderd.

Aan deze lijst kunnen 3 roofvogels worden toegevoegd die niet naar een van de beide onderzoeksinstituten zijn opgestuurd, maar waarvan de doodsoorzaak volledig duidelijk is. Het betreft 1 geklemde Havik in Heerde en 1 geschoten Buizerd in Nieuwleusen. In deze gevallen is proces-verbaal opgemaakt. Daarnaast heeft een opsporingsambtenaar van de AID in 1 Buizerd die voor zijn ogen werd doodgereden, hagel aangetroffen. Het is zonneklaar dat deze vogel is beschoten.

De onderzoeksuitslagen zijn samen met de drie zojuist genoemde gevallen weergegeven in de tabellen 1, 2, en 3.

Twee meldingen van (massa)sterfte, gedaan door medewerkers van de WRN, zijn niet in de tabellen 1, 2 en 3 opgenomen. Het gaat hier om de ontdekking

van 2 Buizerds, 1 Havik en 1 Haas vlak bij elkaar liggend in de omgeving van Rolde (Drenthe) en een soortgelijk geval in het Groningse Hamrik. Hier werden 1 Wulp, 1 Huiskat, 2 Duiven, 1 Fazant en 2 Buizerds bij elkaar liggend aangetroffen. In beide gevallen waren de aangetroffen dieren te ver heen om voor onderzoek te worden opgestuurd.

De in 1994 gebruikte soorten vergif zijn Aldicarb, Alfachloralose, Barbituraten, Carbofuran en Parathion. Al deze middelen zijn extreem giftig voor vogels en zoogdieren. Alfachloralose heeft in Nederland geen enkele legale toepassingsmogelijkheid. De andere genoemde middelen mogen niet worden aangewend ter bestrijding van zoogdieren en vogels. In alle gevallen gaat het hier dus om opzettelijke overtredingen van Vogelwet 1936 en Bestrijdingsmiddelenwetgeving.

Tabel 1. Overzicht van de doodsoorzaak van de in 1994 onderzochte roofvogels in de zes noordelijke provincies

Soort	Doodsoorzaak			Mogelijk Vergif*	Negatief**	Totaal
	Vergif	Afschot	Klem			
Buizerd	8	5	-	8	5	26
Havik	4	1	1	1	3	10
Sperwer	-	-	1	1	2	4
Bruine Kiekendief	1	-	-	-	-	1
Torenavalk	-	-	-	1	1	2
Rode Wouw	-	-	-	-	1	1
Totaal	13	6	2	11	12	44

* Uit eerste onderzoek door het ID-DLO gecombineerd met gegevens verstrekt door de inzender lijkt een vergiftiging waarschijnlijk. Uit kostenoverwegingen is geen nader onderzoek naar de aard van de vergiftiging ingesteld.

** Onder het kopje negatief zijn alle overige diagnoses gerangschikt; dus ziekte, trauma, niet geschikt voor onderzoek en geen doodsoorzaak vastgesteld.

Tabel 2. Overzicht van de aard van het in 1994 onderzochte aas in de zes noordelijke provincies

Soort	Vergif	Afschot	Mogelijk		Totaal
			Vergif*	Negatief**	
Eendagskuiken	18	-	-	-	18
Kip	5	-	-	1	6
Wilde Eend	1	-	-	-	1
Fazant	1	1(lood)	-	-	2
Vlaamse Gaai	-	-	-	1	1
Ei	-	-	-	2	2
Vis	-	-	1	-	1
Maïs	1	-	1	-	2
Konijn	2	-	2	8	12
Mol	2	-	-	1	3
Egel	-	-	-	1	1
Haas	-	-	-	1	1
Reeweidsel	-	-	1	-	1
Vleesresten	-	-	1	-	1
Totaal	30	1	6	15	52

* en ** zie tabel 3

Tabel 3. Overzicht van de doodsoorzaak van de in 1994 onderzochte overige dieren in de zes noordelijke provincies

Soort	Doodsoorzaak			Mogelijk		Totaal
	Vergif	Afschot	Klem	vergif*	Negatief**	
Wilde Eend	18	-	-	-	1	18
Zwarte Kraai	-	-	-	2	5	7
Roek	3	-	-	-	-	3
Postduif	3	3(lood)	-	-	-	6
Kauw	-	-	-	2	-	2
Huiskat***	15	-	-	-	-	15
Steenmarter	-	-	1	-	-	1
Roek****	-	-	-	-	1	1
Totaal	39	3	1	4	6	53

* Dit eerste onderzoek door het ID-DLO gecombineerd met gegevens verstrekt door de inzender lijkt een vergiftiging waarschijnlijk. Uit kostenoverwegingen is geen nader onderzoek naar de aard van de vergiftiging ingesteld.

** Onder het kopje negatief zijn alle overige diagnoses gerangschikt; dus ziekte, trauma, niet geschikt voor onderzoek en geen doodsoorzaak vastgesteld. In de tabel staan niet vermeld: 1 Kokmeeuw, 1 Roerdomp, 1 Wulp, 1 mus, 10 Koolmezen, 2 Merels, 1 Kolgans, 7 Rotganzen, 50 Brandganzen, 9 Aalscholvers en 1 Das.

*** Dit betreft de vergiftiging van een groot aantal huisdieren in het Groningse dorp Pieterburen.

**** Gestorven als gevolg van uitputting. Het dier diende als lokaas in een kraaienvangkooi en stierf door voedselgebrek.

Overtredingen bij roofvogelnesten

Overtredingen werden in alle zes provincies aangetroffen. Enkele gebieden verdienen echter een extra vermelding in negatieve zin. In Groningen zijn dat de omgeving van de Hamrik, Nieuwolda, Noordlaren, Pieterburen en Zuidbroek. In Friesland gebieden bij Beetsterzwaag en Ravenswoud. In Drenthe de omgeving van Ansen, Coevorden, Elp, Klijndijk/Odoorn, Nieuw Balinge/Westerbork, Rolde en Tynaarlo. In Flevoland tenslotte de omgeving van Kraggenburg en Almere.

Tabel 4. Bij ringonderzoek in 1994 vastgestelde verstoringen van roofvogelnesten in de zes noordelijke provincies

Soort	Door- geschoten	Omgezaagde nestboom	Uitgehaald	Verstoord nest*	Totaal
Buizerd	1	1	4	4	10
Havik	1	-	1	4	6
Torenvalk	-	-	1	4	5
Grauwe Kiekendief	-	-	-	1	1
Bruine Kiekendief	-	-	-	2	2
Sperwer	1	-	1	-	2
Totaal	3	1	7	15	26

* Niet nader gespecificeerd door inzender

Opsporingsactiviteiten

In 1994 is tegen in totaal 10 jagers, 1 onbekend persoon en 1 tuinder proces-verbaal opgemaakt wegens diverse overtredingen van de Vogelwet 1936, de Jachtwet en het Wetboek van Strafrecht (dierenkwelling).

- In Hoogezand zijn twee jagers geverbaliseerd wegens het jagen met loodhagel in een terrein van Staatsbosbeheer waar ze niet tot de jacht gerechtigd waren;
- In Paterswolde is een tuinder geverbaliseerd wegens het vangen in een klem van een steenmarter;
- In Stadskanaal werden twee jagers geverbaliseerd wegens het jagen met loodhagel in een terrein van Staatsbosbeheer waar ze niet tot de jacht gerechtigd waren. Bij deze jachtpartij is een fazant met loodhagel geschoten;
- In Eelde/Langelo en Lieveren kregen vier jagers een proces-verbaal wegens het gebruiken van kraaienvangkooien en kastvallen. In één van de vallen zat een dode roek als lokvogel;
- In Heerde is proces-verbaal opgemaakt wegens het klemmen van een Havik;
- In Taarlo werd een jager geverbaliseerd wegens het illegaal uitzetten van fazanten;
- In Overijssel tenslotte is een jager geverbaliseerd wegens het schieten van een Buizerd.

ID-DLO en verwachte problemen in 1995

In het jaarverslag van 1993 is melding gemaakt het feit dat onderzoek bij het ID-DLO, toen nog CDI geheten, niet langer kosteloos zou zijn. Voor opsporingsambtenaren was de eerste onderzoeksstap echter gratis; vervolgonderzoek (met name toxicologisch onderzoek) diende vanaf dat moment betaald te worden.

Dit alles leidde tot een vermindering van het aantal inzendingen bij het CDI.

Pas onlangs is bekend geworden dat het ID-DLO vanaf 1 januari 1995 ook de kosten van de eerste onderzoeksstap (sectie aangevuld met micro-biologisch onderzoek) aan de inzenders gaat doorberekenen. Deze stap van de directie van het ID-DLO lijkt bijna een cynische reactie op de oproep van WRN, Vogelbescherming en Natuurmonumenten aan de Rijksoverheid om meer geld ter beschikking te stellen voor het onderzoek naar de doodsoorzaak van (Roof)vogels. Wat de gevolgen zijn van deze stap van het ID-DLO is op dit moment nog onduidelijk. De WRN, Vogelbescherming Nederland en Natuurmonumenten hebben er al tegen geprotesteerd.

Het is in ieder geval van belang dat ook dit jaar uw te onderzoeken dode dieren uit de zes noordelijke provincies weer worden ingestuurd via een opsporingsambtenaar van politie of AID.

Conclusies

De vervolging van (roof)vogels en andere dieren is het afgelopen jaar in volle omvang doorgegaan. Ondanks veel ontkenningen en beloftes om aan ongeoorloofde praktijken in eigen kring een eind te maken, blijken de bekende daders van overtredingen in 1994 weer grotendeels tot de jagerskringen te behoren. De door de KNJV gepredikte gedragslijn die roofvogels uitdrukkelijk beschermt, blijkt in de praktijk niet garant te staan voor het stoppen van de vervolging.

Ook het zoveel geprezen tuchtrecht van de KNJV geeft geen oplossing voor de geconstateerde problemen. Of men verklaart niet voldoende bewijzen te hebben om tuchtrechtelijk op te treden, of er wordt gesteld dat de rechter al geoordeeld heeft en de verdachte niet nogmaals, en dan nu door de tuchtrechter, kan worden gestraft. Wanneer de tuchtrechter wél een uitspraak kan doen is onduidelijk.

De houding van een aantal jagers staat naar alle waarschijnlijkheid ook in 1995 borg voor het voortduren van de vervolging. De eerste slachtoffers van 1995 zijn alweer binnen. Voortgaande vervolging, gevoegd bij het nieuwe beleid van ID-DLO waarbij alle kosten van te onderzoeken (roof)vogels voor rekening van de inzender komen, doen het ergste vrezen voor 1995.

Mijn verzoek is om desalniettemin door te blijven gaan met het signaleren van overtredingen en alle daarvoor in aanmerking komende dieren via een opsporingsambtenaar te laten insturen voor nader onderzoek naar de doodsoorzaak.

Adres: Hullenweg 29, 9301 ZD Roden

Vervolging van roofvogels in De Kempen in 1993-94

P. Busink

Hieronder volgt per gemeente een beknopt overzicht van roofvogelvervolging in De Kempen (zuidoostelijk Noord-Brabant), die in 1993 en 1994 door Vogelwerkgroep De Kempen werd geregistreerd. Nadere informatie is op te vragen bij de vogelwerkgroep.

Gemeente Best

Havik 1993: Twee jonge vrouwtjes voortijdig uit nest verdwenen;

Havik 1994: Nest moedwillig verstoord, tweede broedpoging weer moedwillig verstoord;

Buizerd 1994: Vier exemplaren in een gebied van 1 ha dood gevonden. Politie geeft zeer slechte of helemaal geen medewerking bij het behandelen van aangiften.

Gemeente Son en Breugel

Tot 1993 werd er in een gebied ten zuiden van het Wilhelminakanaal vergiftigd aas uitgelegd (regelmatig dode Buizerds en dode honden gevonden);

Havik 1994: 1 ex. dood gevonden langs de kant van de weg. Politie gaf weinig medewerking bij de aangifte.

Gemeente Eindhoven

Havik 1994: 1 ex. dood gevonden in de Collse Zegge. Het exemplaar was in stukken gesneden;

Torenavalk 1993: drie jongen uitgehaald.

Gemeente Leende

Havik 1993: nest doorschoten;

Buizerd 1993: nest vernietigd;

Havik 1994: nest doorschoten;

Havik 1994: nest schuin in boom, boom was beklommen, pullen dood op de grond, 1 jong nog in ei;

Buizerd 1994: 3 ex. dood gevonden, 2 zijn opgestuurd naar het ID-DLO; deze bleken vergiftigd te zijn.

Gemeente Soerendonk

Buizerd 1993: Een exemplaar geschoten vanaf een hoogzit door een bestuurslid van de plaatselijke WBE. Jachtakte werd niet ingetrokken. Tevens werden vangkooien voor kraaiachtigen aangetroffen. Door de plaatselijke asielhouder/valkenier werden hierin 1 Buizerd en 2 Haviken aangetroffen.

Licht buizerdmannetje met jongen, Havelte, mei 1992 (Herman F. Gruppen)

Gemeente Valkenswaard

Havik 1994: nest doorschoten, jongen lagen dood op de grond.

Gemeente Reusel

Havik 1994: nest doorschoten, jongen lagen dood op de grond, verder vangkooien in de bossen opgesteld.

Gemeente Oostelbeers

Havik 1994: nestboom met jonge Haviken omgezaagd;

Havik 1994: nest deels uit boom gestoten, eieren kapot op de grond;

Havik 1994: bewoond nest leeg aangetroffen.

Boxtel: 1 Buizerd met aan flarden geschoten vleugel (1993)

Oosterwijk: 1 vergiftigde juveniele Havik (1994)

De Peel: uit 3 haviksnesten de jongen weggehaald.

Adres: postbus 386, 5500 AJ Veldhoven

Enkele gevallen van roofvogelverstoring in Zeeuws-Vlaanderen in 1994

Henk Castellijns

- Eind februari, twee vergiftigde Buizerds bij Biervliet;
- Een vergiftigde Buizerd bij Hoek. Veroorzaakt door landbouwer die ruim 200 duiven vergiftigd heeft. Gemeld door jager;
- Een vergiftigde Bruine Kiekendief bij Zuiddorpe. Had van vergiftigde veldmuizen gegeten. Vergif wordt nogal eens door boeren in Zeeuws-Vlaanderen uitgelegd onder dakpannen. De ZLM (standsorganisatie boeren) heeft dit op die manier aanbevolen;
- Braakmanpolder bij Hoek: buizerdlegsels uit nest geworpen. Gebroken tak onder nest en afdrucken ladder.

Dit betekent dat in 1994 van de 6 territoria in februari in midden Zeeuws-Vlaanderen (8000 ha) er 3 zijn verdwenen.

Verder:

- Philippine: Buizerd geschoten door drie jagers omstreeks 12 oktober 1994. Gezien door 2 Belgische vissers die pas een week later (plm. 19-10-1994) dit hebben gemeld bij een jachtopzichter die de politie heeft ingeschakeld. De Buizerd werd op aanwijzingen van de vissers gevonden, maar was al in staat van ontbinding. De politie heeft daarom, en omdat de vissers niet wisten wie van de drie had geschoten, verder niets ondernomen. Het gaat om een jachtcombinatie uit Terneuzen;
- Op 14-12-1993 werd door een medewerker van Staatsbosbeheer in de Knokkert (Retranchement) een dode Buizerd gevonden. Deze is naar een preparateur gebracht die constateerde dat de vogel was vergiftigd. De kropinhoud is helaas niet voor onderzoek opgezonden;
- Bij Vogelopvangcentrum De Mikke te Middelburg werden in november 1994 twee vergiftigde Buizerds en een Rode Wouw binnengebracht. De Buizerds werden beide gevonden bij 't Bosje bij Colijnsplaat, waar enkele weken daarvoor ook al een dode Bruine Kiekendief was aangetroffen. De Rode Wouw kwam uit Zeeuws-Vlaanderen, uit de buurt van Retranchement;
- Bij Zwart Hoek Axel verdween een vast broedende buizerd;
- Bij Zuiddorpe broedde dit voorjaar een paar ongeschonden Bruine Kiekendieven. Plotseling waren bij het mannetje enkele slagpennen deels verdwenen. Dit kan op aanschot wijzen. Een week later waren beide kieken verdwenen;
- Sinds enkele jaren verdwijnen er broedsels van Bruine Kiekendieven aan het Peerenboomse Gat.

Adres: Marollenoord 10, 4553 CP Philippine

Ringersoverzicht 1994

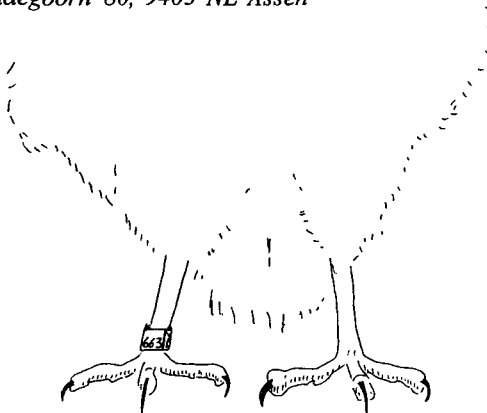
Willem van Manen

Bij het controleren van roofvogelnesten worden in veel gebieden de jongen geringd. Tabel 1 geeft een overzicht van ringers en de door hun geringde roofvogels.

Tabel 1. Aantallen geringde jonge roofvogels door leden van de WRN in 1994, waarbij: 1 Roelof Drenthen, 2 Willem Louwsma, 3 Willem van Manen, 4 Jacob Mussche en Blaauw, 5 Rinus Dillerop, 6 Janco Mulder, 7 Jannes Santing, 8 Jaring Roosma, 9 Marcel Beukeveld, 10 Lex Tervelde, 11 Ben Koks en 12 Tom Jager.

Soort	Ringer												Totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Wespendief	2	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
Bruine Kiekendief	-	66	-	3	5	-	-	20	-	33	83	-	210
Blauwe Kiekendief	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	43	-	43
Grauwe Kiekendief	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	-	14
Havik	32	16	45	35	19	30	29	57	14	60	-	26	363
Sperwer	4	6	57	51	31	4	30	57	9	29	-	10	288
Buizerd	23	21	43	75	34	31	25	62	11	48	-	37	410
Torenvalk	-	114	10	113	2	6	123	15	47	51	-	28	509
Boomvalk	-	-	4	5	-	-	-	9	-	-	2	-	20
Kerkuil	-	84	-	106	-	-	7	-	-	-	-	-	197
Steenuil	-	3	-	18	-	-	-	-	-	-	-	-	21
Bosuil	-	2	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-	11
Ransuil	-	3	1	-	-	2	5	-	-	1	-	-	12
Velduil	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2
Totaal	61	315	164	415	91	73	219	220	81	222	144	101	2106

Adres: *Muddegoorn 80, 9403 NL Assen*

Reacties

Veerafwijking bij nestjonge Havik (De Takkeling 2(3): 38-40).

Via Peter van Geneijgen kwam eenzelfde geval aan het licht. In het vogelasiel van Toon de Smid in Someren zag hij op 20 januari 1995 een derde kalenderjaars mannetje Havik met exact dezelfde veerafwijking. Deze vogel was in de zomer van 1993 gevonden. Hij zat op de grond in een bos in de omgeving van Someren (Noord-Brabant). De vogel is meegenomen en in leven gehouden in de hoop dat staart en handpennen zich bij de eerste rui normaal zouden ontwikkelen. Het ruiproces verliep normaal voor de lichaamsveren, hoewel ook deze keer met veel faultbars (of hongermaliën in goed Nederlands, met dank aan G.J. van Nie). De armpennen waren, op twee tot drie pennen bij het handgewricht na, goed ontwikkeld, zij het met veel faultbars. De staart en handpennen ontbraken opnieuw: op enkele plaatsen waren bloedspoelen te zien met een lengte van 1-1.5 cm en enkele droge veerstoppels van nog geen cm lang. De duimveren en de tiende handpen waren aan één kant wel normaal.

Deze waarneming geeft aan dat een mechanisch letsel als oorzaak van de veerafwijking afvalt. Is het dan toch een genetisch of hormonaal defect?

Adressen:

Peter van Geneijgen, Zijpendaalseweg 50, 6814 CL Arnhem,

G.J. van Nie, Broekstraat 9, 7223 KK Baak,

Toon de Smid, Boerenkamplaan 32, 1257 AE Someren.

Struiknest van Bruine Kiekendief (De Takkeling 2(3): 15-18).

Nog maar net gepubliceerd en daar duiken in de literatuur al enkele vergelijkbare gevallen op, en wel twee in het voormalige Tsjecho-Slowakije en één in Duitsland:

- Schröpfer L. 1988 (gepubliceerd in 1990). (First nesting of the Marsh Harrier (*Circus aeruginosus*) on a shrub in West Bohemia.) *Buteo* 3: 39-42. Nest gevonden op 25 juli 1989 op 3.5 m hoogte in een wilg, op 10 m afstand van het dichtstbijzijnde water in een wilgenstruweel. De basis van het nest was van takken gebouwd, de kom van riet. Dit nest werd later vernield (vermoedelijk door mensen) en bevatte op dat moment drie jongen van 2-3 weken oud.

- Kunstmüller I. & Hlavac V. 1988 (gepubliceerd in 1990). (Unusually nesting of the Marsh Harrier (*Circus aeruginosus*) on the pine-tree top.) *Buteo* 3: 43-46. Nest gevonden op 16 juni 1989 bij het Matejovsky meer (district Zdar nad Sazavou), op 14.8 m hoogte in een den. Geschikte, normale nestelgelegenheid was aanwezigheid in de nabijheid, getuige een nest in russenvegetatie op 200 m afstand van het boomnest. Het boomnest bevatte op 16 juni drie jongen van c. 20 dagen oud.

- Dierk W. 1993. Außergewöhnlicher Neststand der Rohrweihe (*Circus aeruginosus*) in der Peiner Lößbörde. Beitr. Naturk. Niedersachsens 46: 206-207. Nest gevonden op 19 mei 1993 in een 1000 m² groot bosje temidden van agrarisch cultuurland in de gemeente Hohenhameln. Dichtstzijnde water op 1.5 km afstand. Nest op 4.2 m hoogte in een meidoorn in het midden van het bosje. Begin juli stonden er drie jongen op de takken van het nest. In 1992 had een broedpaar 100 m ten westen van de 1993-broedplaats een nest in gerst. Een tweede struiknest werd in 1993 op 2 m hoogte in een wilgenstruik in een rietgordel langs een afgraving gevonden (moerasgebied 'Alter Bruch'). Hierop werden drie jongen grootgebracht.

Uit deze gegevens komt naar voren dat Bruine Kiekendieven incidenteel in bomen en stuiken broeden, ook wanneer geschikte nestelgelegenheid voorhanden is en er ruimte is voor vestiging.

Adres: Rob G. Bijlsma, Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse

Haviktakeling, Dijkveld (Assen), 23 juni 1994 (Lutic de Jong)

Recente roofvogelliteratuur (1994-2)

Rob G. Bijlsma

Misschien ten overvloede, maar het moge duidelijk zijn dat deze rubriek geen compleet overzicht biedt van wat er op roofvogelgebied allemaal wordt gepubliceerd. Mochten er lezers zijn die omissies tegenkomen, dan graag een kopie van het betreffende artikel opsturen naar Rob Bijlsma.

Aborn D.A. 1994. Correlation between raptor and songbird numbers at a migratory stopover site. *Wilson Bull.* 106: 150-154.

Het aantal Smellekens en Slechtvalken op een eiland voor de kust van Mississippi bleek in het voorjaar nauw samen te hangen met het aantal pleisterende zangvogels (dat laatste bepaald aan de hand van mistnetvangsten).

Bijlsma R.G., van den Brink B., de Roder F. & Terpstra K. 1994. Raptor predation on roosting swallows. *Gabar* 9(1): 13-16.

Zes roofvogelsoorten bezochten een enorme (2.7 miljoen) slaappleaats van Boerenzwaluwen in Noord-Botswana. Jacht op zwaluwen vond in de avondschemering plaats. Het jachtsucces was laag (5 van de 54 pogingen succesvol). Juveniele Boerenzwaluwen liepen mogelijk een grotere kans te worden gepakt dan adulte. Onder de bezoekende roofvogels waren ook Boomvalk en Amoervalk, die in Afrika geacht worden overwegend van insecten te leven.

Bijlsma R.G., van den Brink B., de Roder F. & Terpstra K. 1994. Some data on measurements and moult of flight feathers in raptors in Botswana. *Babbler* 28: 26-29.

Naast maten en gewichten van enkele Afrikaanse roofvogelsoorten worden ruigegevens verstrekt van een volwassen vrouwtje Wespendif (vierde waarneming voor Botswana) en van zes adulte en vijf onvolwassen Boomvalken.

Boeren J.H.B. 1994. De Boomvalk als broedvogel in oostelijk Midden-Limburg. *Limburgse Vogels* 5: 12-15.

Gebied van 15.000 ha in omgeving Roermond en Echt. Aantal territoria in 1987-93 resp. 6, 10, 9, 9, 10, 6 en 11. Daarvan 13% in dennenbos, 83% in kleinschalig cultuurland en 4% in overig cultuurland. Gemiddeld aantal uitgevlogen jongen van 39 succesvolle nesten was 2.73 (SD=0.48); van alle nesten (incl. niet-succesvolle, n=54) was dat 1.70. Gemiddeld legbegin berekend op 9 juni (SD=6 dagen), met als uiterste 28 mei 1993 en 26 juni 1990. Als oorzaken van mislukking worden genoemd: 2x agrarische activiteiten, 1x nestboom omgekapt, 4x nest uit boom gestormd.

Bortolotti G.R. 1994. Effect of nest-box size on nest-site preference and reproduction in American Kestrels. *J. Raptor Res.* 28: 127-133.

Is de studie van een populatie roofvogels met behulp van nestkasten een goede afspiegeling van de werkelijkheid? Dit werd in Saskatchewan onderzocht aan de Amerikaanse Torenvalk. Natuurlijke nestholtes waren hier de helft kleiner dan de standaardnestkast. Daarom werd de valken een keuze geboden uit (1) 2 kasten op dezelfde plek, eentje op standaardformaat en de andere de helft kleiner, en (2) uitsluitend kleine kasten. De valken hadden een uitgesproken voorkeur voor de grote nestkasten. Als die niet voorhanden waren, prefereerden ze de kleine kasten boven natuurlijke holtes. De mate van nestpredatie, de legselgrootte, het aantal uitgevlogen jongen en het nestsucces bleken niet door de kastgrootte te worden beïnvloed (zie ook Møller 1994).

Brauneis W. 1994. Die neue mitteldeutsche Wanderfalkenpopulation - das Ergebnis eines Artenschutzprojekts. *Falke* 41: 78-89.

Populatie-ontwikkeling in Hessen, met nadruk op uitzetten van gekweekte vogels. In Noord-Hessen, Zuid-Niedersachsen, Harz en Thüringen nam de populatie toe van 8 in 1985 naar 23 in 1993 (aantal uitgevlogen jongen resp. 8 en 34). In Hessen op vier plaatsen uitgezet: 103 ex. in Werra-Meissner (1978-92), 32 ex. op rotswanden bij Kassel (1979-85), 31 ex. op gebouwen in Kassel (1980-87) en

19 ex. op gebouwen in Frankfurt (1982-88). In Zuid- en Noord-Hessen broedden in 1993 10 en 7 paren op resp. rotswanden en gebouwen. Een deel van de in Hessen uitgezette vogels bleek in Zuid- en ZW-Duitsland terecht te komen.

Bruderer B., Blitzblau S. & Peter D. 1994. Migration and flight behaviour of Honey Buzzards *Pernis apivorus* in southern Israel observed by radar. *Ardea* 82: 111-122.

Vlieghoogte van trekkende Wespendien die gebruik maken van thermiek was gemiddeld 600 m (85% van de vogels lager dan 1000 m). Kon oplopen tot 2100 m indien opwaartse luchtstromen werden gebruikt in een luchtmassa die een bergrug passeert ('lee-waves'). De vliegtechniek werd aangepast aan de omstandigheden ter plaatse. Per dag kon 300-400 km worden afgelegd.

Cresswell W. 1994. Song as a pursuit-deterrent signal, and its occurrence relative to other anti-predator behaviour of skylark (*Alauda arvensis*) on attack by merlins (*Falco columbarius*). *Behavioural Ecology and Sociobiology* 34: 217-223.

Veldleeuweriken vertonen verschillende vormen van anti-predator-gedrag: in groepen samenklonteren, dekking zoeken en zingen. De effectiviteit van zang als anti-predatormiddel werd onderzocht bij Veldleeuweriken die door Smellekens werden achtervolgd. Een Smelleken ving een niet-zingende Veldleeuwerik makkelijker dan een zwak-zingende, en die weer makkelijker dan een uit volle borst zingende. Bij voorkeur werden grote groepen Veldleeuweriken aangevallen, al was het succes van de aanval niet gerelateerd aan de grootte van de groep. Smellekens kozen een Veldleeuwerik uit voordat deze in zang was. Dat zingende Veldleeuweriken vaker ontsnapten dan niet- of zwak-zingende vogels, komt vermoedelijk doordat ze in een betere conditie waren (anders zouden ze ook niet zingen).

Cresswell W. 1994. Flocking is an effective anti-predation strategy in redshanks, *Tringa totanus*. *Anim. Behav.* 47: 433-442.

Door in groepen op te trekken reduceerden Tureluurs hun kans te worden gedood door Sperwers of Slechtvalken. Grote groepen Tureluurs liepen weliswaar een grotere kans te worden aangevallen, maar het aanvalsucces was groter bij kleine groepen.

van Deursen C.G.M. & Luntz R. 1994. Kolonisatie van Zuid-Kennemerland door Buizerd *Buteo buteo*, Havik *Accipiter gentilis* en Wespendief *Pernis apivorus*. *Vogeljaar* 42: 145-154.

Geen systematische kartering, nestcontroles of voedselonderzoek, maar optelsom van waarnemingen (helaas nogal warrig genoteerd). De Buizerd vestigde zich in 1978 (nestbouw); in 1979 werd voor het eerst gebroed en vanaf 1982 is dat jaarlijks het geval. Het eerste broedgeval van de Havik werd in 1985 gevonden, nadat vanaf winter 1979/80 geregeld Haviken (de eerstelingen in jeugdkleed) in het duin waren signaleerd. Van 1985-89 één paar met resp. 3, 2, 0, 3 en 3 jongen. In 1990-91 twee paren met resp. 1, +, 3 en 3 jongen. Baltsende Wespendien werden in 1988-90 waargenomen (geen aanwijzingen voor broeden). In 1991 baltsen en vliegen met nestmateriaal, gevolgd door waarneming op 5 augustus van adult met twee bruine exemplaren (mogelijk jongen). In 1992 zou wederom zijn gebroed (geen nadere bijzonderheden).

van Diermen J. 1994. Sperwers vangen in de broedtijd: dispersie en lokale overleving meten met terugvangst. *Op Het Vinketouw* 75: 14-23.

Overzicht van vangmethoden van Sperwers (in 1988-94 in de Meijerij 225 vrouwtjes en 123 mannetjes): stellopernet, klepkooi en strikkenval worden beschreven en hun effectiviteit in verschillende fasen van de broedcyclus gekwantificeerd. Tijdrovende manier van onderzoek, die identificatie van broedvogels mogelijk maakt. In het studiegebied geboren jongen werden later aldaar teruggevangen, en wel 35.6% van de mannetjes en 9.8% van de vrouwtjes. Na correctie in verband met niet-geringde nestjongen in het studiegebied blijkt 70 (man) tot 95 (vrouw) % van de sperverpopulatie in het gebied uit immigranten te bestaan. Dit ligt in de lijn der verwachting gezien de mediane dispersieafstanden van als nestjong geringde vogels in de Meijerij: 10 km voor mannetjes en 29 km voor vrouwtjes (in de rest van Nederland resp. 7-12 en 21-32 km, zie Ecologische Atlas, waarin de gegevens van de Meijerij niet zijn opgenomen). Lokale overleving kan worden bepaald door combinatie van vangen-terugvangen, veren stempelen (gevangen vogels en nestjongen krijgen niet-afwasbaar stempel op vliegeveren) en vergelijking van ruiveren. Vangen heeft alleen zin in het kader van een populatiestudie die ook informatie oplevert over reproductie, habitatkeus, partnerkeus,

migratie en relaties tot soortgenoten en andere soorten. Kortom, arbeidsintensief werk voor de volhouder.

Dobler G. & Siedle K. 1994. Wurzachter Ried: Habichte illegal gefangen und getötet. Berichte zum Vogelschutz 32: 61-74.

Een vervolg op een eerder gepubliceerd artikel in Journal für Ornithologie 134: 165-171. Tussen 1978 en 1993 werden in een natuurreservaat nabij Ravensburg 500 Korhoenders uitgezet zonder dat de lokale omstandigheden daarvoor geschikt waren. Het project flopte volledig. Het project werd uitgevoerd door een jagersorganisatie van de overheid. In het gebied mochten Haviken worden gevangen en elders worden losgelaten; doden van Haviken was echter verboden. Ongerijmdheden in de rapportage over het aantal gevangen, geringde, verplaatste en overleden Haviken, talloze overtredingen van verschillende wetten aangaande natuurbescherming, fauna en jacht en falsificaties van gegevens door de uitvoerders van het korhoenproject leidden de auteurs tot de conclusie dat althans een deel van de gevangen Haviken niet werd losgelaten, maar gedood. Dit is ook aannemelijk op grond van het extreem lage terugmeldingspercentage van deze Haviken in vergelijking met terugmeldingen van buiten dit project geringde Haviken. Na aanvankelijke ontkenning door de betrokken jachtorganisatie werd later toegegeven dat inderdaad Haviken waren gedood.

Frumkin R. 1994. Intraspecific brood-parasitism and dispersal in fledgling Sparrowhawks *Accipiter nisus*. Ibis 136: 426-433.

De jongen van vroeg met broeden gestarte Sperwers hebben een grotere overlevingskans dan die van laat startende paren. Weinig is bekend van het lot van jongen na het uitvliegen. Met behulp van radiotelemetrie is dat in Rockingham Forest gedurende 3 jaren bekeken. Vroeg uitgevlogen jongen sloten zich vaak voor enkele dagen aan bij vreemde paren die nog hun jongen voerden, tot wel 6 km van hun eigen nest. Als uitgevlogen jongen van extra voedsel werden voorzien, bleven ze langer op de broedplaats hangen. Deze jongen waren normaliter stil. De niet-bijgevoerde jongen vertrokken eerder en bedelden luidrechtig. De ouders verminderden blijkbaar geleidelijk hun voedselaanvoer, min of meer gelijk opgaande met toenemende vliegvaardigheid van de jongen. Ouders maken geen onderscheid tussen hun eigen jongen en vreemde jongen.

van Geneijgen P. 1994. De Clausentrale: een bolwerk voor de Slechtvalk. Limburgse Vogels 5: 54-57.

Overzicht van de broedresultaten (1990-94) van een paartje Slechtvalk op een centrale langs de Maas. Het in 1994 mislukte eerste legsel werd gevolgd door een vervolglegsel van 3 eieren. Hiervan verdwenen de jongen spoorloos. Het gekleurde vrouwtje van 1992 werd in Schwarzwald (in 1983) of Boven-Donau (in 1984) geringd (gegevens Vogeltrekstation).

Janes S.W. 1994. Partial loss of Red-tailed Hawk territories to Swainson's Hawks: relations to habitat. Condor 96: 52-57.

Uit een populatie van 33 paren Roodstaartbuizerds in Oregon verloren 9-10 paren delen van hun territorium aan de later arriverende Swainson's Buizerds. Dit ging gepaard met agressief gedrag van Swainson's Buizerds en fanatiek verdedigingsgedrag van de Roodstaartbuizerds. Het bleek dat territoria met een matige dichtheid aan zitposten door Roodstaartbuizerds eerder werden opgegeven dan territoria met een hoge dichtheid aan zitposten.

Kjellén N. 1994. Gladan: en rovfågel på frammarsch i Sverige. Vår Fågelvärld 53(6): 6-19.

De Rode Wouw telde rond 1850 tussen de 1000 en 10.000 broedparen in Zweden. Areaal en aantal paren daalden dramatisch, tot circa 80 paren in 1982. Inmiddels is de stand aangetrokken tot 480 paren in 1993 (overwegend in Skåne). Deel van populatie overwintert op Iberisch Schiereiland. Aantal overwinteraars in Zweden sterk toegenomen, van enkele tientallen in de jaren vijftig en zestig naar 600 in 1990/91.

Kjellén N. 1994. Differences in age and sex ratio among migrating and wintering raptors in southern Sweden. Auk 111: 274-284 (zie ook: Kjellén N. 1992. Differential timing of autumn migration between sex and age groups in raptors at Falsterbo, Sweden. Ornis Scand. 23: 420-434).

Geslachts- en leeftijdsverhoudingen van trekkende roofvogels bij Falsterbo (Zuid-Zweden) werden vergeleken met die van achterblijvers van dezelfde soorten. Bij Rode Wouw, Zearend, Blauwe Kiekendief, Havik, Sperwer, Buizerd en Torenvalk was het percentage adulte vogels onder de

achterblijvers aanzienlijk groter dan bij de wegtrekkers. Bij de Ruigpootbuiserd was dat omgekeerd. Bij soorten die op geslacht konden worden gedetermineerd, bleken vrouwtjes meestal talrijker te zijn onder de achterblijvers dan onder de trekkers (Bl. Kiek, Havik, Sperwer, Ruigpoot). Bij de Torenvalk was dat omgekeerd. Deze gegevens ondersteunen de theorie dat sociaal dominante vogels (vrouwtje, adult) noordelijker overwinteren dan de rest. Verdrijving van jonge dieren werd vastgesteld bij de Buiserd: overwinterende jongen zaten overwegend in marginale habitats langs de kust, de volwassen vogels meer in het (betere) binnenland van Skåne.

Koga K. & Shiraishi S. 1994. Parent-offspring relations during the post-fledging dependence period in the Black Kite (*Milvus migrans*) in Japan. J. Raptor Res. 28: 171-177.

Jonge Zwarte Wouwen verlieten na 58-63 dagen het nest en waren daarna nog gemiddeld 47 dagen afhankelijk van de ouders. De intensiteit van hun bedelgedrag veranderde niet naarmate de tijd vorderde. De ouders daarentegen verminderden hun voedselvoorziening aan de jongen, soms zelfs uitkomend op agressief gedrag tegenover hun jongen vlak voor het zelfstandig worden.

Koks B., Jonker M. & Visser E. 1994. Prooikeuze van Grauwe Kiekendieven, Oost-Groningen, 1994. Grauwe Gors 22: 96-102.

Overzicht van 397 prooien van Grauwe Kieken, verzameld op de broedplaatsen in Oost-Groningen in een daljaar van veldmuizen. Discrepancie tussen resultaten van braakballen, plukresten en zichtwaarnemingen. Tezamen echter goed beeld van voedselkeus. 53% van prooien op naam gebracht: in 45% van de gevallen vogels, 42% zoogdieren, 7% eieren en 6% insecten. Veldmuizen maakten 36% van prooien uit (in 1992-93: 78%). Het broedsucces was dan ook slecht.

Korpimäki E., Tolonen P. & Valkama J. 1994. Functional responses and load-size effect in central place foragers: Data from the Kestrel and some general comments. Oikos 69: 504-510.

De door mannetjes en vrouwtjes naar het nest getransporteerde prooien van Torenvalken weerspiegelden exact de prooigroottes die werden gevangen. Eerdere onderzoeken suggereerden dat bij voorkeur de grote prooien naar het nest zouden worden gebracht, waardoor een afwijking ontstond in de vorm van de functionele-respons-curve. Dat is dus niet het geval, mogelijk omdat ook andere factoren belangrijk zijn, zoals het voorkómen van extra-paar-copulaties, verdediging van jongen en vliegkosten tijdens de jacht.

Krijgsveld K. 1994. Roofvogels in de Nederlandse wetlands: VI: Energieopname en groei van nestjongen van de Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*: Een functionele verklaring voor afwijkende sex ratios. Intern rapport 1994-39 Lio. Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Directie Flevoland, Lelystad.

Dertien jonge Bruine Kiekendieven (7 man, 6 vrouw) werden met de hand grootgebracht om vast te stellen wat de bruto en netto energieopname was, de groei te volgen en de energieuitgave te meten met behulp van respirometrie. In het veld werd gekeken tot welke leeftijd de jongen door de ouders werden gevoerd. De energieopname (bruto en netto) van vrouwtjes is groter dan van mannetjes, maar beide verteren hun voedsel even efficiënt (assimilatie-efficiëntie = 0.71). De extra energieopname door vrouwtjes wordt ten dele omgezet in extra groei. Vrouwtjes blijken 1.21 maal zoveel energie op te nemen als mannetjes in de periode dat ze door de ouders op het nest worden verzorgd (0-36 dagen). De totale verzorgingsduur is ongeveer 70 dagen. Na extrapolatie blijkt een vrouwtje 1.26 maal duurder te zijn om groot te worden grootgebracht dan een mannetje. Omdat 56% van de jongen een mannetje is, en mannetjes 44% van de totale energie opnemen, is de gemiddelde investering van een ouder in mannelijke en vrouwelijke jongen even groot. Dit moet nog worden getest onder veldomstandigheden.

Milonoff M. 1994. (An overlooked connection between goshawk and tetraonids - corvids!) Suomen Riista 40: 91-97.

Haviken in boreale bossen eten in het broedseizoen voornamelijk hoenders en kraaiachtigen. De mogelijkheid wordt opgeworpen dat havikpredatie op kraaien kan leiden tot een beter nestsucces van hoenders (kraaien plunderen immers ook nesten van hoenders). De studie is nogal speculatief van aard, zoals door de auteur ook wordt toegegeven.

Møller A.P. 1994. Facts and artefacts in nest-box studies: implications for studies of birds of prey. J. Raptor Res. 143-148.

Deze review komt tot een veel voorzichtiger conclusie dan Bortolotti (zie boven). Weliswaar is onderzoek aan nestkastbewoners makkelijker dan aan vrij broedende roofvogels (en kunnen dus snel veel gegevens worden verzameld), maar a priori uitgaan van identiek gedrag van nestkastbewoners en vrij broedende vogels is zacht gezegd 'wishful thinking'. Er zijn talloze aanwijzingen dat de predatiekans van nestkastbewoners kleiner is, dat de dichtheid met nestkasten kan worden vergroot, dat ectoparasieten minder in nestkasten voorkomen (door schoonmaken na broedseizoen) en dat de grootte van de nestkast invloed heeft op legsel- en broedselgrootte. Zonder een vergelijking tussen beide typen broedvogels is het onzinnig om te denken dat broedvogels zonder manipulatie zich hetzelfde gedragen als nestkastbewoners. Verplichte leeskost voor nestkastliefhebbers!

Nicklaus G., Lotz F. & Weiss J. 1994. Die Wiesenweihe (*Circus pygargus*) im Saar-Lor-Lux-Raum. Regulus 13: 1-13.

In de regio Lorraine, Saarland en Luxemburg broedden in de vroege jaren zeventig enkele paren Grauwe Kieken. Speciale beschermingsmaatregelen leidden tot een toename tot 200-220 paren. De bulk zit in Lotharingen (in 1991 170 paren). Ongeveer 90% van de nesten ligt op cultuurland (vooral granen). Deze worden opgezocht en in overleg met boeren beschermd tegen agrarische activiteiten. Methoden van bescherming worden nader beschreven.

Palokangas P. Korpimäki E., Hakkarainen H. Huhta E., Tolonen P. & Alatalo R.V. 1994. Female Kestrels gain reproductive success by choosing brightly ornamented males. Anim. Behav. 47: 443-448.

Experimenten met kooivogels. Vrouwjes benaderen bij voorkeur helder gekleurde mannetjes. Dergelijke vrouwjes produceerden meer jongen dan vrouwjes gepaard met fletse mannetjes.

Richter M. 1994. Beobachtungen an stadtnahen Greif- und Rabenvogel-Revieren in Wuppertal-Ost. Falke 41: 60.

Vanaf eind jaren tachtig is Sperwer broedvogel in Wuppertal, in parken en verwilderde tuinen, tot soms <50m van huizen en wegen. Toptien onder bijna 1000 prooien (in afnemend belang): merel, zanglijster, vink, kool- en pimpelmees, spreuw, vlaamse gaai, houtduif, roodborst en huismus. Twee territoria van Haviken in de buurt van Wuppertal werden door Sperwers gemedend.

Simmons R. 1994. On the value of publishing single observations. Gabar 9(1): 6-7 (uitgebreider in Simmons R. & Mendelssohn J.M. 1993. A critical review of cartwheeling flights in raptors. Ostrich 64: 13-24).

Veel tijdschriften publiceren anekdotische waarnemingen (1) van interessant gedrag dat zelden (?) voorkomt, (2) die ingaan tegen de heersende opinie of (3) omdat de lezers ervan smullen. Het is de vraag in hoeverre dergelijke waarnemingen zinvol zijn: als uitsluitend maffe gedragingen worden gepubliceerd, wordt de kloof tussen werkelijkheid en gepubliceerde waarnemingen erg groot. Bovendien: hoe staat het met de waarnemingen die *niet* worden gepubliceerd? Dit probleem werd onderzocht aan de hand van het voorkomen (en de interpretatie) van cartwheeling bij roofvogels: hierbij pakken twee roofvogels elkaar bij de klauwen vast en tuimelen ze om hun as draaiend met wapperende vleugels naar beneden. Dit gedrag wordt zelden gezien en werd in de jaren zestig door roofvogelexperts geïnterpreteerd als baltsgedrag. Gepubliceerde waarnemingen sindsdien interpreteerden dit gedrag als balts (19x) of als agressie (20x). Door ongepubliceerde waarnemingen op te vragen, ontstond echter een geheel ander beeld: 6x als balts en 59x als agressie uitgelegd. Blijkbaar was de ferme uitspraak van een autoriteit (cartwheeling is balts) remmend op het publiceren van een waarneming die daarmee in tegenspraak was. Voor de goede orde: cartwheeling wordt tegenwoordig definitief als agressie gezien. Waar het publiceren van een anekdote tot misverstanden kan leiden, geldt dat evenzeer voor het *niet* publiceren over ongewoon gedrag.

Tombeur F.L.L. 1994. Sterke najaarstrek van de Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* bij Sas van Gent (Zld) in 1993. Limosa 67: 110-111.

Op 18 september passeerden tijdens 3.5 uur waarnemen in de ochtend 31 Bruine Kiekendieven de telpost. De volgende ochtend trokken zeven exemplaren langs. Leeftijds- en geslachtsverdeling: 3 mannetjes, 5 vrouwjes, 26 subadulte vogels en 4 vogels niet nader gedetermineerd.

Trommer G. 1994. Re-establishment of tree-nesting Peregrine Falcons. Newsletter WWGBP 19/20: 18-21.

Pleidooi om via gekweekte Slechtvalken te komen tot een boombroedende populatie Slechtvalken in Midden-Europa. Het idee hierbij: jongen uitwennen op boomnesten, waarna via imprinting (op jonge leeftijd gefixeerd raken op de leefomgeving) vanzelf later broedgevallen op boomnesten zullen plaatsvinden. Valkeniers ligt het woord imprinting in de mond bestorven, terwijl er weinig tot geen aanwijzingen bestaan voor deze stelling. Bovendien: waarom moeten er Slechtvalken worden gecoacht om op boomnesten te gaan broeden? Als de leefomgeving geschikt is voor Slechtvalken, kunnen ze zelf wel uitmaken waar ze gaan broeden.

Wiebe K. & Bortolotti G.R. 1994. Food supply and hatching spans of birds: Energy constraints or facultatieve manipulation? Ecology 75: 813-823.

In voedselrijke jaren komen de eieren van Amerikaanse Torenvalken (ATV) synchroner uit dan in voedselarme jaren. Ouders in goede conditie of ouders in een 'goed' territorium bereiken een grote synchroniciteit in het uitkomen van de eieren. In een experiment werden ATV's in de fase voorafgaande aan de eileg voorzien van extra voedsel: deze vogels hadden grotere eieren en een betere synchroniciteit in het uitkomen ervan dan vogels in de controle-groep. Echter: de controlegroep was toch succesvoller in het grootbrengen en laten uitvliegen van jongen.

Wiebe K.L. & Bortolotti G.R. 1994. Energetic efficiency of reproduction: the benefits of asynchronous hatching for American kestrels. J. Anim. Ecol. 63: 551-560.

Oudervogels van de Amerikaanse Torenvalk (ATV) brachten vaker prooi aan op nesten waarvan de jongen synchroon waren uitgekomen (experimenteel bewerkstelligd) dan op nesten met asynchrone broedsels. Dit werd vooral duidelijk naarmate de jongen ouder werden. Desondanks was het totale jongengewicht van synchrone broedsels lager dan van asynchrone. Blijkbaar kosten het voeden van synchrone broedsels meer energie.

Widén P. 1994. Habitat quality for raptors: a field experiment. Journal of Avian Biology 25: 219-223.

De kwaliteit van roofvogelhabitats wordt niet alleen bepaald door de beschikbaarheid van voedsel, maar ook door de bereikbaarheid ervan. Als zitposten ontbreken, kunnen prooien -hoe talrijk aanwezig ook- moeilijk te pakken zijn. De huidige bosbouw in Zweden heeft enorme kaalkappen gecreëerd, met een hoge muizendichtheid maar zonder zitposten. Elf kaalslagen werden voorzien van kunstmatige zitposten en elf andere fungeerden als controle. Foeragerende Buizerds gebruikten kaalkappen met zitposten significant vaker dan wanneer zitposten ontbraken. Dit patroon bleef intact nadat de zitstokken werden verplaatst naar de zitpostloze kaalkappen.

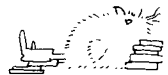
Wyllie I. & Newton I. 1994. Latitudinal variation in the body-size of Sparrowhawks *Accipiter nisus* within Britain. Ibis 136: 434-440.

Gaande van zuid naar noord bleek de vleugellengte van mannetjes en vrouwtjes Sperwers in Groot-Brittannië toe te nemen (overeenkomstig Bergmann's regel). De vleugellengte is de beste maat voor lichaamsomvang, in vergelijking met maten (staart, tarsus, borstbeen en schedel).

Zoun P.E.F. 1994. Verslag van het in 1993 door het CDI-DLO (thans ID-DLO) uitgevoerde onderzoek naar de doodsoorzaken van wilde fauna ten behoeve van het opsporen van wets-overtredingen en de diagnostiek van vergiftigingen als gevolg van milieuverontreinigingen. ID-DLO Rapport H94-9359. ID-DLO, Afdeling Pathobiologie en Epidemiologie, Postbus 65, 8200 AB Lelystad.

Een update van een eerder verschenen rapport (zie De Takkeling 2(3): 64).

Adres: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse

Inhoud

- 1 Maria Quist: Intro
- 3 Marius-Douwe Draaisma: Brief
- 4 Rob Bijlsma en Maria Quist: Overzicht van het lopende roofvogelonderzoek in Nederland in 1994
- 16 Maria Quist: Een merkwaardige (rechts)zaak
- 18 Maria Quist: Bul voor, bul achter!
- 19 Herman Dijkman, Arjen Dijkman en Eddie de Vries: Een horde Buizerds
- 20 Arnold v.d. Burg: Buizerd foerageert op sperwerplukplaats
- 21 Johan Jansen en Joop Mecking: Reddingsoperatie rond een uit de boom gevallen buizerdnest
- 23 Sake de Vlas: Steenarendperikelen
- 24 Rudy van der Weerd: Eerste zekere broedgeval van een Wespendif *Pernis apivorus* in Oostelijk Flevoland
- 26 Johan Vochteloë en Lex Tervelde: Roofvogels in Groningen in 1994
- 33 Johan Krol: Roofvogels in Friesland in 1994
- 40 Willem van Manen: Systematisch roofvogelonderzoek in Drenthe in 1994
- 50 Hans Dekker: Roofvogels uit andere delen van Drenthe in 1994
- 56 Ruud Jonker: Werkgroep Roofvogels Overijssel
- 62 Arnold Bakker en Paul Voskamp: Roofvogelinventarisatie in ZW-Salland in 1994
- 66 Rob Bijlsma en Frank de Roder: Bosbewonende roofvogels in de IJsselmeerpolders in 1994
- 70 Willem van Manen: Gegevens uit andere delen van Nederland
- 73 Jan Biemans: Werkgroep Slechtvalk Nederland, jaaroverzicht 1994
- 75 Kees Hasenaar en Harrie Hees: Oprichting Steunpunt in de gemeente Barneveld op de Veluwe
- 76 Hans van Lieshout: Oprichting steunpunt Roofvogels Noord-Brabant
- 78 Henk Castelijns: Roofvogelonderzoek in Zeeland voortaan gecoördineerd
- 79 Rob Haan: Roofvogelwerkgroep "Eiland van Dordrecht" opgericht
- 80 Johan Terlingen: Het ontstaan van de Roofvogelwerkgroep Castricum
- 82 J.A. Schipperijn: Vervolging van roofvogels in Noord-Nederland in 1994
- 87 P. Busink: Vervolging van roofvogels in De Kempen in 1993-94
- 89 Henk Castelijns: Enkele gevallen van roofvogelverstoring in Zeeuws-Vlaanderen in 1994
- 90 Willem van Manen: Ringersoverzicht 1994
- 91 Reacties
- 93 Rob Bijlsma: Recente roofvogelliteratuur (1994-2)